

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 2'2022

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2022.2>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

2022 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 3.03.2022

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішні і зовнішні рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 3 від 17 лютого

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2022
© "Економіка. Фінанси. Право",
2022

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 2'2022

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2022.2>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analitik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 3 of February 17, 2022). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 3.03.2022

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analitik", 2022
© "Economics. Finances. Law",
2022

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВІПО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Величко Олена Георгіївна, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Верезубова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, зав. кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет (Білорусь)

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Сіскос Евангелос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Греція)

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Чижєвська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгімбекова Гульнара, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Брицінець Олександр Олексійович, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Скоржевська-Амберг Малгожата, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна"; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права публічного адміністрування, Маріупольський державний університет; суддя у відставці (Україна)

Відповідальний редактор: Поповецька-Демченко Леся Петрівна (Україна)

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна (Україна)

Editors-in-chief

Valentyna P. Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr V. Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana A. Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Anton O. Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena H. Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tatyana A. Verezubova, Doctor of Economics, Professor, Head of the Finances department, Belarusian State Economic University (Belarus)

Anatoli M. Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna I. Kryshchop, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii M. Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Yevheniia S. Poliukova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena M. Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasilenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhi A. Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor V. Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla V. Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Members of the editorial board of Legal Sciences:

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr O. Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor I. Vasylynchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhi F. Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor V. Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii O. Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatoli O. Yarovyi, PhD in Legal Sciences, Professor of Law and Public Administration department, Mariupol State University; retired judge (Ukraine)

Managing editor: Lesia P. Popovetska-Demchenko (Ukraine)

Issue Editor: Anna O. Tumanian (Ukraine)

ЗМІСТ

ГОЛОВАЧ В.В., ГОЛОВАЧ Т.А. Концепція професійного скептицизму аудитора та її генезис	5
БРОВКОВА О.Г. Фінансове планування реалізації інвестиційного проєкту	12
ГИЛКА У.Л. Прикладне значення "загальної теорії" Кейнса та складність її осмислення	17
ЗАХАРЧЕНКО В.І., КОВАЛИК О.А., ГУРАЛЬСЬКА В.В. Управління розвитком промислового підприємства в умовах індустрії 4.0	22
ІГНАТЕНКО Р.В. Екологічні тренди сучасної маркетингової діяльності	25
ЄПІФАНОВА І.М., ПАШКОВА А.В. Вплив даних фінансової звітності підприємства на формування ефективних управлінських рішень	30
ІНТЕРВ'Ю, АНАЛІТИКА, КОНСУЛЬТАЦІЇ	
Головач В.В., Головач Т.А. "Законотворча діяльність і корупція в Україні". Реферативний огляд статті	35
Дайджест лютого 2022	36
ІСТОРІЯ АУДИТУ УКРАЇНИ	
Інтерв'ю з В. Бондарем – до 30-річчя ВПГО «Спілка аудиторів України»	37
Конференція "Аудит та зміни у професії: практика та відповідь професії на нові виклики"	39

CONTENTS

V. HOLOVACH, T. HOLOVACH. The concept of the auditor's professional skepticism and its genesis	5
O. BROVKOVA. Financial planning of investment project implementation	12
U. HYLKA. Applied significance of Keynes "general theory" and the complexity of its understanding	17
V. ZAKHARCHENKO, O. KOVALYK, V. HURALSKA. Management of industrial enterprise development in conditions of industry 4.0	22
R. IHNATENKO. Ecological trends of modern marketing activity	25
I. YEPIFANOVA, A. PASHKOVA. Influence of data of enterprise's financial statements on creating the effective management decisions	30
INTERVIEWS, ANALYTICS, CONSULTATIONS	
V. Holovach, T. Holovach "Działalność ustawodawcza i korupcja na Ukrainie". Abstract review of paper	35
Digest of February 2022	36
HISTORY OF AUDIT OF UKRAINE	
Interview with V. Bondar – on the 30th anniversary of "Union of auditors of Ukraine"	37
Conference "Audit and changes in the profession: practice and response of the profession on new challenges" ...	39

Володимир Володимирович **ГОЛОВАЧ**

к.ю.н., заслужений юрист України, сертифікований аудитор, Інститут аудиту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3669-9071>

Тетяна Анатоліївна **ГОЛОВАЧ**

д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1657-1508>

КОНЦЕПЦІЯ ПРОФЕСІЙНОГО СКЕПТИЦИЗМУ АУДИТОРА ТА ЇЇ ГЕНЕЗИС

У статті розглянуто такий фундаментальний принцип аудиторської діяльності, як професійний скептицизм. Керуючись комплексним підходом визначено концептуальні засади професійного скептицизму, закономірності його виникнення, становлення та розвитку. Висловлено критичні судження до визначення поняття професійного скептицизму в Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність».

Ключові слова: аудит, професіональний скептицизм, шахрайство, викривлення фінансової звітності, аудиторські версії

ВСТУП

Фундаментальним принципом аудиторської діяльності є принцип професійного скептицизму, який у різних аспектах розглядається в Міжнародних стандартах аудиту, а також у Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». Сутність професійного скептицизму вбачають у тому, що аудитор під час проведення перевірки повинен визнавати можливість існування викривлення фінансової звітності внаслідок помилки чи шахрайства.

Серед вітчизняних науковців питання професійного скептицизму у діяльності аудиторів не отримало широкого висвітлення. У деяких підручниках і навчальних посібниках у загальних рисах розглядають поняття професійного скептицизму шляхом коментування міжнародних стандартів аудиту.

Зокрема, у наукових публікаціях вчені звертають увагу на взаємозв'язок професійного скептицизму й судження аудитора. Вони відмічають, що професійний скептицизм становить критично важливий компонент аудиторської перевірки, оскільки він так чи інакше впливає на будь-який аспект судження аудитора [1]. Також наголошують на тому, що основу аудиту становить професійний скептицизм аудитора [2].

Зарубіжними авторами проблема професійного скептицизму аудитора досліджується в різних аспектах [3; 4]. Переважно приділяють увагу професійному скептицизму як елементу етичної поведінки аудитора, ефективному засобу виявлення шахрайства, необхідному компоненту контролю якості. У скептицизмі аудитора вбачають не тільки професійні, а також психологічні аспекти.

Водночас в їх наукових дослідженнях професійного скептицизму бракує концептуального підходу до визначення його закономірностей виникнення, становлення та розвитку. Насамперед виникає питання, які саме соціально-економічні обставини обумовили появу професійного скептицизму в аудиторській діяльності, на якому історичному етапі він став професійним обов'язком аудитора.

Необхідно відмітити, що для вітчизняних аудиторів практичне використання професійного скептицизму містить у собі певну новизну. Його запровадили в

якості обов'язкової вимоги щодо перевірки фінансової звітності нещодавно прийнятим Законом України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність». Методичні рекомендації з цієї проблематики відсутні. Міжнародні стандарти аудиту містять положення загального змісту. Їх практична реалізація вимагає ґрунтовних знань із закономірностей професійного скептицизму та належного розуміння основних напрямів його ефективного використання в аудиторській діяльності. Для з'ясування таких питань виникає необхідність застосування концептуального підходу.

В якості концепції, як правило, визначають систему поглядів на відповідні явища, предмети або процеси, що містить у собі основоположну ідею у вигляді певних доказів. Подібно іншим концепціям комплексне уявлення професійного скептицизму аудитора з'явилися не одразу, а пройшло цілу низку етапів з притаманними їм генезисом виникнення, становлення та розвитку.

РЕЗУЛЬТАТИ

У Міжнародних стандартах аудиту (МСА) професійний скептицизм аудитора визначено як ставлення, що поєднує допитливість, уважність до обставин, які можуть вказувати на можливе викривлення внаслідок помилки або шахрайства, та критичну оцінку доказів. Згідно з МСА таке ставлення до обставин, які можуть вказувати на можливість шахрайства, за своїм змістом не є формальним побажанням, а становить професійний обов'язок аудитора. У § 5 МСА 240 «Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства» прямо зазначено, що аудитор несе відповідальність за отримання достовірної впевненості в тому, що фінансова звітність загалом не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства чи помилки.

Як свідчить практика, суттєві викривлення внаслідок помилки скоріше всього є винятком. Вони переважно пов'язані із шахрайством, яке зі свого боку об'єктивно обумовлює необхідність професійного скептицизму аудитора відносно до фінансової звітності. Як зазначено у §15 МСА 200 «Загальні цілі незалежного аудитора та проведення аудиту відповідно до міжнародних стандартів аудиту» аудитор повинен зберігати професійний скептицизм впродовж усього аудиту, визначаючи можливість існування суттєвого викривлення

внаслідок шахрайства, незважаючи на минулий досвід аудитора стосовно сумлінності та чесності управлінського персоналу й тих, кого наділено найвищими повноваженнями. У даному випадку йде мова не про помилку, а про шахрайство.

Характерно, що така відповідальність аудитора з виявлення шахрайства набула офіційного статусу не одразу, а в результаті закономірного розвитку аудиторської діяльності. На початку XX ст. в період становлення класичного аудиту головною метою перевірки фінансової звітності вважали всебічну оцінку бухгалтерського обліку, що не виключало виявлення шахрайства. У першому виданні своєї книги Р.Л. Монтгомері критично оцінював англійську систему «рахункового аудиту» й запропонував дотримуватися раціональності та прагматизму, що сприяло створенню у США «тестового аудиту» [5].

Серед науковців є різні оцінки стосовно ставлення Монтгомері до виявлення аудитором шахрайства. Домінує погляд, що Монтгомері не відносив виявлення аудитором шахрайства до його обов'язку. Також відмічають, що Монтгомері як «піонер аудиту» по-різному визначав мету аудиту на конкретних етапах його розвитку залежно від стану економіки. Така думка відповідає дійсності [6; 7].

В умовах стабільності економіки суспільство, зокрема вчені, не розглядали виявлення шахрайства в якості обов'язку аудитора. Загострення економічних проблем та поширення шахрайства відповідно позначилися на вимогах суспільства до аудиторської діяльності. До 1970-х рр. єдиної думки серед практиків і вчених США та в інших країнах стосовно відповідальності аудитора за виявлення перекирчувань фінансової звітності не існувало.

Період з 1950 р. до 1970 р. характеризувався стабільністю економіки США та інших країн і незначною кількістю виявлених шахрайств. У цей період навіть наголошували на тому, що аудиторі слід зосереджуватися не на виявленні перекирчувань фінансової звітності, а тим паче на шахрайстві. Зокрема, Рой Додж зазначав, що аудитор не повинен бути детективом або заздалегідь бути упевненим, що щось неправильно, і він не відповідає за недбалість керівника, який передав йому інформацію за відсутності підозрілих обставин [8].

У силу наведених обставин принцип професійного скептицизму стосовно оцінки фінансової звітності сформовано не було. У подальшому наприкінці 1960-х рр. зазначена мета аудиту набула другорядного значення. Провідними стали питання оцінювання фінансового стану господарюючих суб'єктів.

Тільки наприкінці 1960-х рр. почали з'являтися окремі тести, орієнтовані на виявлення аудитором перекирчувань фінансової звітності. Заразом питання відповідальності аудитора за виявлення перекирчувань фінансової звітності залишилося відкритим. У Положенні про аудиторські процедури, прийнятому в 1967 р. Американським інститутом присяжних бухгалтерів, відмічалось у широкому аспекті, що аудитор оцінює перекирчування фінансової звітності за наявності її матеріальності, зокрема за умови негативного впливу, на його думку, відносно достовірності звітності. Водночас наголошувалося, що таке оцінювання повинне

здійснюватися з позиції вірогідності згідно з аудиторськими стандартами.

Розвиток економіки й поява масштабних фальсифікацій фінансової звітності обумовили зміну соціальної функції аудиту. Розпочалося визначення необхідності виявлення аудитором шахрайства поряд з іншими завданнями. У період із 1980-х рр. проблеми шахрайства в провідних країнах світу набули актуального значення, що суттєво вплинуло на визначення основної мети аудиту.

На загальнодержавному рівні певного поширення набули оцінки, що аудит не повністю виправдовує очікування суспільства. Наявність розбіжностей у поглядах на мету й результати аудиторських перевірок між акціонерами й самими аудиторами стали достатньо очевидними й потребували належного вирішення. З одного боку, інвестори й акціонери бажали отримувати від аудиторів максимальну впевненість у достовірності фінансової звітності. Зі свого боку аудиторі заперечували виконання ролі гарантів і детективів та наполягали на виконанні функцій експертів.

За висновком Е. Аренса і Д.К. Лоббека за період 1960-90 рр. аудиторі зазнали значного тиску з боку судових органів і Комісії з цінних паперів, а також комісій Конгресу США. На рівні Конгресу висунуто вимоги до посилення контролю за діяльністю аудиторів та підвищення їх юридичної відповідальності за виявлення шахрайства [9].

На думку зазначених авторів, з одного боку, нерозумно притягувати аудиторів до відповідальності за кожну неточність у фінансовій звітності. Аудитор, який даватиме таку гарантію, занадто дорого обійдеться суспільству. До того ж навіть у випадку максимального підвищення витрат на аудит старанно замасковані зловживання не завжди можливо виявити. Саме тому професіонали й суспільство зобов'язані знайти розумний компроміс між мірою відповідальності аудитора за об'єктивність перевірки фінансової звітності та затратами суспільства на аудит.

Загалом протиріччя між суспільними очікуваннями й можливостями аудиту тією чи іншою мірою стимулювала його вдосконалення. Тим самим воно виступило джерелом розвитку аудиторської діяльності, що знайшло своє відображення у прийнятті більш досконалих стандартів аудиту стосовно виявлення шахрайства на основі професійного скептицизму.

З метою уникнення конфліктних обставин обумовлених довірливими стосунками з керівництвом А. Аренс і Дж. Лобек пропонували аудиторі дотримуватися здорового скептицизму [9, С. 137–138]. У подальшому зарубіжні вчені стали наголошувати на тому, що формального ставлення до скептицизму недостатньо. Необхідно демонструвати готовність поставити під сумнів достовірність наданої інформації та суджень.

С. Форнелі вважав, що дотримання професійного скептицизму аудитором вимагає від нього нейтрального ставлення до порядності керівництва. Він не повинен припускати у керівництва ні тотальної недоброчесності, ні безперечної чесності [1, С. 4].

З наведених вище публікацій зарубіжних авторів можна зробити висновок, що вони певним способом розширили пізнання закономірностей професійного

скептицизму аудитора. Тим самим окреслили цілу низку проблемних питань, які потребують подальших фундаментальних досліджень на основі інституціонального підходу шляхом залучення знань інших наук. До того ж концепція скептицизму має глибоку історію, починаючи з античних часів. Вона розглядається у філософії, правознавстві, психології та в інших науках.

У класичній філософії поняття скептицизм – це вчення, спрямоване на уникнення висновків з безперечної істини й достовірності будь-яких догм без наявності доказів. Античні представники скептицизму (Піррон, Демокріт, Секст Емпірік) надавали перевагу порівнянню даних розуму й почуттів. Внаслідок цього вони ставили під сумнів якість мислення.

Сучасна філософія для забезпечення якості мислення пропонує використовувати логічні засоби отримання доказів і надавати перевагу фактам. Тим самим проводити відмінність між звичайним, побутовим і науковим пізнанням [11].

Свої витоки скептицизм бере з основного філософського питання стосовно спроможності нашої свідомості адекватно відображати власну діяльність та оточуюче середовище. В аспекті гносеології його намагаються тлумачити як сумнів стосовно існування істини та необхідних критеріїв для її обґрунтування.

Виділяють античний, радикальний і сучасний скептицизм, а також класичний, глобальний і локальний. Відповідне поширення серед зарубіжних авторів отримала характеристика таких видів скептицизму, як тотальний, нейтральний і методологічний.

На увагу заслуговує методологічний скептицизм або неоскептицизм. Він виник у вигляді певного напрямку прагматизму, спрямованого на позитивізм та конструктивність. Його відмежовують від скепсису й нігілізму. Методологічний скептицизм включає сучасні наукові методи дослідження і використовується як відправний стартовий етап у дослідженні реальних проблем. У ньому нерозривно присутні дві складові: з одного боку, намір перевіряти й розглядати, а з іншого – з'ясувати й піддавати сумніву.

Сучасні автори сходяться на тому, що скептицизм є проявом раціоналізму і складовою частиною наукового світогляду, який містить у собі конструктивний сумнів, з якого починається універсальне пізнання. Науковий скептицизм не обмежується сумнівом, а використовує різноманітні наукові методи для дослідження об'єктивної дійсності шляхом висунення та перевірки різноманітних гіпотез [12].

З позиції логіки гіпотеза є прийомом пізнавальної діяльності, відповідною формою мислення, що включає припущення, яке тимчасово вважається істинним до його підтвердження або спростування. За своїм змістом знання реального існування припущення мають вірогідний характер. Припущення спрямовують на встановлення закономірного зв'язку між явищами, причини якого перевіряються, з'ясовуючи якою мірою одне явище обумовлене іншим.

Наведений методологічний підхід орієнтує на те, що скептицизм аудитора подібно іншим формам скептицизму є складовою частиною пізнання аудитора у вигляді його професійного судження. Проведення аудиту шляхом професійного судження стосовно фінан-

сової звітності на засадах скептицизму в обов'язковому порядку має пізнавальний зміст. Його мета полягає в отриманні істинного знання з наявності чи відсутності викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства або помилки.

Специфіка пізнання аудитора полягає в тому, що воно здійснюється у формі доказування. Збирання та оцінювання аудиторських доказів проводиться шляхом виконання аудиторських процедур у порядку, визначеному Міжнародними стандартами аудиту в умовах, які не виключають можливості викривлення фінансової звітності та протидії управлінського персоналу.

Незалежно від специфіки за своєю логічною природою пізнання аудитора тотожне пізнанню взагалі і відповідає загальним законам гносеології. Тому перевірку аудитором фінансової звітності логічно розглядати як процес пізнання, в якому провідне місце посідають професійне судження, що ґрунтується на професійному скептицизмі.

Будь-який процес пізнання, зокрема аудитора, підпорядковується загальним закономірностям встановлення істини. Саме поняття істини не є другорядним для аудиторської діяльності. Процес перевірки фінансової звітності повністю спрямований на встановлення істини стосовно її реального стану шляхом отримання аудиторських доказів у достатньому обсязі та їх критичної оцінки з позиції скептицизму.

Найбільш поширеним є тлумачення істини як відповідності отриманих знань об'єктивній дійсності, яка відображається у свідомості в ідеальних образах. У філософському плані розрізняють абсолютну і відносну істини, істину об'єктивну, істину абстрактну та істину конкретну. Абсолютною істиною вважають вичерпне відображення об'єкта у свідомості суб'єкта. Такого знання постійно прагне досягти суб'єкт, але в силу різних причин змушений зупинитися на окремих досягненнях [13].

Отримані повні й точні знання деяких моментів діяльності становлять відносну істину. Взаємодія й діалектична єдність абсолютної і відносної істини утворюють об'єктивну істину. Вона відображає у свідомості суб'єкта окремі аспекти абсолютної і відносної істини. Сама істина завжди пов'язана з конкретними об'єктами і явищами. Тому абстрактної істини не існує, а завжди є істина конкретна.

Критерієм істини вважають практику в результаті якої встановлюють факти у вигляді доказів. Вони підтверджують або спростовують обґрунтованість висунутого припущення. Факти у вигляді доказів також спроможні уточнити та доповнити попередні знання на основі скептицизму в результаті перевірки передбачень і гіпотез.

Такий концептуальний підхід до процесу пізнання аудиторської діяльності властивий і Міжнародним стандартам аудиту. Згідно з § 5 МСА 200 основу аудиторської думки повинна становити обґрунтована впевненість у тому, що фінансова звітність загалом не містить суттєвого викривлення внаслідок шахрайства або помилки. Проте обґрунтована впевненість, відповідно до вимог МСА, не є абсолютним рівнем впевненості, оскільки існують властиві обмеження аудиту, які призводять до того, що більшість аудиторських доказів, на основі яких аудитор формує висновок та на яких

ґрунтується аудиторська думка, є швидше переконливими, ніж остаточними. Основний висновок відповідно до § A33 МСА 200 зводиться до того, що отримання прийнятних аудиторських доказів у достатньому обсязі для зменшення аудиторського ризику до прийнятного низького рівня й надання можливості аудиторі дійти обґрунтованих висновків, на яких ґрунтується думка аудитора, є питанням професійного судження.

Зі свого боку професійне судження аудитора стосовно наявності або відсутності викривлення фінансової звітності, достатності і прийнятності аудиторських доказів в обов'язковому порядку повинно спиратися на професійний скептицизм. Як зазначено в МСА, професійне судження аудитора належить спрямовувати на застосування необхідних навичок, знань і досвіду у контексті вимог стандартів аудиту, бухгалтерського обліку та професійної етики у прийнятті обґрунтованих рішень стосовно плану дій, які є прийнятними за обставин завдання з аудиту.

Зрозуміло, що прийняття обґрунтованих рішень стосовно плану дій потребує від аудитора належного застосування професійного скептицизму впродовж усього аудиту – як на етапі планування, так і в процесі формування думки та складання звіту. МСА 700 вимагає від аудитора у процесі формування думки стосовно того чи фінансова звітність складена у всіх суттєвих аспектах, визначити, чи отримав він обґрунтовану впевненість стосовно відсутності у фінансовій звітності загалом суттєвих викривлень внаслідок шахрайства чи помилки.

Наведені вище положення МСА вказують на нерозривний взаємозв'язок професійного судження і професійного скептицизму в аудиторській діяльності. У своїй основі професійне судження і професійний скептицизм ґрунтується на висловленні думки стосовно можливості існування викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства або помилки. Перевірка фінансової звітності на основі такого припущення згідно з вимогами МСА й чинного законодавства вважається професійним обов'язком аудитора.

У МСА 240 наводяться різноманітні приклади суттєвого викривлення внаслідок шахрайства, а також розглядається значний перелік чинників ризику шахрайства та їх факторів у вигляді подій та умов, які свідчать про мотив або тиск стосовно скоєння шахрайства, або надають можливість скоїти шахрайство, а також містять його логічне виправдання. Звертається увага, що з наведеними численними прикладами чинників ризику шахрайства аудитор може стикатися в різних ситуаціях. Він спроможний також ідентифікувати додаткові або інші чинники. Водночас не всі наведені приклади доречні за всіх обставин. Деякі з них можуть мати більшу або меншу значущість для суб'єктів господарювання різного розміру або з різними характеристиками форм власності чи обставинами.

Так, практична реалізація професійного скептицизму аудитором передбачає здійснення його в умовах невизначеності і вірогідності. Аудитор не повинен зводити професійний скептицизм тільки до ознак справедливої вартості, зменшення корисності активів, резервів та майбутнього руху грошових коштів, як це зазначено у ч. 2 ст. 9 Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність».

Також незрозумілим є в Законі судження з приводу того, як може мати місце допущена можливість суттєвого викривлення інформації внаслідок викривлених під час проведення аудиту фактів чи поведінки. Виходить, що факти існують окремо, а поведінка окремо від них. У дійсності професійний скептицизм реалізується у вигляді припущення, яке підтверджується виявленими фактами викривлень фінансової звітності або спростовує їх наявність.

Згідно з МСА обсяг проблем, які підлягають вирішенню аудитором у процесі перевірки фінансової звітності на основі професійного скептицизму, значно ширший і вимагає особливого методологічного підходу. Тому цілком закономірно виникає питання як повинен аудитор практично реалізовувати професійний скептицизм в умовах невизначеності та вірогідності, спираючись на загальні рекомендації МСА власні знання й досвід.

За нашим переконанням є всі підстави розглядати професійний скептицизм у гносеологічному аспекті як форму професійного судження аудитора, яке містить у собі припущення у вигляді гіпотези стосовно можливого викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства або помилки. Будь-яка гіпотеза включає саме припущення щодо змісту явища, яке вивчається, а також сам спосіб мислення для побудови припущення, порядок його формування й доведення.

Різновидом гіпотези є версія. Оскільки професійний скептицизм аудитора спрямований на вивчення особливого явища, яке за своїм змістом має ознаки правопорушення, то доцільно вести мову про побудову й перевірку версій. У реальній дійсності практичне проведення аудиту з дотриманням професійного скептицизму здійснюється не інакше, як шляхом побудови й перевірки версії аудитором. За будь-яких умов висловлення аудитором сумніву стосовно достовірності, повноти і відповідності законодавству фінансової звітності спрямоване не на щось інше, як висунення припущення у формі версії стосовно можливого викривлення фінансової звітності внаслідок помилки або шахрайства.

Питання застосування гіпотез та версій у контролі господарської діяльності свого часу пропонували різні автори. Одні підкреслювали наявність гіпотез у проведенні судово-бухгалтерської експертизи [14], інші, – розглядаючи гіпотезу у плануванні аудиту з негативним і позитивним припущеннями [15].

Проводились відповідні дослідження психологічних аспектів побудови та перевірки ревізійних версій [16].

Визначали ревізійну версію як засіб пізнання об'єктивної істини, що дає можливість попередньо оцінити наявні у розпорядженні ревізора матеріали й тим самим передбачає подальше спрямування ревізійного дослідження [17. с. 47].

Також пропонували у здійсненні господарського контролю керуватися двома видами гіпотез: типовими й робочими [18].

Деякі автори вважають за доцільне здійснити імплементацію гіпотетичного методу у праксеологію державного аудиту [19]. Гіпотезу державного аудиту визначають як припущення аудитора (здогадку) стосовно причин виникнення та існування проблем, недосконалості певних позицій господарської діяльності [20. с.152].

У наведених публікаціях гіпотетичний зміст професійного судження аудитора, що ґрунтується на скептицизмі, не був предметом наукових досліджень. Натомість у сучасних умовах розвитку аудиторської діяльності, необхідність використання такого методологічного підходу не викликає сумніву й повністю узгоджується з вимогами міжнародних стандартів аудиту й Закону України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність».

МСА 240 вимагає від аудитора професійний скептицизм спрямовувати на ідентифікацію та оцінювання ризиків суттєвого викривлення внаслідок шахрайства. Зі свого боку, аудитор повинен здійснювати процедури ідентифікації та оцінювання ризиків суттєвого викривлення шляхом розуміння суб'єкта господарювання та його середовища у порядку, визначеному МСА 315. Так, професійний скептицизм аудитора, який містить припущення про можливість шахрайства, ґрунтується на виявленні відповідних ризиків у діяльності господарського суб'єкта. Будь-який ризик є не що інше, як усвідомлена можливість настання негативних наслідків. Відповідно процес усвідомлення можливості шахрайства на основі ідентифікації та оцінки ризиків може здійснюватися саме шляхом формування припущення у вигляді версій.

Тому критичні зауваження з дослідження різноманітних версій у сфері господарського контролю, які висловлювалися в минулому, не мають під собою належних підстав. Особливо в сучасних умовах проведення аудиту.

Переважно такі зауваження зводилися до того, що господарський контроль і бухгалтерський облік, який перевіряється, оперують фактами, а не версіями. Тому ревізори не повинні виконувати функції правоохоронного органу й запроваджувати у контрольну та ревізійну діяльність юридичну термінологію.

Наведені критичні погляди певною мірою співпадали з висновками деяких зарубіжних авторів стосовно того, що аудитор не є детективом. Формальні підстави для нього можливо знайти в § 3 МСА 240, де зазначено, що навіть в умовах підозри чи ідентифікації шахрайства, аудитор не повинен робити юридичних висновків чи дійсно відбувалось шахрайство. Заразом у цьому параграфі визначається, що шахрайство є широким юридичним поняттям, яке аудитор розглядає в аспекті спричинення ним суттєвих викривлень фінансової звітності. У § A1 МСА 240 наведено не що інше, як кримінологічну характеристику шахрайства з детальним розглядом обставин, що свідчать про мотив або тиск вчинення шахрайства, усвідомлену можливість його скоєння та певне логічне виправдання такої дії.

Так, МСА не тільки не виключає застосування юридичних знань аудитора, а навпаки пропонує ними керуватися. Водночас тільки висловлюється застереження, що аудитор не повинен робити юридичних висновків з правової кваліфікації виявлених перекуреннь фінансової звітності, які свідчать про наявність шахрайства. Заразом § 43 МСА 240 орієнтує аудитора на повідомлення інформації регуляторним та правоохоронним органам у випадку ідентифікації або підозри шахрайства. Положення такого змісту містить ст. 31 Закону України «Про аудит фінансової звітності

та аудиторську діяльність».

Такий методологічний підхід до реалізації професійного скептицизму вимагає від аудитора відповідного рівня знань, навичок і вмінь. Тому не зайвим буде розглядати низку базових положень і практичних рекомендацій з побудови й перевірки версій аудитором. На наш погляд, вони становлять обов'язкову передумову успішного проведення аудиту.

Головним елементом будь-якої версії є припущення. Воно характеризує зміст, причину і зв'язки явища, яке підлягає спостереженню та перевірці. Припущення формують шляхом узагальнення відомих фактів та їх всебічного пізнання. З одного боку, припущення виступає підсумком попереднього знання, яке отримують у результаті пізнавальної і практичної діяльності, а з іншого – припущення є орієнтиром і відправним пунктом подальшого вивчення явища, й тим самим визначає напрям усього дослідження.

Явищем, яке спостерігається й перевіряється аудитором, є фінансова звітність, її достовірність, повнота і відповідність законодавству. Щоб встановити, якою мірою фінансова звітність відповідає таким вимогам, аудитор повинен переконатися у відсутності викривлень у результаті з'ясування можливої їх наявності. У зв'язку з цим професійне судження аудитора набуває форми професійного скептицизму і ґрунтується на висновках від протилежного або контрарного судження (ACONTRARIO).

Основу контрарного судження становить закон протиріччя. Спираючись на нього, формують індуктивний умовивід методом виключення (елімінації). Суть індукції методом виключення або елімітативної індукції становить умовивід, в якому висновок про причини досліджуваного явища формують шляхом виявлення підтверджувальних обставин і виключення обставин, що не задовольняють тій чи іншій властивості причинного зв'язку.

Умовивід від протилежного орієнтує аудитора на необхідності встановлення явища, яке може бути причиною викривлення фінансової звітності. Як свідчить практика проведення аудиту, причиною її викривлення може бути шахрайство або помилка. Згідно з §2 МСА 240 чинник, який відрізняє шахрайство від помилки, полягає у наявності або ненавмисності основної дії, яка призводить до викривлення фінансової звітності. Оскільки основна дія шахрайства й помилки співпадають, то головна увага аудитором повинна приділятися шахрайству. Його суспільна небезпека набагато вища, вчиняється в замаскований формі й потребує від аудитора належної професійної підготовки для виявлення.

Якщо бути послідовним у дотриманні професійного скептицизму, закономірностей ґносеології й законів логіки, то професійне судження аудитора стосовно припущення можливого викривлення фінансової звітності зводиться до того, що в якості його основної причини належить розглядати шахрайство. Припущення стосовно шахрайства яке наведено в МСА, характеризує зміст, причину і зв'язок із викривленнями фінансової звітності та винними особами з числа управлінського персоналу.

У §11 МСА 240 шахрайство визначено як навмисна дія управлінського персоналу або третіх сторін

із застосуванням оман для отримання неправомірної вигоди. Зазначене визначення містить у собі елементи правової кваліфікації неправомірної поведінки управлінського персоналу стосовно наявності умислу, способу незалежного посягання та корисливого мотиву. Тим самим надаються орієнтири до необхідності юридичного оцінювання поведінки управлінського персоналу шляхом встановлення тотожності їх незаконних дій ознакам конкретної правової норми. Насамперед виникає потреба здійснити пошук, вибір і застосування до вчинків управлінського персоналу, спрямованих на викривлення фінансової звітності не тільки норм, що регламентують порядок ведення бухгалтерського обліку і складання фінансової звітності, а також норм кримінального й адміністративного законодавства. У результаті такої юридичної оцінки і правової кваліфікації виявлення викривлення фінансової звітності можливо відносити до певного класу або категорії залежності від їх суттєвої та інших ознак. Тим самим вбачається відсутність помилки й наявність шахрайства, за яке передбачена відповідальність у кримінальному чи адміністративному законодавстві.

На відміну від правоохоронних органів аудитор використовує правові норми, що визначають склад правопорушення у вигляді шахрайства не для офіційних юридичних висновків. Мета аудитора полягає на основі знань кримінологічної характеристики шахрайства здійснити побудову версій шляхом обґрунтованого припущення з наявності обставин та факторів, спроможних спричинити викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства.

У МСА 240 обставини та фактори спроможності спричинити викривлення фінансової звітності внаслідок шахрайства пропонують розглядати як чинники ризику шахрайства. Ціком логічно на їх основі здійснювати побудову й перевірку як типових, так і конкретних версій – як на етапі планування, так і у процесі виконання аудиторських процедур і підготовки звіту.

Згідно з § 15 МСА 240 основну увагу належить приділяти тому, за яких обставин та на якому етапі

фінансова звітність суб'єкта господарювання може бути вразливою стосовно суттєвого викривлення внаслідок шахрайства, включаючи спосіб вчинення шахрайства. Відповідно до МСА 315 процедура оцінювання ризиків шахрайства шляхом побудови й перевірки версій повинна включати ідентифікацію та оцінювання бізнес-ризиків на предмет їх спроможності детермінувати викривлення фінансової звітності. У зв'язку з цим від аудитора вимагається досконале знання господарської діяльності суб'єктів, які перевіряються, зокрема їх середовища. Саме такі вимоги перед аудитором ставить МСА 315 та інші стандарти.

Спираючись на ідентифікацію та оцінку різноманітних чинників ризику шахрайства аудитор має можливість моделювати поведінку управлінського персоналу шляхом висунення тих чи інших версій стосовно можливості скоєння такого правопорушення, особистих мотивів чи тиску оточуючого середовища, а також логічного виправлення прийнятого рішення.

ВИСНОВКИ

1. Професійний скептицизм аудитора логічно розглядати як науково обґрунтовану систему поглядів стосовно закономірностей пізнання аудитором господарської діяльності з метою оцінювання фінансової звітності шляхом перевірки гіпотез у вигляді версій обставин, спроможних виступати чинниками ризику шахрайства.

2. Концепція професійного скептицизму аудитора – багатогранне комплексне уявлення, дослідження якого вимагає інституціонального підходу з позиції філософії, психології, економіки та інших наук.

3. Для аудиторів України професійний скептицизм у зв'язку з його нещодавним запровадженням містить певну новизну. Для його належного запровадження необхідно розробити методичні рекомендації.

4. Визначення змісту професійного скептицизму у Законі України «Про аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» не повною мірою узгоджується з МСА й потребує уточнення та доповнення.

Список використаних джерел

1. Пожарицкая И.М. Взаимосвязь профессионального скептицизма и суждения аудитора. *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского. Экономика и управление*. 2015. Т. 1(67). № 2. С. 141–149.
2. Рубитель О. Ясний розум сумнівів. URL: <https://blog.liga.net/user/orubitel/article/32952>
3. Professional skepticism. Presentation at the IAASB Meeting. New York, 2015. 9 p.
4. Munter H. Professional skepticism. Panelist Discussion. Presentation at the IAASB Meeting. New York, 2015. 7 p.
5. Аудит Монтгомери / Ф.Л. Дефлиз и др. М.: ЮНИТИ, 1997. 542 с.
6. Чернелевський Л.М., Беренда Н.І. Аудит: теорія і практика. К.: «Хай-Тек Прес», 2008. 560 с.
7. Ножкина Т.В. Международный аудит. Петропавловск-Камчатский: Камчат ГТУ, 2007. 127 с.
8. Додж Р. Руководство по стандартам и нормам аудита. М.: ЮНИТИ, 1992. 240 с.
9. Аренс А., Лоббек Дж. Аудит. М.: Финансы и статистика, 1995. 560 с.
10. A Framework for Audit Quality: Key elements that Create and Environment for Audit Quality. Supplement to the Pronouncements 2016–2017 Edition. Vol. 3. pp. 1-69. URL: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-3.pdf>
11. Кремень В.Г., Ільїн В.В. Філософія: мислителі, ідеї, концепції. К.: Книга, 2005. 528 с.
12. Горохова І.В. Критичне мислення як критерій філософського дослідження. *Політологічний вісник*. 2015. Вип. 7. С. 56–67.
13. Левицька О.В. Діалектика істини в правових феноменах. *Право й суспільство*. 2018. № 4. Ч. 2. С. 31–35.
14. Рудницький В.С. Бручанський Р.Ф. Судово-бухгалтерська експертиза економічних правопорушень (опорний конспект). К.: ВД «Професіонал», 2014. 304 с.
15. Дрозд І.К. Контроль економічних систем: монографія. Київ: Імекс ЛТД, 2004. 312 с.
16. Виговська Н.Г. Господарський контроль у соціально орієнтованій економіці: проблеми теорії й методології: монографія. Житомир: ЖДТУ, 2006. 288 с.
17. Завитій О.П. Ревізійна справа. Опорний конспект лекцій для студентів 5 курсу денної та заочної форми навчання

спеціальності «Облік і аудит» Тернопіль, 2012. 112 с.

18. Бардаш С.В. Контроль діяльності суб'єктів господарювання: гіпотези та версії порушень: монографія. К: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2008. 312 с.

19. Никонів М.О., Федорів В.В., Баранюк Ю.Р. Імплементация гіпотетичного методу в праксеологію державного аудиту. *Економіка та держава*. 2016. № 6. С. 43–47.

20. Аудит. (Основи державного, незалежного професійного та внутрішнього аудиту) / за ред. В.В. Немченко, О.Ю. Редько. К.: Центр учбової літератури, 2012. 540 с.

References

1. Pozharitskaya I.M. Relationship between professional skepticism and auditor's judgment. Scientific notes of the Crimean Federal University named after V.I. Vernadsky. *Economics and Management*. 2015. Vol. 1(67). No. 2, pp. 141–149. (in Russian).
2. Rubytel O. A clear mind of doubt. URL: <https://blog.liga.net/user/orubitel/article/32952> (in Ukrainian).
3. Professional skepticism. Presentation at the IAASB Meeting. New York, 2015. 9 p.
4. Munter H. Professional skepticism. Panelist Discussion. Presentation at the IAASB Meeting. New York, 2015. 7 p.
5. Montgomery Audit / F.L. Defliz et al. Moscow, 1997. 542 p. (in Russian).
6. Chernelivskiy L.M., Berenda N.I. Audit: theory and practice. Kyiv: Hi-Tech Press, 2008. 560 p. (in Ukrainian).
7. Nozhkina T.V. International audit. Petropavlovsk-Kamchatskiy, 2007. 127 p. (in Russian).
8. Dodzh R. Guidance on auditing standards and norms. Moscow, 1992. 240 p. (in Russian).
9. Arens A., Lobbek J. Audit. Moscow, 1995. 560 p. (in Russian).
10. A Framework for Audit Quality: Key elements that Create and Environment for Audit Quality. Supplement to the Pronouncements 2016–2017 Edition. Vol. 3. pp. 1-69. URL: <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/2016-2017-IAASB-Handbook-Volume-3.pdf>
11. Kremen V.H., Ilin V.V. Philosophy: thinkers, ideas, concepts. Kyiv, 2005. 528 p. (in Ukrainian).
12. Horokhova IV Critical thinking as a criterion of philosophical research. *Political Science Bulletin*. 2015. Issue 7. pp. 56–67. (in Ukrainian).
13. Levytska O.V. Dialectics of truth in legal phenomena. Law and society. 2018. № 4. Part 2. pp. 31–35. (in Ukrainian).
14. Rudnytskyi V.S., Bruchanskyi R.F. Forensic accounting examination of economic offenses (reference abstract). Kyiv, 2014. 304 p. (in Ukrainian).
15. Drozd I.K. Control of economic systems: monograph. Kyiv: Imex LTD, 2004. 312 p. (in Ukrainian).
16. Vyhovska N.H. Economic control in a socially oriented economy: problems of theory and methodology: monograph. Zhytomyr, 2006. 288 p. (in Ukrainian).
17. Zavytii O.P. Audit case. Reference syllabus of lectures for 5th year full-time and part-time students majoring in "Accounting and Auditing". Ternopil, 2012. 112 p. (in Ukrainian).
18. Bardash S.V. Control of business entities: hypotheses and versions of violations: monograph. Kyiv, 2008. 312 p. (in Ukrainian).
19. Nykonovych M.O., Fedoriv V.V., Baraniuk Yu.R. Implementation of a hypothetical method in praxeology of state audit. *Economy and State*. № 6 2016, pp. 43–47. (in Ukrainian).
20. Audit (Fundamentals of state, independent professional and internal audit) / ed. V.V. Nemchenko, O.Y. Redko. Kyiv, 2012. 540 p. (in Ukrainian).

Volodymyr HOLOVACH

PhD in Legal Sciences, Honored Lawyer of Ukraine, certified auditor, Institute of Audit
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3669-9071>

Tetiana HOLOVACH

Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1657-1508>

THE CONCEPT OF THE AUDITOR'S PROFESSIONAL SKEPTICISM AND ITS GENESIS

The paper considers such a fundamental principle of audit as the auditor's professional skepticism. Guided by an integrated approach, the conceptual foundations of professional skepticism, patterns of its origin, its formation and development are determined depending on the understanding of the public function of audit and the auditor's duty to detect the fraud at the appropriate historical stage.

It is noted that the concept of skepticism has a deep history and is considered in philosophy, psychology, law and other sciences. It is concluded that in the aspect of audit the methodological skepticism deserves attention, which is not limited to doubt, but is aimed at making sound hypotheses. Their construction and verification are subject to the general laws of gnoseology, which directly apply to the auditor's cognitive activity.

Based on this approach, it is proposed to consider a hypothetical judgment in audit activity to identify and assess the risks of fraud from the standpoint of professional skepticism as making and verifying assumptions in the form of a version. Thus, the professional judgment of the auditor, which takes the form of professional skepticism, is necessarily based on the conclusions of the opposite or contradictory judgment.

The paper also presents a critical assessment of the Law of Ukraine "On Auditing Financial Statements and Auditing" to determine the content of professional skepticism. The ways to improve national legislation and its conformation with the requirements of International Standards on Audit are proposed.

Keywords: audit, professional skepticism, fraud, misstatement of financial statements, audit versions

Олена Георгіївна **БРОВКОВА**

к.е.н., доцент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5205-9416>

e-mail: beobachter@i.ua

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПРОЄКТУ

У статті розглянуто основні проблеми та особливості фінансового планування реалізації інвестиційного проєкту. Така тематика є актуальною, бо ефективність використання інвестованих коштів диктують необхідність формування інвестиційної політики на основі розроблення ефективних інвестиційних проєктів. У роботі проаналізовано класифікації інвестиційних проєктів, досліджено проєктний цикл, який має етапи: формулювання проєкту, підготовка проєкту, експертиза проєкту, здійснення проєкту, оцінювання результатів. Запропоновано основні схеми фінансування інвестиційних проєктів. З урахуванням перерахованих схем фінансування окремих інвестиційних проєктів визначено джерела інвестиційних ресурсів.

Ключові слова: інвестиційний проєкт, інвестиційна політика, проєктний цикл, схеми фінансування, інвестиційні ресурси

ВСТУП

В умовах глобалізації економіки до інвестиційної політики висуваються досить жорсткі вимоги, оскільки вона має являти собою такий управлінський інструмент, який не просто реагує на зміни, що відбуваються, а враховуючи існуючі характеристики інвестиційної привабливості країни, регіонів та галузей, працюючи на їх покращення, поєднує вирішення проблем інвестиційної сфери з досягненням перспективних цілей соціально-економічного розвитку. Задані умови, а також завдання ефективності використання інвестованих коштів диктують необхідність формування інвестиційної політики на основі розроблення ефективних інвестиційних проєктів.

Різні аспекти проблеми впровадження інвестиційних проєктів піднімалися в працях багатьох фахівців, зокрема І. Бланка, Л. Гуляєвої, В. Гриньової, В. Захарченко, В. Федоренко та ін. У своїх роботах вони розглядали підходи до управління інвестиціями на макро- та мікро- рівнях, досліджували його основні складові та проблеми впровадження. Але питанням фінансування реалізації інвестиційних проєктів не приділялася увага.

МЕТА роботи – виявлення впливу інвестиційної діяльності на задоволення різних економічних інтересів у процесі формування і використання фінансових, матеріальних та інших ресурсів, забезпечення зростання доходів як власників підприємства, так і членів трудового колективу, визначення основних особливостей фінансового планування реалізації інвестиційного проєкту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для ефективного дослідження використовувалися такі джерела, як: наукові праці, різні Internet-джерела, матеріали з профільних та періодичних видань. Також використовувався системний підхід, методи узагальнення, діалектичний аналіз та синтез.

РЕЗУЛЬТАТИ

Інвестиційне проєктування – це розроблення комплексу технічної документації, що містить техніко-економічне обґрунтування (креслення, записки, пояснень, бізнес-план інвестиційного проєкту та інші ма-

теріали, необхідні для здійснення проєкту). Його невід'ємною частиною є розроблення кошторису, що визначає вартість інвестиційного проєкту.

Проєкт – це технічні матеріали (креслення, розрахунки, макети знов створених будівель, споруд, машин, приладів), попередній текст якого або документа (плану, договору), план, задум [2]. Поняття «проєкт» може включати задум (проблему), засоби його реалізації (розв'язання проблеми).

У міжнародній практиці план розвитку підприємства подається у вигляді спеціально оформленого бізнес-плану, який у суті є структурованим описом проєкту розвитку підприємства. Якщо проєкт пов'язаний із залученням інвестицій, то він носить назву «інвестиційного проєкту». Звичайно, будь-який новий проєкт підприємства тією чи іншою мірою пов'язаний із залученням нових інвестицій. У найбільш загальному розумінні проєкт – це спеціально оформлена пропозиція про зміну діяльності підприємства, з певною метою [2].

Ключовим розділом бізнес-плану є фінансовий план реалізації проєкту. Календарний план грошових потоків, надходжень і платежів у ході реалізації проєкту включає три блоки розрахунків, що відносяться до виробничо-збутової, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.

Розрахунки за кожним блоком завершуються визначенням сальдо притоку і відтоку грошових коштів [1].

Сальдо інвестиційної діяльності виходить відніманням повного об'єму інвестицій із власних засобів підприємства, що інвестуються (окрім реінвестованих чистому прибутку й амортизації).

Сальдо фінансової діяльності є різницею між сумою позикових коштів, включаючи продаж емітованих акцій, необхідних для реалізації проєкту, і сумою коштів, що направляються для погашення боргу, сплати відсотків і виплати дивідендів.

Умовою успіху інвестиційного проєкту є позитивне значення загального сальдо грошового потоку, визначуване підсумовуванням підсумкових величин сальдо виробничо-збутової, інвестиційної і фінансової діяльності [1].

Проєкти прийнято підрозділяти на тактичні і стратегічні. До останніх звичайно відносяться проєкти, що передбачають зміну форми власності (створення

орендного підприємства, акціонерного товариства, приватного підприємства, спільного підприємства), або кардинальну зміну характеру виробництва (випуск нової продукції, перехід до повністю автоматизованого виробництва).

Тактичні проекти, звичайно, пов'язані зі зміною обсягів продукції, що випускається, підвищенням якості продукції, модернізацією устаткування.

Також інвестиційні проекти можна диференціювати за низкою класифікаційних ознак:

– за *масштабом* (розміром) розрізняють [4]:

а) малі проекти, невеликі за обсягом, – створення промислових установок, будівництво невеликих будівель, споруд, підприємств невеликої потужності;

б) мегапроекти – це цільові програми, що містять безліч взаємозв'язаних проєктів, об'єднаних загальною метою, виділеними для реалізації ресурсами і відпущеним на їх виконання часом, вони можуть бути міжнародними, державними, національними, регіональними, міжгалузевими, галузевими;

– за *термінами реалізації* виділяють [5]:

а) короткострокові проекти (на строк до 3-х років);

б) середньострокові проекти (на термін від 3-х до 5-ти років);

в) довгострокові проекти (на термін понад 5-ть років);

– за *ступенем обмеженості використовуваних ресурсів* виділяють [5]:

а) проекти, для яких наперед не встановлюються обмеження за ресурсами (проекти стратегічного характеру);

б) проекти з обмеженням за деякими видами ресурсів (за часом виконання проєкту);

в) проекти з обмеженням у багатьох видах ресурсів (за часом, вартості проєкту, його трудомісткості).

Водночас актуальним способом залучення інвестора є варіант створення спільного підприємства у вигляді акціонерного товариства за участі української сторони (реципієнта) і закордонного партнера (інвестора). У цьому випадку ініціатива, як правило, виходить від реципієнта, який намагається зацікавити потенційного інвестора. Успіх ухвалення інвестиційного проєкту істотним чином залежить від ступеня задоволення вимог закордонного інвестора, які можуть відрізнятися від загальноприйнятих. У даному випадку етапу розроблення інвестиційного проєкту може передувати стадія підготовки інвестиційних пропозицій (або інвестиційного меморандуму) [3]. У цей документ включаються докладні відомості про реципієнта, результати його діяльності у минулому, склад продукції, що випускається, стратегію й тактику поведінки на ринку й низку даних. Крім того, необхідно привести результати інвестиційного аналізу, який слідує схемі, що викладається нижче, але виконується без зайвої деталізації та з можливим освітленням декількох інвестиційних сценаріїв. Після схвалення потенційним інвестором цього меморандуму, відбувається детальна розробка інвестиційного проєкту з урахуванням зауважень і побажань інвестора. Така схема організації робіт дозволяє економити зусилля реципієнта.

Загальна процедура впорядкування інвестиційної діяльності підприємства відносно конкретного проєкту формалізується у вигляді так званого проєктного циклу, який має наступні етапи.

1. *Формулювання проєкту* (іноді використовується термін «ідентифікація»). На даному етапі вищий склад керівництва підприємства аналізує поточний стан підприємства і визначає найбільш пріоритетні напрями його подальшого розвитку. Результат даного аналізу оформляється у вигляді деякої бізнес-ідеї, яка направлена на вирішення найбільш важливих для підприємства задач. Уже на цьому етапі необхідно мати більш менш переконливе аргументування відносно здійсності цієї ідеї. На даному етапі може з'явитися декілька ідей подальшого розвитку підприємства. Якщо всі вони представляються однаковою мірою корисними і здійсненими, то далі проводиться паралельне розроблення декількох інвестиційних проєктів з тим, щоб рішення про найбільш прийнятних із них зробити на завершальній стадії розроблення.

2. *Розроблення (підготовка) проєкту*. Після того як бізнес-ідея проєкту пройшла свою першу перевірку, необхідно розвивати її до того моменту, коли можна буде ухвалити тверде рішення. Це рішення може бути як позитивним фінансовому, економічному, інституційному, так і негативним. На цьому етапі потрібне поступове уточнення і вдосконалення плану проєкту у всіх його вимірюваннях – комерційному, технічному. Надзвичайної важливості на етапі розроблення проєкту є пошук і збір початкової інформації для вирішення окремих завдань проєкту. Необхідно усвідомлювати, що від міри достовірності початкової інформації й уміння правильно інтерпретувати дані, що з'являються у процесі проєктного аналізу, залежить успіх реалізації проєкту.

3. *Експертиза проєкту*. Перед початком здійснення проєкту його кваліфікована експертиза є дуже бажаним етапом життєвого циклу проєкту. Якщо фінансування проєкту проводиться за допомогою істотної долі стратегічного інвестора (кредитного або прямого), інвестор сам проведе цю експертизу, наприклад, за допомогою якої-небудь авторитетної консалтингової фірми, вважаючи за краще витратити деяку суму на цьому етапі, ніж втратити велику частину своїх грошей у процесі виконання проєкту. Якщо підприємство планує здійснення інвестиційного проєкту переважно за рахунок власних засобів, то експертиза проєкту також дуже бажана для перевірки правильності основних положень проєкту [5].

4. *Здійснення проєкту*. Стадія здійснення охоплює реальний розвиток бізнес-ідеї до того моменту, коли проєкт повністю входить в експлуатацію. Сюди входить моніторинг і аналіз усіх видів діяльності в міру їх виконання й контроль із боку органів нагляду всередині країни та/або іноземного або вітчизняного інвестора [3]. Дана стадія включає також основну частину реалізації проєкту, завдання якої, зрештою, полягає у перевірці достатності грошових потоків, що генеруються проєктом для покриття початкової інвестиції й забезпечення бажаної інвесторами віддачі на вкладені гроші.

5. *Оцінювання результатів* проводиться як після завершення проєкту загалом, так і у процесі його виконання. Основна мета цього виду діяльності полягає в отриманні реального зворотного зв'язку між закладеними у проєкт ідеями і ступенем їх фактичного виконання [3]. Результати подібного порівняння ство-

рюють безцінний досвід розробників проекту, дозволяючи використовувати його у процесі розроблення і здійснення інших проектів.

Під час проведення експертизи проекту також буде корисно використовувати публікований матеріал, оскільки зрештою суть експертизи полягає в перевірці правильності того, що складає зміст розробленого інвестиційного проекту.

У системі фінансового плану інвестиційного проекту важлива роль належить обґрунтуванню

схеми його фінансування. Ця схема визначає склад інвесторів даного інвестиційного проекту, обсяг і структуру необхідних інвестиційних ресурсів, інтенсивність вхідного грошового потоку по окремих етапах майбутньої реалізації проекту й ряд інших показників фінансового управління проектом. У процесі розробки схеми фінансування інвестиційного проекту розглядаються звичайно п'ять основних її варіантів (рис. 1).

Рис. 1. Основні схеми фінансування інвестиційних проектів [2]

Повне самофінансування передбачає фінансування інвестиційного проекту виключно за рахунок власних фінансових ресурсів, що формуються з внутрішніх джерел. Цей метод фінансування використовується в основному для реалізації невеликих реальних інвестиційних проектів.

Акціонування як метод фінансування використовується звичайно для реалізації великомасштабних реальних інвестиційних проектів у галузевій або регіональній диверсифікації інвестиційної діяльності [4].

Кредитне фінансування застосовується, як правило, для реалізації невеликих короткострокових інвестиційних проектів із високою нормою прибутковості інвестицій. Ця схема фінансування застосовується в окремих випадках і для реалізації середньострокових інвестиційних проектів за умови, що рівень прибутковості за ними істотно перевищує ставку відсотка за довгостроковим фінансовим кредитом.

Лізинг або селенг використовуються у разі недоліку власних фінансових коштів або високої вартості фінансового кредиту для реалізації інвестиційних проектів, пов'язаних із модернізацією або реконструкцією підприємства (особливо інвестиційних проектів із високим ступенем змінності технологій).

Змішане (пайове) фінансування ґрунтується на різних комбінаціях схем і може бути використане для реалізації всіх видів інвестиційних проектів у всіх формах реального інвестування.

З урахуванням перерахованих схем фінансування окремих інвестиційних проектів визначаються пропорції у структурі джерел інвестиційних ресурсів.

Розроблення і втілення у життя інвестиційного проекту, насамперед виробничої спрямованості, здійснюється протягом тривалого періоду – від ідеї до її матеріального втілення. Будь-який проект малозначимий без його реалізації.

В оцінюванні ефективності інвестиційних проектів за допомогою ринкових показників необхідно точно знати початок і закінчення робіт [5]. Для дослідника, вченого, проектувальника початком проекту може бути зародження ідеї, а для ділових людей (бізнесменів) –

первинне вкладення грошових коштів в його виконання.

Інвестора, що фінансує проект, цікавить не сам процес його виконання, а прибуток, який він одержуватиме від його реалізації; для організацій, що беруть участь у проекті виконавцями окремих робіт – їх закінчення. Для окремих проектів моментом їх завершення можуть бути припинення фінансування, досягнення заданих результатів, повне освоєння проектної потужності, виведення об'єкту з експлуатації. Початок і закінчення роботи над проектом має підтверджуватися документально. Період між початком здійснення проекту і його ліквідацією прийнято називати інвестиційним циклом. Він необхідний для аналізу проблем фінансування робіт за проектом, ухвалення необхідних рішень і підрозділяється на стадії (фази, етапи). На практиці таке ділення інвестиційних циклів може бути різним. Важливо, щоб вони дозволяли намітити деякі важливі періоди в стані об'єкту проектування, у проходженні яких він істотно змінювався б, і траплялася б нагода оцінювання найбільш вірогідних напрямів його розвитку.

Здійснення проекту вимагає виконання певної сукупності заходів, пов'язаних з його реалізацією, розробленням техніко-економічного обґрунтування й робочого проекту, укладенням контрактів, організацією фінансування, ресурсним забезпеченням, будівництвом і здачею об'єктів в експлуатацію. Тому кожна виділена стадія може зі свого боку ділитися на стадії наступного рівня.

Так, інвестиційний цикл прийнято ділити на три стадії (фази, етапу), кожна з яких має свої цілі та завдання [7]:

- перед інвестиційну – від попереднього дослідження до остаточного рішення про ухвалення інвестиційного проекту;
- інвестиційну – проектування, укладення договору або контракту на будівництво;
- виробничу – стадію господарської діяльності підприємства (об'єкту). Кожна з них зі свого боку підрозділяється на етапи, періоди, які мають свої цілі, методи й механізми реалізації.

На передінвестиційній стадії проекту вивчаються можливості майбутнього об'єкту проектування, підприємство (фірма-інвестор, організатор проекту) ухвалює попереднє рішення про інвестиції і вибирає (призначає) керівника (керівника, директора об'єкта, що будується). Вивчення різних варіантів здійснення проекту, його техніко-економічне обґрунтування й оцінювання ефективності можуть виконуватися як власними силами підприємства, так і спеціалізованими установами, наприклад проектними, архітектурними, будівельно-консультаційними.

До ухвалення рішення про доцільність здійснення проекту слід розглянути всі його аспекти, що виникають протягом життєвого циклу. Це дозволить уникнути проектів зі швидкою віддачею вкладених засобів, але неефективних у часі і проектів, що поволі окупаються, але приносять значні довгострокові вигоди [2].

Друга інвестиційна стадія проекту включає вибір проектної організації, підготовку проектних креслень і моделей об'єкту, деталізований розрахунок вартості, попередні плани проектних і будівельних робіт, детальні креслення і специфікації, схеми будівельного майданчика. На цій стадії визначаються генеральний підрядник і субпідрядники, затверджується план платежів, оформляються короткострокові позики для оплати субпідрядників і постачальників.

Виконувані на інвестиційній стадії багатоваріантні розрахунки дозволяють вибрати конкретний проект, його технологію й устаткування, організацію будівництва. Рішення, які ухвалені на цій стадії, багато в чому зумовлюють технічний рівень, структуру й ефективність виробничих фондів. У процесі детального проектування, вибору устаткування, планування термінів будівництва створюються передумови для прискорення етапів здійснення проектів, оптимізації витрат із метою забезпечення необхідних кінцевих результатів. Від ухвалених рішень залежать не тільки витрати на здійснення проекту, але й витрати на його експлуатацію.

Процес проектування формально можна розбити ще на два етапи: перед проектний (здійснюються попереднє оцінювання кошторису витрат з урахуванням потреб та фінансових можливостей замовника і вибір найбільш раціональних технологічних та технічних рішень, що сприяють економії ресурсів і підвищенню ефективності об'єкту) й безпосереднього проектування. Безпосереднє проектування включає також дві стадії: попередню й остаточний проект. На кожному етапі уточнюються кошторис майбутнього об'єкта.

У процесі проектування розв'язуються основні питання майбутнього об'єкту, його відповідність своєму призначенню, прогресивним експлуатаційним вимогам,

виконання у короткі терміни з найменшими витратами праці, матеріальних і грошових коштів. Вітчизняна практика розроблення проектів підприємства звичайно включає наступні розділи: загальна записка пояснення, техніко-економічна частина, генеральний план, технологічна частина з розділом автоматизації технічних процесів, організація праці й системи управління виробництвом, будівельна частина, організація будівництва, кошторисна документація, житлово-цивільне будівництво тощо.

На кожній стадії (кожному етапі) роботи над інвестиційним проектом виконується його вартісне оцінювання. У закордонній практиці їх налічують щонайменше чотири види і їх ступінь точності зростає в порядку розроблення проекту.

Як свідчить закордонний досвід, протягом останніх 50-ти років в економічно розвинених країнах значну роль відіграє змішане фінансування інвестиційних проектів. До способів змішаного фінансування можна віднести як класичне поєднання кількох джерел формування інвестиційних ресурсів, так і застосування податкових пільг інвестиційного характеру та венчурне фінансування. Змішаний характер інвестиційних податкових пільг полягає в тому, що, з одного боку, підприємство використовує свій власний прибуток як внутрішнє джерело фінансування, а з іншого – сума отриманих податкових пільг є несплаченим податком, тому її можна розглядати як субсидію підприємству з бюджету. Особливе значення для фінансування інвестиційних проектів, особливо високотехнологічних, має венчурне фінансування. На сьогодні в Україні створено більше 50 венчурних фондів [4], однак не всі вони мають ознаки класичних венчурних фондів. На Заході мета створення венчурних фондів – фінансування ризикових інвестиційних проектів із використанням податкових переваг, в Україні ж венчурне фінансування досить часто використовується для фінансування традиційних проектів.

ВИСНОВКИ

Розглянуто теоретичні засади інвестиційної політики в умовах ринку, в результаті чого можна зробити висновок, що інвестиційна політика підприємства – це система оптимального управління інвестиційним процесом, направленим на розроблення інвестиційних проектів, вибір і реалізацію найбільш ефективних із них, а також постійне відтворення інвестиційної діяльності з метою задоволення різних економічних інтересів у процесі формування і використання фінансових, матеріальних і інших ресурсів, забезпечення зростання доходів як власників підприємства, так і членів трудового колективу.

Список використаних джерел

1. Бланк І.А. Інвестиційний менеджмент. Київ: Ника-Центр, 2004. 448 с.
2. Гуляєва Л.П. Банківське проектування інвестиційних проектів у забезпеченні розвитку національної економіки. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії, 2016. 228 с.
3. Захарченко В.І., Ковтуненко К.В., Лаптева В.В. Інноваційно-інвестиційний менеджмент. Херсон: Гельветика, 2019. 316 с.
4. Ілляшенко С.М., Прокопенко О.В. Формування ринку екологічних інновацій: економічні основи управління. Суми: Університетська книга, 2012. 228 с.
5. Новицкий Н. Ориентиры инвестиционной и инновационной деятельности. Киев: Экономист, 2011. 256 с.
6. Панасюк Б. Деякі підходи до прогнозування науково-технологічної та інноваційної сфер. *Економіка України*. 2004.

№ 3. С. 19–26.

7. Федоренко В.Г. Інвестиційний менеджмент. Київ: МАУП, 2010. 280 с.

References

1. Blank I.A. Investment management. Kyiv, 2004. 448 p. [in Russian].
2. Huliaieva L.P. Banking project financing of investment projects in ensuring the development of the national economy. Lviv, 2016. 228 p. [in Ukrainian].
3. Zakharchenko V.I., Kovtunencko K.V., Lapteva V.V. Innovation and investment management. Kherson, 2019. 316 p. [in Ukrainian].
4. Illiashenko S.M., Prokopenko O.V. Formation of the market of ecological innovations: economic bases of management. Sumy, 2012. 228 p. [in Ukrainian].
5. Novitskiy N. Guidelines for investment and innovation. Kyiv, 2011. 256 p. [in Ukrainian].
6. Panasiuk B. Some approaches to forecasting scientific, technological and innovative spheres. *Economy of Ukraine*. 2004. № 3. pp.19–26. [in Ukrainian].
7. Fedorenko V.H. Investment management. Kyiv, 2010. 280 p. [in Ukrainian].

Olena BROVKOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5205-9416>

e-mail: beobachter@i.ua

FINANCIAL PLANNING OF INVESTMENT PROJECT IMPLEMENTATION

The paper considers the main problems and features of financial planning of the investment project. This topic is relevant because the efficiency of the use of invested funds dictates the need to form an investment policy based on the development of effective investment projects. The paper analyzes the classifications of investment projects, the project cycle, which has the stages of project formulation, project preparation, project examination, project implementation, evaluation of results. The basic schemes of financing of investment projects are offered.

In the context of economic globalization, investment policy is subject to quite strict requirements, as it should be a management tool that not only responds to changes, but, given the existing characteristics of investment attractiveness of the country, regions and industries, working to improve them, combines solving the problems of the investment sphere with the achievement of long-term goals of socio-economic development. These conditions, as well as the task of efficient use of invested funds dictate the need for investment policy based on the development of effective investment projects.

The purpose of the work is to identify the impact of investment activities on the satisfaction of various economic interests in the formation and use of financial, material and other resources, ensuring income growth for both business owners and members of the workforce.

Sources such as scientific papers, various Internet sources, materials from profile and periodicals were used for effective research. A systematic approach, generalization methods, dialectical analysis and synthesis were also used.

In international practice, the enterprise development plan is presented in the form of a specially designed business plan, which, in essence, is a structured description of the enterprise development project. If the project is related to attracting investment, it is called "investment project". Of course, any new project of the enterprise is to some extent associated with attracting new investment. In the most general sense, the project is a specially designed proposal to change the activities of the enterprise, with a specific purpose.

Keywords: investment project, investment policy, project cycle, financing schemes, investment resources

Уляна Леонідівна **ГИЛКА**

к.е.н., доцент кафедри, Дунайський інститут Національного університету "Одеська морська академія"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1078-8623>e-mail: ulyana.gylka@gmail.com

ПРИКЛАДНЕ ЗНАЧЕННЯ "ЗАГАЛЬНОЇ ТЕОРІЇ" KEYNSA ТА СКЛАДНІСТЬ ЇЇ ОСМИСЛЕННЯ

Стан економіки України можна охарактеризувати як застійний, що вимагає наукового підходу, який засновано на кейнсіанській теорії зростання, початок якої закладений Дж. Кейнсом. Ця обставина визначає актуальність цієї статті. Метою статті є демонстрація особливостей викладу «Загальної теорії». Результатом дослідження стало виявлення нетрадиційної структури викладення матеріалу. Стаття концентрує увагу на відсутності графічних ілюстрацій та результатів аналітичного аналізу; висновках, які не підтверджені доказами.

Ключові слова: Кейнс, загальна теорія, прикладне значення, осмислення, економічне зростання

ВСТУП

Джон Мейнард Кейнс (1883–1946) – англійський економіст, засновник кейнсіанського напрямку в економічній науці. До 1950-х рр. багато країн керувалися рекомендаціями прихильників його вчення задля досягнення економічного зростання. Вважається, що основна ідея полягає в тому, що уряди мають витрачати гроші, яких вони не мають. У 1970-х рр. вплив кейнсіанства став слабшати. У світовій економіці домінували ідеї монетаристів. Нині ідеї кейнсіанської теорії відроджуються.

У статті піде мова про книгу видатного економіста ХХ ст. Джона Мейнарда Кейнса «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей» [1, с. 480–786]. Але аналізувати будемо не переваги книги, а складнощі, що виникають під час її читання фахівцями. Рідко трапляються роботи, які так важко піддаються осмисленню, як ця «Загальна теорія». Складнощів в її читанні дуже багато. Зазначимо, що в загальному вигляді найточніше вони сформульовані П. Самуельсоном: «*Це погано написана, погано організована книга; її обиватель, який поклався на репутацію автора та купив її, пошкодував про витрачені 5 шилінгів. Вона зовсім не придатна для навчання. Вона претензійна, полемічна й не надто щедра на визнання чужих заслуг. Вона сповнена ілюзій та непорозумінь: вимушене безробіття, одиниця заробітної плати, рівність заощаджень та інвестицій, механізм мультиплікатора, зв'язок граничної ефективності капіталу та відсотка, вимушені заощадження, різні форми відсотків та багато іншого. Кейнсіанська система викладена так плутано, що сам автор погано розумів її суть та основні риси; і, природно, він демонструє найгірші риси, коли намагається з'ясувати стосунки із попередниками. Злеті інтуїції та осяяння переплітаються зі нудною алгеброю, а двозначні визначення несподівано ведуть до незабутніх побічних ліній міркувань. Але коли все це залишається позаду, ми знаходимо аналіз ясним та новим. Коротко кажучи, це робота генія*» [2, с. 190].

Відносно конкретних, а не загальних зауважень, – їх перелік виявляється набагато ширшим.

МЕТОЮ статті не є дискредитація праці видатного вченого. Вона полягає, по-перше, у бажанні допомогти сприйняттю цієї праці фахівцями, а по-друге, – у пробудженні інтересу не лише до цієї видатної книги, а й до кейнсіанства загалом.

РЕЗУЛЬТАТИ

Назва та структура книги. Книга Кейнса починається такими словами: «Я назвав цю книгу «Загальна теорія зайнятості, відсотка та грошей», акцентуючи увагу на визначенні «загальна»... Я наведу докази того, що постулати класичної теорії стосуються не загального, а лише особливої нагоди.» [1, с. 137]. Забігаючи наперед, можна стверджувати, що теорія самого Кейнса не носить характеру загального в згаданому сенсі, оскільки його власні постулати справедливі тільки для економіки з надмірною робочою силою, еластичним громадським виробництвом і до того ж у короткостроковому періоді, що свідчить про спеціальний, а не загальний характер. Теорія Кейнса є загальною швидше в сенсі єднання окремо взятих теорій зайнятості, відсотка та грошей в єдину теорію зайнятості, як функції відсотка та грошей. Цю обставину можна назвати **першою невідповідністю, що викликає труднощі у процесі читання**.

Книзі передуює дуже великий вступ, який займає 21 стор. та складається з трьох розділів, що у сукупності і є всією першою книгою роботи. Проаналізуємо кожний із розділів цього вступу.

У першому розділі автор дещо розпливчато повідомляє зацікавленим фахівцям про мету написання книги. У розділі всього 12 рядків, половина з яких тут уже процитовано.

У другому розділі визначено завдання, вирішення яких слід знайти для руйнування класичної теорії зайнятості. Вони полягають у необхідності доказу неспроможності двох постулатів цієї теорії як підстави загальної (не спеціальної) теорії. Ось ці постулати:

1) *Заробітна плата дорівнює граничному продукту праці* [1, с. 139, розд. 2].

2) *Корисність заробітної плати за даної кількості зайнятих працівників дорівнює граничній тяжкості*

праці за тієї ж величини зайнятості [1, с. 482, розд. 2].

У рамках другого розділу вступу Кейнс не залишає від цих постулатів «каміння на камені». Окрім цього, тут є чимало теоретичних міркувань, а також вводиться поняття вимушеного безробіття, повної зайнятості; надається критика закону Сея про пропозицію, що породжує власний попит; розглядається проблема рівності ціни попиту та ціни пропозиції.

Третій розділ має назву «Принцип ефективного попиту», що зовсім не схожий на частину вступу, оскільки повністю є теоретичним та присвячений ефективному попиту. У цьому розділі надається короткий виклад суті теорії зайнятості, що, за існуючими традиціями, повинні мати місце у висновках, які, на жаль, відсутні у книзі.

Однак, стосовно завдань побудови загальних теорій відсотка грошей, вони у вступі відсутні, а це явно не узгоджується з тим великим обсягом тексту, який присвячений цим економічним категоріям.

Структура основного змісту також є специфічною, як і вступ. Якщо брати до уваги назву книги, логічно було б очікувати, що кожний зі згаданих у ньому категоріальних апаратів відповідатиме однойменному розділу цієї видатної праці. На жаль, ми цього не бачимо. Праця складається із шести книг, які в сукупності містять двадцять чотири розділи. Однак, лише чотири пов'язані своєю назвою із зайнятістю, відсотком чи грошима. Причому у вісімнадцятому розділі, названому «Нове формулювання загальної теорії зайнятості», жодного лаконічного формулювання теорії зайнятості не наведено. Загальна теорія грошей у назвах розділів взагалі не згадується.

Про структуру висновків можна не згадувати, оскільки їх немає. Слід підкреслити, що також немає висновків не тільки як заключної частини всієї роботи, але, за рідкісним винятком, і за окремими книгами або розділами. Усі великі відкриття, що мають місце в цій книзі і стали надбанням людства, тільки завдяки дослідникам, значна частина яких називає себе кейнсіанцями, що по крихтах витягнули з її змісту геніальні ідеї автора книги.

Загальна теорія зайнятості. Як зазначалося вище, сутність загальної теорії зайнятості викладено у «Вступі», а точніше, у його третьому розділі, а саме: «Позначимо сукупну ціну пропозиції продукції за зайнятості N чоловік через Z ; взаємозв'язок між Z та N , який можна записати у формі $Z=f(N)$, назовемо функцією сукупної пропозиції. Виручку, очікувану підприємцями за зайнятості N чоловік, позначимо через D ; взаємозв'язок між D і N який можна записати у формі $D=g(N)$, назовемо функцією сукупного попиту. Якщо для цієї величини очікувана виручка більше, ніж сукупна вартість пропозиції, тобто, якщо D більше, ніж Z , то підприємці будуть прагнути збільшити зайнятість понад N (якщо навіть конкуренція їх один з одним через залучення факторів виробництва призведе до підвищення витрат) до такої величини N , за якої Z стало б рівним D . Отже, рівень зайнятості визначається точкою перетину функцій сукупного попиту та сукупної пропозиції. Саме в цій точці очікуваний підприємцями прибуток буде найбільшим. Величину D у тій точці кривої функції сукупного попиту, де вона перетинається з функцією сукупної пропозиції, назовемо ефективним

попитом. Наступні глави будуть присвячені, переважно, дослідженню різних факторів, від яких залежать обидві ці функції, **адже в цьому полягає сутність загальної теорії зайнятості, з'ясування якої і є нашою метою**» [1, с. 498, розд. 3].

Сутність будь-якої теорії є результат дослідження, а не саме дослідження (з'ясування). Усе, що викладено в цій книзі, як і сам Кейнс, є саме дослідження, а не його сутність, тому шукати тут струнку теорію зайнятості марно.

Перейдемо до розгляду двох наведених вище цитат. Вони взяті із вступу. З них ми дізнаємося, що таке ефективний попит, однак, з нашого погляду, вводити у вступі нові поняття не зовсім доречно. Але якщо це сталося, то з цим треба ретельно розбиратися. Виходячи з теорії дослідження на теперішній час, опис такої ситуації без графіка не має сенсу. На нашу думку, якби Кейнс вирішив такий графік побудувати, він виглядав би так, як на рис. 1. Саме цей графік згодом був названий Хрестом Кейнса.

З погляду на цей графік, сукупний попит, рівний D_0 , є ефективним попитом, що немає заперечень. Однак виникає питання, як попит на товари може виявитися вищим за дохід, адже зарплата і прибуток нараховуються тільки на випущену продукцію. Відповідь на це питання дана побіжно, та викликає сумніви в її справедливості.

Справа в тому, що Кейнс розглядає сумарну пропозицію споживчих товарів та товарів для бізнесу як сукупну пропозицію. Однак сукупна пропозиція включає додатково і продукцію військово-промислового комплексу та продуктів громадського споживання, покупцем яких є держава і громадянам та бізнесу не пропонуються. З цієї причини сукупна пропозиція населенню та бізнесу може виявитися меншою за споживчу здатність населення та бізнесу [3, с. 36]. Існує самостійна лінія пропозиції споживчих та інвестиційних товарів « S », яка лежить нижче за лінію сукупної пропозиції « Z » (рис. 2), і, природно, нижче купівельної спроможності населення. У цьому полягає **один з основних прорахунків Кейнса**.

Читаємо далі: «... підприємці зазнали би збитків, якби вся збільшена зайнятість була б спрямована на задоволення попиту на предмети поточного споживання» [1, с. 499, розд. 3].

Звідки візьмуться збитки? Якщо вся збільшена зайнятість буде спрямована на задоволення попиту, це – межа мріяння бізнесу.

Далі: «Для підтримки будь-якого даного рівня зайнятості необхідні поточні інвестиції, що поглинають перевищення сукупної продукції над тим, що суспільство бажає споживати при цьому рівні зайнятості» [1, с. 499, розд. 3].

У цьому ствердженні все незрозуміло. Інвестиції – це вкладення, створені задля збільшення основного капіталу. Тому виникає питання: як збільшення основного капіталу «поглине» збільшення обсягів сукупної продукції? Можливо, Кейнс має на увазі під інвестиціями збільшення кількості робочих місць та зарплат, але на цих робочих місцях може створюватися додаткова товарна маса, яку «перекрити» вже нема чим. Де механізм «поглинання»? Відповідь – його немає.

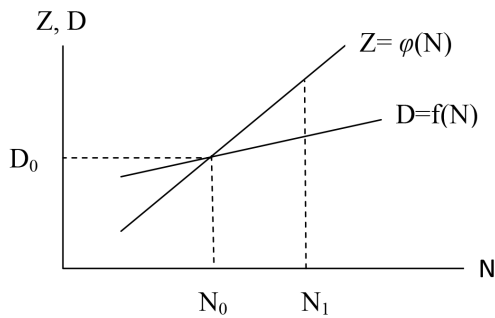

Рис. 1. Хрест Кейнса

У цьому разі якраз усе навпаки. Якщо інвестиції здійснюються, то випуск додаткових споживчих товарів через вплив «психологічного закону» не зустріне рівнозначного попиту й тоді будуть збитки, що рівні обсягам інвестицій. Резонне питання: якщо ж інвестицій не буде, то звідки взятися зменшенню виручки?

У цьому ствердженні щось не так, – це змушує нас замислитися. У цьому є складність читання. Виникає думка, може, автор не зовсім правий?

Цитата: «... величина поточних інвестицій залежить від того, що ми називатимемо спонуканням інвестувати, а спонукання інвестувати (ми покажемо це), зі свого боку, залежить від відношення між графіком граничної ефективності капіталу та комплексом норм відсотка за позиками...» [1, с. 499, розд. 3].

Саме так: величина поточних інвестицій залежить від спонукання інвестувати, але спонукання інвестувати виходить із прогнозованої величини попиту. Від цього попит товарів у справі підвищення зайнятості є первинним, однак про це в Кейнса поки що немає жодного слова.

Ще цитата: «Отже, суть розробленої нами теорії зводиться до наступного.» [1, с. 500, розд. 3].

Ким це – нами? Вчені – дослідники цієї теорії не розробляли, але надають їй шану. Тому це буде другий захід пояснення суті теорії зайнятості. І, головне, усе це – у рамках вступу.

1. «За даного стану техніки, обсягу застосовуваних ресурсів і рівня витрат виробництва дохід (як фінансовий, так і реальний) залежить від обсягу зайнятості N » [1, с. 500, розд. 3].

Погоджуємося, тому що чим більше робітників зайнято у виробництві, тим більше вони одержують грошей.

2. «Співвідношення між сукупним доходом і величиною очікуваних витрат на споживання, що позначається D_1 , залежатиме від психологічної характеристики суспільства, яку ми називатимемо його схильністю до споживання. Це означає, що споживання залежатиме від рівня сукупного доходу, а отже, від рівня зайнятості, якщо не відбудеться змін у схильності до споживання» [1, с. 500, розд. 3].

Ствердження зрозуміло, тому що за постійної схильності до споживання з підвищенням зайнятості рівень сукупного споживання зростатиме.

3. «Обсяг витрат праці N , на який підприємці пред'являють попит, залежить від очікуваних витрат суспільства на споживання D_1 і від очікуваних витрат суспільства на нові інвестиції D_2 . $D = D_1 + D_2$ і є

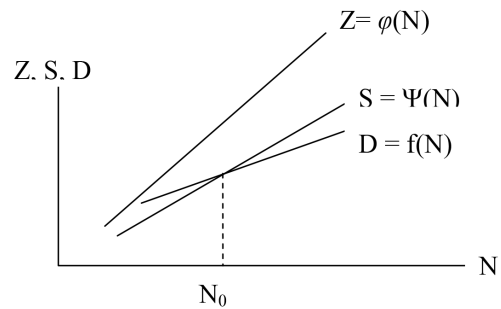

Рис. 2. Виділення лінії пропозиції споживчих та інвестиційних товарів «S» із сукупної пропозиції «Z»

тим, що ми раніше визначили як ефективний попит» [1, с. 500, розд. 3].

4. «Оскільки $D_1 + D_2 = D = \varphi(N)$, де φ – функція сукупної пропозиції, а D_1 – як було показано вище у п. 2, функція від N (позначимо її через $\chi(N)$), що залежить від схильності до споживання, то $\varphi(N) - \chi(N) = D_2$ » [1, с. 501, розд. 3].

Тут також питання: як може бути, що сукупний попит « D » є функцією пропозиції: $D = \varphi(N)$? Вище та нижче за текстом сукупна пропозиція позначається індексом « Z ». А « D », це – функція попиту, яка позначається як « $f(N)$ ». Якщо внести відповідні виправлення, усе стає на свої місця: сукупна пропозиція мінус сукупне споживання є – попит на інвестиції « D_2 ». Віднесемо це на можливу помилку чи недбалість автора.

Зауважимо, що досить недбало написане рівняння є алгеброю, у такому разі, що говорить про все це аналітична геометрія? Повернемося до хреста Кейнса (рис. 1). З погляду на нього, є можливість побачити: чим вище зайнятість щодо рівноважного значення N_0 , тим більший розрив між сукупним попитом та сукупним споживанням. За зайнятості, скажімо, N_1 , щоб дійти рівноваги, слід або підняти лінію споживання, або опустити лінію пропозиції. Як це можна зробити? І чому Кейнс вирішив, що це завдання можна вирішити за рахунок обсягу інвестицій? Адже інвестиційний попит входить до складу сукупного попиту, спричиняє зростання зайнятості, виробництва та розриву між споживанням та пропозицією.

Виникає ще одне питання: куди поділися заощадження? Попереду ще ціла книга. Є надія в подальшому зможемо знайти відповідь на це питання, а поки що – читаємо далі.

5. «Отже, рівноважний рівень зайнятості залежить: а) від функції сукупної пропозиції φ ; б) від схильності до споживання χ ; в) від обсягу інвестицій D_2 . Це і є **суть загальної теорії зайнятості**» [1, с. 501, розд. 3].

Таке ствердження дійсно. Чинники рівноваги визначені правильно, але нам від теорії потрібно не перерахування факторів, а спосіб їх перетворення на інструмент підвищення зайнятості. А ще краще – в інструмент досягнення економічного зростання.

Таке враження, що Кейнс не доводить нам залежність рівноважного рівня зайнятості від інвестицій, а вмовляє повірити в це «на слово».

6. «Кожній величині N відповідає певна гранична продуктивність праці у галузях промисловості, які виробляють товари, придбані на заробітну плату. Це співвідношення і визначає величину реальної заробіт-

ної плати. П. 5 тому вимагає застереження, що N не може перевищити рівень, за якого реальна заробітна плата знижується до рівності з граничною тяжкістю праці. Інакше кажучи, у повному обсязі зміни сумісні з нашою тимчасовою передумовою про сталість фінансової зарплати. Тому для повного формулювання нашої теорії згодом необхідно відмовитися від цієї передумови» [1, с. 501, розд. 3].

Безперечно, номінальна зарплата може зростати, так, як правило, і буває. Знижується вона в масштабі макроекономіки рідко, але все, що написано в книзі до цього місця, тримається на незмінності заробітної плати й було, по суті, для фахівців даністю.

7. «Згідно з класичною доктриною, відповідно до якої $D = \varphi(N)$ для всіх значень N , рівень зайнятості є нейтрально рівноважним для всіх значень N , що не досягають максимуму. Тим самим фактично вводиться припущення, що сили конкуренції між підприємствами доведуть обсяг зайнятості до максимальної величини. Тільки в цій точці, за класичною теорією, може існувати стійка рівновага» [1, с. 501, розд. 3].

« D » – це demand, тобто величина попиту чи функція попиту (див. п. 3); $\varphi(N)$ – це функція речення (див. п. 4). Як читати цю рівність? Як загалом можна зрозуміти цей абзац?

8. «Коли зростає зайнятість, D_1 буде збільшуватися, але не так само, як D , оскільки зі зростанням доходу рівень споживання, хоч і підвищується, але не так само. Саме в цьому психологічному законі слід шукати ключ для вирішення наших практичних проблем. Адже з нього випливає, що чим вищий рівень зайнятості, тим значнішим буде розрив між сукупною ціною пропозиції відповідної продукції (Z) та сумою (D_1), яку підприємці можуть розраховувати отримати назад у результаті витрат споживачів» [1, с. 501, розд. 3].

З цим погоджуємося, але подивимося, що Кейнс пише далі.

«Тому за незмінної схильності до споживання зайнятість не може зростати, якщо одночасно D_2 не росте й не заповнює розрив між Z_1 і D_1 . Отже, якщо тільки не прийняти спеціальних передумов класичної теорії про існування сил, які щоразу як підвищується зайнятість призводять до збільшення D_2 , причому в розмірах, достатніх для заповнення розриву між Z і D , що збільшується, – економічна система може перебувати у стійкій рівновазі з N меншим, ніж повна зайнятість; ця рівновага відповідає точці перетину функцій сукупного попиту та сукупної пропозиції» [1, с. 501, розд. 3].

Наполегливе ствердження автора в тому, що інвестиції D_2 здатні «заповнити» розрив між попитом і пропозицією, породжує головне питання: який механізм «заповнення» чи «поглинання»? Адже логіка говорить про інше, а саме – чим більше інвестицій, тим більший обсяг виробництва, а схильність до споживання згідно з «психологічним законом» зменшуватиметься, збільшуючи розрив. Інвестиції могли б його скоротити, але за умови, що вони не будуть пов'язані з випуском споживчих товарів, але про це, як і раніше, немає жодного слова. Однак, зауважимо, що це слово є у кейнсіанців. Питання, що завадило Кейнсові зробити це? Адже в цьому полягає **чи не головна складність у розумінні його праці**. Можливо, рано

робити висновки? Наприкінці книги є розділ під назвою «Нове формулювання загальної теорії зайнятості» [1, с. 676, розд. 18].

У вступі Кейнс стверджує, що зайнятість залежить від трьох факторів: пропозиції товарів, схильності до споживання та інвестицій. Однак ми вже зауважили, що вплив схильності до споживання декларований, але не доведений. Тому не поспішатимемо й відносно інвестицій, адже автор ще не дав механізму, за допомогою якого інвестиції здатні вирішити проблему різниці між виробництвом та споживанням. Спробуємо знайти докази заяв Кейнса у тексті.

Безліч питань, що виникають під час читання вступу, ускладнили читання цієї праці, але для деяких ця обставина спонукала професійний інтерес до цієї роботи. З нашого погляду, у цьому є дослідницький інтерес – хіба не цікаво дізнатися, як Кейнс протистоятиме цим запереченням?

Інвестиції та заощадження в «Загальній теорії».

У вступі Кейнс стверджував, що сукупне споживання є сукупністю споживчих та інвестиційних товарів, що купуються. Виникає питання: куди поділася різниця між сукупним доходом та сукупним споживанням? Здається, що відповідь проста: вона накопичується у споживача, однак Кейнс це заперечує. Він стверджує, що весь дохід витрачається та складається з витрат на споживання та інвестицій, але в цьому випадку немає сенсу говорити про головне відкриття Кейнса – *Психологічний закон і Хрест Кейнса*. Подивимося, що він сам пише із цього приводу.

Цитата: «Якщо ми домовилися про те, що... заощадження рівні перевищенню доходу над споживанням... – рівність заощаджень та інвестицій впливає звідси сама собою. Коротко кажучи: дохід = цінність продукції = споживання + інвестиції» [1, с. 528, розд. 6].

Цікаво, як таке може бути? Тому що, по-перше, щойно Кейнс стверджував, що дохід ідентичний прибутку, а «не цінності продукції»?! Ось його слова: «Ми тепер можемо визначити дохід підприємця як перевищення цінності готової продукції, проданої протягом відомого періоду, над первинними витратами виробництва» [1, с. 519, розд. 6].

А по-друге, з цього ніяк не «випливає» «рівність заощаджень та інвестицій». За логікою рівняння має вигляд: дохід як прибуток = споживання + інвестиції + заощадження.

На рівні підприємства інвестиції здійснюються за рахунок заощаджень і вони далеко не завжди поглинають заощадження цілком. І якби це було так, то в економіці не існувало б феномена ощадливості. Якщо говорити про рівень макроекономіки, то криві інвестицій та заощаджень іноді перетинаються або навіть збігаються, але ця рівність динамічна і практично не вловима. Крім того, про переходи з рівня економіки підприємства на рівень макроекономіки слід попереджати фахівців. Дуже цікаво – Кейнс не бачить різниці? Що це може означати: недбалість у викладі, зневага до фахівців, помилки перекладу чи оману?

У книзі рівності заощаджень та інвестицій присвячуються цілі розділи. Причому їх зміст знову більше схожий на умовляння, ніж докази. Як би там не було, наполегливість Кейнса здобула успіх. Рівняння: $S = I$ (заощадження рівні інвестиціям) подорожує з одного

підручника до іншого. І це – умова існування однієї з найвідоміших моделей макроекономіки – моделі Хігса.

Тим часом ситуація, що визначається рівністю інвестицій та заощаджень, є, скоріше, ознакою ефективної економіки, якого потрібно прагнути, а не фактом, що має місце в реальній економіці.

ВИСНОВКИ

У цій статті наведено аналіз не всієї книги Кейнса, оскільки подібна робота склала б обсяг, що дорівнює обсягу самої книги. Тут наведено мінімум цитат, які здатні дати уявлення про стиль та особливості викладу матеріалу, що створюють складнощі для сприйняття книги загалом.

Насамперед до такої особливості належить сумбурна структура викладу. Вона позбавлена логічної послідовності і являє собою не стільки анонсовану у назві теорію, скільки набір роздумів і фактів, на основі яких можна побудувати теорію. На додачу до сказаного, вона не має висновків.

Крім того, тут наведено факти, які здаються автору статті як прорахунки автора книги. Спроби пошуку істини вимагають витрат додаткового часу й сил.

Робота рясніє недбаліми ставленням до математичних

висновків, відсутністю необхідних пояснень у складних для сприйняття місцях.

Деякі місця у роботі є відверто суперечливими, але найсумніше полягає в тому, що за змістом книги неможна зрозуміти позицію автора з кількох принципів питань. Одним із таких питань є відсутність однозначного ставлення автора до ефективності суспільних інвестицій у справі підвищення зайнятості населення.

І все-таки генію Кейнса можна пробачити всі його гріхи вже тільки за те, що за п'ять сторінок до останнього рядка своєї книги він написав:

«Я уявляю собі, що досить широка соціалізація інвестицій виявиться єдиним засобом, щоб забезпечити наближення до повної зайнятості» [1, с. 781, розд. 24].

Додатково Кейнс робить висновок, який є, за нашим міркуванням, головною відмінністю кейнсіанства від класичної теорії: «На цій підставі я роблю висновок, що регулювання обсягу поточних інвестицій залишати у приватних руках небезпечно» [1, с. 735, розд. 22].

У цих двох реченнях полягає не суть, але головне прикладне значення теорії Кейнса, яке в роботі дуже важко дослідити.

Список використаних джерел

1. Кейнс Дж.М. Общая теория занятости, процента и денег. *Классика экономической мысли*. Москва: «Эксмо-пресс», 2000. С. 480–786.
2. Samuelson P. Lord Keynes and The General Theory. *Econometria*. 1946. № 3. Р. 190.
3. Криворак А., Гилка У. Що не так у кейнсіанській моделі зростання. *Економіст*. 2021, № 8. С. 33–40.

References

1. Keins Dzh.M. General theory of employment, interest and money. *Classics of economic thought*. Moscow, 2000. pp. 480–786. (in Russian).
2. Samuelson P. Lord Keynes and The General Theory. *Econometria*. 1946. № 3. Р. 190.
3. Kryvorak A., Hylka U. What is wrong with the Keynesian model of growth. *Economist*. 2021, № 8. pp. 33–40. (in Ukrainian).

Uliana HYLKA

PhD in Economics, Associate Professor of department, Danube Institute of the National University Odessa Maritime Academy

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1078-8623>

e-mail: ulyana.gylka@gmail.com

APPLIED SIGNIFICANCE OF KEYNES “GENERAL THEORY” AND THE COMPLEXITY OF ITS UNDERSTANDING

Introduction. The book by the English scientist John Maynard Keynes “The General Theory of Employment, Interest and Money” underlines an important area of economics, called Keynesianism. It is devoted to the problems of the essence, occurrence and overcoming of inflation. Thereby, it became a real bestseller among academic economists, and in the middle of the twentieth century received an unusually great applied value. At present, there is a need to provide assistance to a wide range of scholars in the sense of this book and thus contribute to the development strategy of economic growth of Ukraine, which is the relevance of the topic of this article.

The purpose of the paper is to demonstrate the features of the statement “General Theory”, which can greatly facilitate the process of its comprehension. It is difficult for the younger generation of economists to comprehend it, which is due to the complexity, confusion, and sometimes even the negligence of the author in presentation of the content of the book. Therefore, it cannot take her worthy places among the most widely read works among economists and is unable to provide worthy influence on the course of economic development of Ukraine.

Results. The result of the study was the identification of such features of the statement as: unconventional structure, lack of graphic illustrations of analytical analysis results; conclusions not confirmed evidence; conflicting definitions, lack of final conclusions.

Conclusion. The article forms a preliminary idea of the book, which shows the moments that became the basis for the emergence of Keynesian theory economic growth and determined its applied value. Article prepares a specialist in the perception of conclusions that are not supported by evidence, conflicting definitions, lack of definitive conclusions.

Keywords: Keynes, general theory, applied meaning, comprehension, economic growth

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2022.2.4>
УДК 658.1: 316.422.4

Віталій Іванович ЗАХАРЧЕНКО

д.е.н., професор кафедри, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2903-2471>
e-mail: v.i.zaharchenko@op.edu.ua

Оксана Анатоліївна КОВАЛИК

к.е.н., доцент кафедри, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6936-6778>
e-mail: o.a.kovalik@mzeid.in

Вікторія Валентинівна ГУРАЛЬСЬКА

студент, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7648-8450>
e-mail: viktoria.guralskaya@mzeid.in

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ІНДУСТРІЇ 4.0

У роботі визначено, що Індустрія 4.0 може замінити застарілі системи, такі як системи управління операціями та планування ресурсів промислового підприємства, на єдину систему, що є набагато більш економічним варіантом діяльності підприємства. Виділено три аспекти цифровізації, які становлять основу підходу Індустрія 4.0 для розвитку промислового підприємства. Визначено, що найпоширенішою проблемою в реалізації аналітичних можливостей на підприємствах є відсутність людей із досвідом для проведення аналізу. Виділено шість ключових рекомендацій, яких доцільно дотримуватися промисловим підприємствам, щоби запровадити стратегію Індустрії 4.0.

Ключові слова: промислове підприємство, управління розвитком, Індустрія 4.0, діджиталізація

ВСТУП

Вплив концепції «Індустрії 4.0» на вітчизняний бізнес необхідно розглядати у довгостроковій перспективі, а це означає, що подолання її проблем не є короткостроковим проектом. Проте технології та системи четвертої промислової революції мають потенціал, щоб допомогти українським виробникам подолати неефективність у своєму бізнесі, через яку вітчизняні підприємства завжди відставали від західних.

Теоретичним та практичним питанням впровадження інноваційних технологій на вітчизняні підприємства присвячені роботи різних науковців. Серед них можна відзначити: В.В. Вітлінський, В.І. Скіцько, які проаналізували основні ризики в Індустрії 4.0; А.В. Керницька, яка охарактеризувала можливості використання досвіду країн ЄС для впровадження досягнень Індустрії 4.0 в Україні; К.В. Ковтуненко, яка визначила важливість ролі інноваційної діяльності в розвитку промислового підприємства; І.Г. Яненко, яка описала характерні риси цифрової трансформації промисловості України та інші.

Але питанню інтеграції сучасних технологій на рівні «Індустрія 4.0» у діяльність українських промислових підприємств приділено недостатньо уваги.

МЕТА роботи – визначити переваги та проблеми, з якими можуть зіткнутися вітчизняні промислові підприємства у процесі розвитку в інтеграції у свою діяльність сучасних технологій на рівні «Індустрія 4.0».

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі використовувалися методи узагальнення (в аналізі інформації про концепцію «Індустрія 4.0»), порівняння (у співвідношенні закордонного та вітчизняного досвіду) та метод аналогії.

РЕЗУЛЬТАТИ

Термін «Індустрія 4.0» належить до поєднання кількох головних інновацій у цифрових технологіях, які сьогодні розвиваються, і всі вони готові трансформувати енергетичний та виробничий сектори. Ці технології включають:

- передову робототехніку та штучний інтелект;
- складні датчики;
- хмарні обчислення;
- Інтернет речей;
- збір і аналітику даних;
- цифрове виготовлення (включно 3D друк);
- програмне забезпечення як послугу та інші нові маркетингові моделі; смартфони та інші мобільні пристрої;
- платформи, які використовують алгоритми для керування транспортними засобами (зокрема навігаційні інструменти, програми для обміну поїздками, служби доставки та поїздок, а також автономні транспортні засоби).

Ці технології часто розглядаються окремо. Але коли вони об'єднані разом, вони поєднують фізичний і віртуальний світи. Ця зміна дає змогу створити новий потужний спосіб організації глобальних операцій: привнести взаємодію та швидкість програмного забезпечення до великомасштабного виробництва машин. Відповідно до моделі «Індустрія 4.0» проектування та розроблення продуктів відбуваються у змодельованих лабораторіях із використанням цифрових моделей виробництва. Самі продукти набувають кінцевої форми лише після того, як більшість проектних та інженерних проблем буде відпрацьовано.

Компанії, які використовують Індустрію 4.0, навчаються масовій кастомізації – можливості виготовляти продукцію партіями настільки дешево, наскільки

це можливо у сучасних умовах, водночас повністю адаптуючи продукт відповідно до специфікацій покупця.

Економія коштів значною мірою є результатом більшої ефективності та технологічної інтеграції діяльності підприємства. Індустрія 4.0 може замінити застарілі системи, такі як системи управління операціями та планування ресурсів промислового підприємства, на єдину систему, що є набагато більш економічним варіантом діяльності.

Доступність даних у режимі реального часу дозволяє промисловим підприємствам пропонувати більш персоналізовані продукти та індивідуальні рішення, які зазвичай дають значно вищі прибутки, ніж пропозиції масового виробництва.

Виділимо три аспекти цифровізації, які становлять основу підходу Індустрія 4.0 для розвитку промислового підприємства:

- повна цифровізація операцій промислового підприємства, яке інтегроване вертикально (щоб включати кожну функцію та всю ієрархію) і горизонтально (зв'язати постачальників, партнерів і дистриб'юторів у ланцюгу створення вартості та безперешкодно передавати дані між ними). Одним із прикладів є передові системи управління запасами, які об'єднують роздрібних продавців, розподільчі центри, дистриб'юторів, виробників і постачальників;

- редизайн продуктів і послуг, які будуть вбудовані у спеціально розроблене програмне забезпечення, щоб вони стали гнучкими та інтерактивними, для полегшення відстеження власної діяльності та її результатів, а також впливу інших продуктів на неї;

- більш близька взаємодія з клієнтами завдяки новим процесам, продуктам і послугам. Індустрія 4.0 робить ланцюг створення вартості більш чуйним, дозволяючи промисловим виробникам звертатися безпосередньо до кінцевих клієнтів і відповідно адаптувати свої бізнес-моделі.

Щоб «Індустрія 4.0» запрацювала на промисловому підприємстві, необхідно проводити серйозні зміни в організаційній практиці та структурі. Ці зміни включають нові форми ІТ-архітектури та управління даними, нові підходи до нормативно-правового та податкового дотримання, нові організаційні структури і, що найважливіше, нову культуру, орієнтовану на цифрові технології, яка має охоплювати аналітику даних як основну здатність промислового підприємства до впровадження технологічних інновацій.

Найпоширенішою проблемою у реалізації аналітичних можливостей на підприємствах є відсутність людей з досвідом для проведення аналізу. Інші серйозні проблеми – низька якість даних, відсутність доступу до потрібних даних і відсутність підтримки на найвищому рівні. Процеси «Індустрії 4.0» збирають багато даних про потреби клієнтів і логістику ланцюга створення вартості. Але якщо неможливо зрозуміти ці дані та використовувати їх для підвищення ефективності діяльності промислового підприємства, зближення з партнерами у ланцюгу поставок і розроблення продуктів і послуг, які насправді потрібні клієнтам, то велика частина зусиль буде марною.

Звичайно, є багато проблем, пов'язаних з «Індустрією 4.0». Необхідних технологічних можливостей і

людських навичок часто не вистачає. Вона передбачає нові й незнайомі способи організації виробництва. І найбільша проблема полягає в тому, що інвестиції необхідно робити сьогодні, хоча багато продуктів і процесів, залучених до цього підходу, досі невідомі.

Як перевагу можна вважати те, що у разі успішної реалізації очікуваної економії витрат і прибутку, промислові підприємства здобудуть більше капіталу для реінвестування у свої стратегії «Індустрії 4.0», що дозволить їм ще більше покращити свою операційну ефективність і збільшити перевагу над конкурентами. Як наслідок, інвестиції, необхідні для того щоб наздогнати технологічно розвинені підприємства, зростатимуть. Розширене впровадження «Індустрії 4.0» може забезпечити достатню конкурентну перевагу, щоб інвестори розглядали її як кваліфікаційний фактор для фінансування.

Оскільки четверта промислова революція все міцніше пов'язує компанії та країни через всесвітні ланцюги поставок і сенсорні мережі, вона все більше сприяє глобалізації. Але ситуація суттєво відрізняється за регіонами світу.

Можна виділити шість ключових рекомендацій, які доцільно дотримуватися промисловим підприємствам, щоб запровадити стратегію «Індустрії 4.0» і підвищити свої шанси на успіх у цьому новому цифровому сценарії.

По-перше, планувати масштаби бізнесу та узгоджувати цілі із загальною стратегією компанії. Необхідно чітко визначати цілі промислового підприємства та розставляти пріоритети дій на основі підвищення ефективності операцій, оптимізації ланцюга створення вартості та оцінювання можливості створення нових бізнес-моделей.

По-друге, створювати робоче середовище, яке сприяє відкритій ментальності, орієнтованій на навчання, зміни та експерименти.

По-третє, визначати компетенції, які необхідно розвивати, як всередині підприємства, так із зовнішніми постачальниками.

По-четверте, залучати таланти, віддаючи перевагу міждисциплінарним командам і здатності перетворювати аналіз даних у сильний актив.

По-п'яте, вибирати команду провайдерів із перевіреними технологіями, щоб почати розвивати оптимальну мережу партнерів.

По-шосте, починати з пілотних проєктів, перевіряючи результати та систематизуючи механізми навчання.

ВИСНОВКИ

Оскільки «Індустрія 4.0» активно просувається у всьому світі, країни, що розвиваються мають виграти з цього найбільше. Вітчизняні промислові підприємства можуть використовувати цифровізацію для підвищення ефективності своєї горизонтальної інтеграції, співпрацюючи зі світовими виробниками, яким вони постачають різну сировину, деталі та компоненти. Чим тісніше вони узгоджені з платформами «Індустрії 4.0», тим більше потенційних клієнтів вони зможуть охопити. Тобто на вітчизняному ринку присудний великий потенціал із впровадження нових технологічних рішень у діяльність підприємств, що особливо характерно для промислової галузі.

Список використаних джерел

1. Вітлінський В.В., Скіцько В.І. Ризики в Індустрії 4.0. *Вісник Черкаського університету*. 2016. № 3. С. 17–26.
2. Захарченко В.І., Гутарева Ю.В. Формування інноваційно-інвестиційної стратегії промислового підприємства на основі його портфеля інновацій. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. 2021. Том 21. Вип. 4 (47). С. 9–19.
3. Керницька А.В. Ініціативи Індустрії 4.0 у країнах ЄС: досвід для України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. Вип. 4 (144). С. 65–70.
4. Ковтуненко К.В. Інноваційний процес та інноваційна діяльність як рушійна сила формування інтелектуального капіталу промислового підприємства. *Економіка. Управління. Інновації*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_25
5. Яненко І.Г. Цифрова трансформація промисловості України: ключові акценти. *Проблеми економіки*. 2017. № 4. С. 179–184.

References

1. Vitlinskyi V.V., Skitsko V.I. Risks in Industry 4.0. *Bulletin of Cherkasy University*. 2016. № 3. pp. 17–26. (in Ukrainian).
2. Zakharchenko V.I., Hutariyeva Yu.V. Formation of innovation and investment strategy of an industrial enterprise on the basis of its portfolio of innovations. *Market economy: modern theory and practice of management*. 2021. Vol. 21. Issue 4 (47). pp. 9–19. (in Ukrainian).
3. Kernitska A.V. Industry 4.0 initiatives in EU countries: experience for Ukraine. Social and economic problems of the modern period of Ukraine. 2020. Issue 4 (144). pp. 65–70. (in Ukrainian).
4. Kovtunencko K.V. Innovation process and innovation activity as a driving force in the formation of intellectual capital of industrial enterprises. *Economy. Management. Innovation*. 2013. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2013_1_25 (in Ukrainian).
5. Yanenkova I.H. Digital transformation of Ukrainian industry: key highlights. *Problems of the economy*. 2017. № 4. pp. 179–184 (in Ukrainian).

Vitalii ZAKHARCHENKO

Doctor of Economics, Professor of department, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2903-2471>

e-mail: v.i.zaharchenko@op.edu.ua

Oksana KOVALYK

PhD in Economics, Associate Professor of department, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6936-6778>

e-mail: o.a.kovalik@mzeid.in

Viktoriia HURALSKA

student, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7648-8450>

e-mail: viktorija.guralskaya@mzeid.in

MANAGEMENT OF INDUSTRIAL ENTERPRISE DEVELOPMENT IN CONDITIONS OF INDUSTRY 4.0

Introduction. The impact of the Industry 4.0 concept on domestic business needs to be considered in the long run, which means that overcoming its problems is not a short-term project. However, the technologies and systems of the fourth industrial revolution have the potential to help Ukrainian enterprises overcome the inefficiencies in their business that have kept domestic enterprises behind.

The purpose of the paper is to identify the benefits and challenges that domestic industrial enterprises may face in the process of development during the integration into their activities modern technologies from Industry 4.0.

Results. Industry 4.0 can replace outdated systems, such as industrial operations management and resource planning systems, with a single system that is a much more cost-effective way to operate. Three aspects of digitalization have been identified, which form the basis of the Industry 4.0 approach to industrial enterprise development: full digitalization of industrial enterprise operations; redesign of products and services; closer interaction with customers through new processes, products and services. It is determined that the most common problem in the implementation of analytical capabilities in enterprises is the lack of people with experience in conducting analysis. The expanded implementation of Industry 4.0 can provide a sufficient competitive advantage for investors to consider it as a qualifying factor for financing. Six key recommendations that industry should follow in order to implement the Industry 4.0 strategy have been identified.

Conclusion. Industry 4.0 is actively promoted around the world and developing countries should benefit the most. Domestic industrial enterprises can use digitalization to increase the efficiency of their horizontal integration, working with global manufacturers to whom they supply a variety of raw materials, parts and components. The domestic market has great potential for the introduction of new technological solutions in the activities of enterprises.

Keywords: industrial enterprise, development management, Industry 4.0, digitalization

Роман Владиславович **ІГНАТЕНКО**

генеральний директор, Heavy Value OU Estonian company

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1700-9939>

ЕКОЛОГІЧНІ ТРЕНДИ СУЧАСНОЇ МАРКЕТИНГОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Досліджено сутність екологічного маркетингу та основні екологічні тренди маркетингової діяльності у сучасних умовах господарювання. Встановлено, що екологічний маркетинг – це маркетинг, спрямований на задоволення потреб цільової аудиторії через товари, які допомагають берегти довкілля. Головна мета цієї діяльності – популяризація екологічних продуктів та формування відповідального споживання у користувачів, тобто зробити екотовари стандартом споживання. Цілі та завдання екологічного маркетингу такі: підвищення екологічної свідомості серед споживачів; розробка та просування екологічних товарів; популяризація екологічно чистих товарів та послуг на ринку; формування на ринку еко потреб; екологізація виробництва. Досліджено практику втілення екологічних трендів маркетингової діяльності на прикладі кейсів світових та вітчизняних компаній. Перспективами подальших досліджень визначено з'ясування економічної та соціальної ефективності застосування принципів екологічного маркетингу.

Ключові слова: екологічний маркетинг, екотренд, екобренд, стійкий розвиток

ВСТУП

У сучасному бізнес-середовищі на споживачів дедалі більше впливають мегатенденції, що включають ринок, технології, соціально-економіку, геополітику та природне середовище. Водночас дані та ідеї, які можуть визначати ставлення та поведінку споживачів, які часто знаходяться поза прямим контролем компаній, що діють на ринку та пропонують свої товари та послуги. Тому врахування впливу ринкових трендів, зокрема стосовно ставлення до навколишнього середовища, стає одним із чинників здобуття конкурентних переваг.

Огляд існуючих теоретичних підходів

Дослідження сучасних екологічних трендів у маркетинговій діяльності та концепції екологічного маркетингу загалом знайшло своє відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців.

Зокрема, О.М. Боєнко, відзначає, що «у споживачів з'являється потреба в екологічних товарах та послугах, що вимагає від виробників переформатування процесу виробництва та реалізації» [2, с. 41].

У своєму аналітичному дослідженні В. Леденко висвітлює п'ять головних екотрендів, серед яких застосування сонячної енергії та сонячних батарей, використання LED-ламп, електромобілі, екоматеріали, екоспільноти [5].

На думку І.В. Фещур, «розвиток екологічної концепції маркетингу як частини соціально відповідального бізнесу сьогодні є однією з найактуальніших тенденцій економічно-соціальних відносин» [8, с. 120].

Слушно зазначають Л.О. Плахотнікова та Т.М. Булах: «екотовари для вітчизняного покупця стали не привілеєм і способом протесту, а повсякденністю, продиктованою корисністю товару для нашого здоров'я, стилем способом життя – усе це стало частиною світового екологічного тренду і вимагає відповідного ставлення до ведення бізнесу» [6, с. 102].

Погоджуємось із твердженням М.О. Багорки, що «екологічний маркетинг принципово відрізняється від інших маркетингових концепцій тим, що націлений на отримання екологічного результату від запрова-

дження певного набору інструментів на рівні із задоволенням потреб споживачів та прибутковістю діяльності підприємств» [1, с. 188].

Як зазначає, І.О. Коростова, «екологічний маркетинг є інструментом, що забезпечує стійкий розвиток на основі поширення екологічно збалансованих видів виробництва й розподілів умовах появи нових екологічних потреб (потреба в екологічній безпеці)» [4, с. 230].

Водночас, згідно з думкою зарубіжних науковців D. Moravcikova, A. Krizanova, J. Klietkova, M. Rypakova, цінність бренду зростає з впровадженням принципів екологічного маркетингу через вдосконалення іміджу підприємства, отримання доступу на нові ринки, збільшення готовності впоратися з тиском навколишнього середовища та зацікавлених сторін [9].

J.Z. Zhang та G.F. Watson вважають, що свідоме включення цих взаємозалежних факторів у процес прийняття рішень фірмами має важливе значення для адаптивності та стійкої прибутковості. Тому науковці пропонують будувати підприємствам власні маркетингові екосистеми [10, с. 287].

Так, враховуючи результати наукових досліджень у обраній сфері підкреслюють актуальність визначення екотрендів у сучасній маркетинговій діяльності.

МЕТА роботи – дослідити сутність екологізації маркетингової діяльності із визначенням ключових екологічних трендів у практиці діяльності світових та вітчизняних компаній на ринку.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Теоретичною основою дослідження є наукові розробки вітчизняних та закордонних вчених з питань екологічного маркетингу. Авторами використано діалектичний підхід до дослідження екологізації маркетингової діяльності та такі загальнонаукові і спеціальні методи як аналіз і синтез, порівняння, узагальнення, асоціації, аналогії, кейс-метод тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Загалом, екологічний маркетинг – це маркетинг, спрямований на задоволення потреб цільової аудиторії через товари, які допомагають берегти довкілля. Головна мета цієї діяльності – популяризація екологічних

продуктів та формування відповідального споживання у користувачів, тобто зробити екотовари стандартом споживання.

Цілі та завдання екологічного маркетингу можна звести до наступних:

- підвищення екологічної свідомості серед споживачів;
- розроблення та просування екологічних товарів;
- популяризація екологічно чистих товарів та послуг на ринку;
- формування на ринку екопотреб;
- екологізація виробництва.

Водночас щорічно екологічний маркетинг використовують дедалі більше компаній у різних сферах бізнесу. Це не лише тренд, а й спосіб збереження довілля, а також здоров'я. Ознайомимось з основними екологічними трендами сучасної маркетингової діяльності підприємств (рис. 1).

Розглянемо ці тренди детальніше:

PR та створення позитивного іміджу компанії. Щоб у власних очах споживачів підприємство виглядало екологічно відповідальним, суб'єкт господарювання демонструє відкритість, продумане позиціонування, і

навіть способи реклами та комунікації з цільовою аудиторією.

Підвищення лояльності клієнтів. Для цього компанії розробляють різні способи вирішення екологічних проблем, що мають у своєму розпорядженні потенційних покупців до бренду і зміцнюють довіру до нього.

Створення нових екологічних товарів та послуг. Такий підхід показує серйозне ставлення компанії до проблем довкілля та демонструє її відповідальну позицію.

Залучення інфлюенсерів. Думкам впливових людей потенційні клієнти довіряють більше, ніж рекламі. Тому взаємодія з популярними співаками, акторами, блогерами та іншими знаменитостями допомагає не лише збільшити попит на екотовари, а й створити спільноту екологічно відповідальних споживачів.

Впровадження безвідходних чи безпечніших методів виробництва. Цей підхід передбачає використання біорозкладної упаковки або упаковки, яку можна переробити, відмова від шкідливих хімічних складових у своїх товарах та багато іншого.

Також можна виділити п'ять сценаріїв використання екотренду (рис. 2).

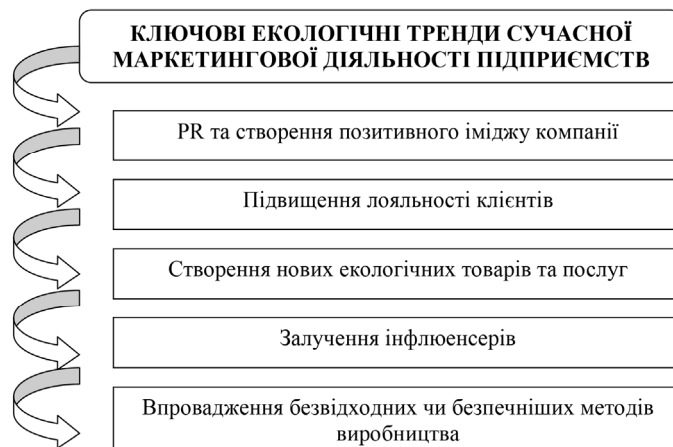

Рис. 1. Основні екологічні тренди сучасної маркетингової діяльності підприємств (складено автором на основі [2; 3; 5; 7-9])

Рис. 2. Сценарії використання екологічних трендів у сучасній маркетинговій діяльності підприємств (складено автором на основі [3; 5; 7])

Крім розглянутих сценаріїв, компанії організовують івенти, проводять акції, створюють спільноти, підтримують інновації, фінансують вирішення суспільно важливих проблем.

Водночас у 2000-х рр. базовою стратегією брендів

було створення барвистої маркетингової історії, яку б аудиторія асоціювала з брендом. Вони орієнтувалися не на соціальні групи, а на масового споживача, і знаходили найкоротший шлях у поп-культуру. З настанням нових поколінь очікування від бренду змінилися.

Наприклад, згідно з опитуванням, яке PwC провела серед 1000 українських споживачів у грудні 2020 р., 70 % респондентів обирають товари, інформація про походження яких прозора й достовірна, і це головний ескотренд в Україні [3].

Виходячи із окреслених екологічних трендів у маркетинговій діяльності доцільно навести приклади їх застосування із практики діяльності компаній.

Шведський меблевий гігант ІКЕА інвестував у сталий розвиток впродовж усієї своєї діяльності. За-разом такі практики впроваджувалися не тільки для створення продуктів, які можуть побачити клієнти, але також для продуктів і процесів, які були приховані від споживача. Стійкість відстежується у всій діяльності компанії, починаючи з ланцюжка поставок, в якій ІКЕА отримує майже 50 % деревини від надійних, «зелених» лісників та 100 % бавовни з ферм, які відповідають стандартам Better Cotton, що вимагають скорочення споживання води, енергії, а також хімічних добрив та пестицидів. За словами прес-секретаря ІКЕА, зараз 60 % асортименту компанії засновано на відновлюваних матеріалах, тоді як майже 10% містить перероблені матеріали. Компанія використовує понад 700 000 сонячних батарей для своїх магазинів у всім світі й збирається розпочати їх продаж у Великій Британії. До 2030 р. ритейлер планує використовувати у своїй продукції виключно відновлювані та перероблені матеріали [8, с.122].

Компанія Levi's протягом кількох років знижує кількість води, яка потрібна для виробництва своєї продукції, і вже заощадила понад мільярд літрів з 2011 р. Вони також підтримують боротьбу з ВІЛ та беруть участь у вторинному переробленні матеріалів [3].

Patagonia – один із найуспішніших світових ритейлерів дорогого одягу для активного відпочинку. До того ж її можна назвати компанією-екогігантом. Корпоративна філософія Patagonia полягає в тому, щоб «створювати найкращий продукт, не завдаючи шкоди природі, використовуючи бізнес, щоб надихати та реалізовувати вирішення екологічних проблем». Бренд ще з 1990-х рр. продає високоякісні речі, зроблені із пластикових пляшок та вторинної сировини. Нещодавно вони розробили гідрокостюм з рослин і каучуку. Основний акцент у виробництві Patagonia робить на переробленні одягу. Незважаючи на те, що будь-який бренд хоче збільшити продажі, ця компанія робить все можливе, щоб покупці носили їх товар якнайдовше і ремонтували його, замість того, щоб купувати новий. Для цього Patagonia створила ремонтні майстерні у всьому світі, щоб збільшити довговічність своєї продукції та знизити викиди вуглекислого газу в атмосферу. Крім того, у 2016 р. компанія пообіцяла 10 млн дол. зі свого продажу протягом «чорної п'ятниці» місцевим екологічним групам [5].

Компанія Microsoft оголосила про амбітну мету і нову програму зі скорочення і, зрештою, усунення свого «вуглецевого сліду». До 2030 р. вона пообіцяла досягти негативного рівня викидів вуглекислого газу, а до 2050 р. – повністю очистити навколишнє середовище від усіх викидів, які вона здійснювала або безпосередньо, або в результаті споживання електроенергії з моменту свого заснування у 1975 р. Microsoft заявила, що запровадить внутрішню плату за викид

CO₂ на своїх підприємствах у більш ніж 100 країнах світу та за рахунок цих грошей фінансуватиме програму. Також вона запустила ініціативу з використання технології Microsoft, щоб допомогти своїм постачальникам та клієнтам у всьому світі зменшити свій власний «вуглецевий слід». До того ж компанія започаткувала новий кліматичний інноваційний фонд у розмірі 1 млрд дол. США для прискорення розвитку технологій зі скорочення викидів вуглекислого газу. Прогрес Microsoft у всіх цих напрямках був опублікований у щорічному звіті про екологічну стійкість, де буде детально викладено шлях компанії до зниження викидів. Крім того, вся ця робота підтримується державною політикою, яка прискорить можливості скорочення та усунення викидів CO₂ [5].

Apple активно працює над зниженням негативного впливу свого виробництва на довкілля. У 2020 р. бренд представив доповідь під назвою «План величиною з планету», згідно з якою вже до 2030 р. компанія стане повністю екологічно чистою. Apple планує запустити перероблення своїх товарів, відмовитися від вуглеводневих комплектуючих у складі та перевести на відновлювані джерела енергії партнерів.

Lush Cosmetics – це повністю натуральний бренд косметики догляду за тілом, який виробляє все: від шампунів і парфумів до масажних масел і бомб для ванн, які хвалять бьюті-блогери у всьому світі. Щоб зробити світ ще красивішим і чистішим, Lush створює екологічно чисту продукцію, використовуючи безпечні синтетичні та натуральні інгредієнти, свіжі соки з фруктів, овочів та рослин, різні ефірні олії, намагаючись замінити пальмову олію. Також компанія в рамках своєї екостратегії виробляє тверді шампуні, щоб зменшити пакувальні відходи, а також пропонує безкоштовні продукти для клієнтів, які приносять порожні упаковки на перероблення. Бренд навіть у дизайні своєї продукції часто використовує кольори, що асоціюються з природою та органікою – зелений, бежевий. І тому компанія приваблює покупців, які також віддані ідеї екологічного способу життя [7, с. 144].

Numi Tea – провідний світовий постачальник елітного органічного цілющого чаю. Місія компанії полягає в об'єднанні розуму, тіла та духу за допомогою чаю, і вона розповсюджує цю ідею, щоб допомогти захистити нашу планету. Все, що робить Numi Tea, пов'язане з її місією: бренд ретельно стежить за тим, щоб кожен крок у постачанні, виробництві та продажу чаю був екологічно безпечним. Компанія не використовує ароматизатори та випускає чай у біорозкладних чайних пакетиках, а не у шовкових, які часто виготовляються з матеріалів на нафтовій основі. У 2020 р. Numi ввела в продаж компостовані рослини чайні пакетики, причому вони упаковуються в коробки, що складаються на 85 % з вторинної сировини і містять написи, надруковані соєвим чорнилом. Водночас коробки не завертаються у пластикові плівки. Також Numi має сертифікат кліматичної нейтральності, що означає – компанія взяла на себе зобов'язання вимірювати, компенсувати та скорочувати щорічні викиди вуглекислого газу. Ще компанія Numi Tea бере участь у OSC2 (One Step Closer to an Organic Sustainable Community) – об'єднанні керівників компаній з виробництва натуральних продуктів, що зай-

мається підвищенням стійкості у всіх галузях промисловості. Тобто Numi присвятила себе розвитку не лише своєї діяльності, а й екологічній бізнес-практиці у всьому світі. Для любителів капсульної кави є альтернативи fair trade кави, які розкладаються (не алюмінієві) і навіть за ціною та смаком не відрізняються від nespresso, наприклад, Bongs або Red mountain [3].

Стосовно вітчизняних компаній, то наприклад, у 2020 р. компанія «Моршинська» оновила дизайн пляшки води і акцентувала увагу цільової аудиторії на тому, що тепер упаковка містить на 15% менше пластику [3].

Мережа магазинів АТБ почала піклуватися про планету через продаж еко ящиків для покупок, виготовлених з переробленої сировини та пакетів з кукурудзяного крохмалю, які повністю розкладаються протягом 12 міс. і не завдають шкоди навколишньому середовищу.

Так, корпорації не тільки інтегруються у вже існуючі партнерські проекти з благодійними фондами, а й самі ініціюють проекти активності, слідуючи інтересам своєї аудиторії. Компанії активно аналізують вплив своїх брендів та сервісів на соціальне, еконо-

мічне та екологічне середовище, потім визначають шляхи посилення позитивного впливу та зниження негативного, уникаючи економічних втрат. Практично кожна корпорація має свою CSR (corporate social responsibility) стратегію, спрямовану на підтримку та покращення рівня життя груп місцевого населення та підвищення екологічності виробництва. У компаніях створюються волонтерські рухи та до участі у таких проєктах залучають співробітники.

ВИСНОВКИ

Так, слідування екологічним трендам у маркетинговій діяльності – це ефективний інструмент просування компанії на ринку. Він допомагає демонструвати соціальну відповідальність бренду, зміцнювати довірчі взаємини з клієнтами, збільшувати їхню лояльність, залучати нових покупців, а головне – вирішувати екологічні проблеми. Перспективами подальших досліджень вважаємо визначення економічної та соціальної ефективності застосування принципів екологічного маркетингу.

Список використаних джерел

1. Багорка М.О. Імплементация екологічного маркетингу в практичну діяльність аграрних підприємств. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 48. С. 188-195.
2. Босенко О.Ю. Використання еко-брендингу вітчизняними товаровиробниками. *Наукові праці ДонНТУ. Серія: економічна*. 2019. №2 (21). С. 40-47.
3. Від «грінвошинга» до реальної екологічності. Як компанії змінюються на догоду вимогам ринку. URL: <https://ecolog-ua.com/news/vid-grinvoshinga-do-realnoi-ekologichnosti-yak-kompaniyi-zminyuyutsya-na-dogodu-vymogam-rynku>
4. Коростова І.О. Зв'язок зеленого маркетингу з екологічною політикою підприємства. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2020. №2(6). С. 229-238.
5. Леденко В. Тренд на турботу про екологію: хто використовує це в маркетингу. *Koloro*. 2018. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/brending-i-marketing/trend-na-zabotu-obekologii.html>
6. Плахотнікова Л.О., Булах Т.М. Екологічний маркетинг у системі формування соціальної відповідальності бізнесу. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2019. № 4. С. 101-108.
7. Решетнікова І.Л. Екологічний маркетинг в системі соціальної відповідальності промислових підприємств. *Економічний вісник ДВНЗ УДХТУ*. 2018. № 2 (8). С. 143-148.
8. Фештур І.В. Екологічний маркетинг та концепція екологічно відповідального бізнесу в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2019. № 45. С. 119-124.
9. Moravcikova D., Krizanova A., Klietkova J., Rypakova M. Green Marketing as the Source of the Competitive Advantage of the Business. *Sustainability*. 2017. № 9. URL: <https://doi.org/10.3390/su9122218>
10. Zhang J.Z., Watson G.F. Marketing ecosystem: An outside-in view for sustainable advantage. *Industrial Marketing Management*. 2020. № 88. pp. 287-304. URL: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.04.023>

References

1. Bahorka M.O. Implementation of environmental marketing in the practice of agricultural enterprises. *Black Sea Economic Studies*. 2019. № 48. pp. 188-195. (in Ukrainian).
2. Boienko O.Yu. Use of eco-branding by domestic producers. *Scientific works of DonNTU. Series: economic*. 2019. №2 (21). pp. 40-47. (in Ukrainian).
3. From "greenwashing" to real environmental friendliness. How companies change to meet market demands. URL: <https://ecolog-ua.com/news/vid-grinvoshinga-do-realnoi-ekologichnosti-yak-kompaniyi-zminyuyutsya-na-dogodu-vymogam-rynku> (in Ukrainian).
4. Korostova I.O. The connection of green marketing with the environmental policy of the enterprise. *European scientific journal of Economic and Financial innovation*. 2020. №2 (6). pp. 229-238. (in Ukrainian).
5. Ledenko V. The trend of caring for the environment: who uses it in marketing. *Koloro*. 2018. URL: <https://koloro.ua/ua/blog/brending-i-marketing/trend-na-zabotu-obekologii.html> (in Ukrainian).
6. Plakhotnikova L.O., Bulakh T.M. Ecological marketing in the system of formation of social responsibility of business. *Scientific Bulletin of the National Academy of Statistics, Accounting and Auditing*. 2019. № 4. pp. 101-108. (in Ukrainian).
7. Reshetnikova I.L. Ecological marketing in the system of social responsibility of industrial enterprises. *Economic Bulletin of UDKHTU*. 2018. № 2 (8). pp. 143-148. (in Ukrainian).
8. Feshchur I.V. Ecological marketing and the concept of environmentally responsible business in Ukraine. *Black Sea Economic Studies*. 2019. № 45. pp. 119-124. (in Ukrainian).
9. Moravcikova D., Krizanova A., Klietkova J., Rypakova M. Green Marketing as the Source of the Competitive Advantage of the Business. *Sustainability*. 2017. № 9. URL: <https://doi.org/10.3390/su9122218>
10. Zhang J.Z., Watson G.F. Marketing ecosystem: An outside-in view for sustainable advantage. *Industrial Marketing Management*. 2020. № 88. pp. 287-304. URL: <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2020.04.023>

Roman IHNATENKO

CEO Heavy Value OU Estonian company

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1700-9939>

ECOLOGICAL TRENDS OF MODERN MARKETING ACTIVITY

The paper examines the essence of environmental marketing and the main environmental trends of marketing activities in modern business conditions. It has been established that environmental marketing is marketing aimed at meeting the needs of the target audience through products that help protect the environment. The main goal of this activity is to popularize ecological products and form responsible consumption among users, ie to make ecological goods the standard of consumption. The goals and objectives of environmental marketing are: raising environmental awareness among consumers; development and promotion of ecological goods; promotion of environmentally friendly goods and services on the market; formation of eco-needs on the market; greening of production. Five main environmental trends of modern marketing activities of enterprises are identified, which include the following: PR and creating a positive image of the company, increasing customer loyalty, creating new environmental goods and services, attracting influencers, implementing waste-free or safer production methods. At the same time, it is established that the main eco-trend in Ukraine is the choice of consumers of goods, information about the origin of which is transparent and reliable. There are also five scenarios for using environmental trends in modern business marketing. In particular, such scenarios define - care for recycling and reuse of products, building exclusively eco-brand, introduction of certain eco-products (premium) in the product range, use of modern technologies for production and maintenance, introduction of waste-free or safer production methods. The practice of implementation of ecological trends of marketing activity on the example of cases of world and domestic companies is investigated. Prospects for further research are to determine the economic and social effectiveness of the principles of environmental marketing.

Keywords: environmental marketing, eco-trend, eco-brand, sustainable development

Ірина Миколаївна ЄПІФАНОВА

к.е.н., доцент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4564-688X>e-mail: epifodessa@gmail.com**Ангеліна Володимирівна ПАШКОВА**

ст. викладач, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0974-8456>e-mail: angelina_pashkova@ukr.net

ВПЛИВ ДАНИХ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Визначено, що в управлінні будь-яким підприємством у сучасних умовах господарювання його керівництву іноді буває важко прийняти ті чи інші рішення, адже цей процес супроводжується різними інформаційними потоками даних. Досліджено сутність фінансової звітності підприємства та визначено основні правові основи її регулювання, організації та ведення в Україні. Узагальнені якісні характеристики, яким сьогодні повинна відповідати фінансова інформація для прийняття адекватних рішень з боку керівництва підприємства. Обґрунтовано, що вичерпна та достатня фінансова інформація підприємства формується на базі внутрішньої й зовнішньої статистичної звітності, а саме на облікових та необлікових джерелах. Визначено, що прозора й достовірна інформація щодо всіх явищ і процесів, які відбуваються на підприємстві має велике значення для підготовки та прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: фінансова звітність, управлінські рішення, прозорість, достовірність, майновий стан

ВСТУП

Багато підприємств в умовах свого функціонування на цільовому ринку потребують підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності з огляду на сучасні реалії у суспільстві. Вони прагнуть вдосконалити управління виробництвом, створити конкурентоздатну продукцію та залучити додаткові інвестиції. Проте для цього необхідна наявність такої інформаційної системи, яка здатна задовольнити запити всіх зацікавлених контрагентів для обґрунтування та прийняття відповідних управлінських рішень. Інструментом інформування в цих умовах стає фінансова звітність.

Саме за допомогою фінансової звітності можна побачити повну, неупереджену та достовірну інформацію з поточного стану й результатів функціонування підприємства. Крім того, фінансова звітність – надійне джерело аналітичних висновків щодо подальшого розвитку та прогнозування економічного потенціалу підприємства.

Досліджували роль фінансової звітності у процесі прийняття управлінських рішень такі відомі вчені, як С.А. Гаркуша, І.О. Гладій, О.О. Кустовська, Б. Нідлз, Н.І. Цегельник, Дж. Фостер, А.Д. Шермет та ін. Окремі аспекти прийняття управлінських рішень розкрито у працях І.І. Демко, Л.А. Марущак, Г.Ф. Плаксії, Н.І. Онищенко. Значні досягнення зазначених вище вчених стали основою подальшого дослідження проблем та формування висновків і пропозицій про вдосконалення фінансової звітності у прийнятті управлінських рішень. Відмітимо, що досвід зарубіжних підприємств у контексті складання і використання фінансової звітності представляє значний інтерес у теоретичному і практичному плані, але вітчизняні керівники повинні пам'ятати, що необхідно враховувати особливості розвитку і становлення економіки сучасної України у оптимізації інформації підприємства про свої фінансові дані.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження застосовувалися такі методи: спостереження та аналізу (для вивчення категорії «фінансова звітність» та визначення її основних елементів), системний підхід (для дослідження проблем підвищення ефективності організації процесу формування інформаційної бази підприємств для висвітлення свого фінансового стану); моделювання (для визначення стану інформаційної фінансової системи підприємства та наочного її представлення).

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

З огляду на трансформаційні та глобалізаційні перетворення нині в суспільному просторі необхідно визначити сутність використовуваної підприємством у процесі управління облікової інформації, з'ясувати її основні елементи та узагальнити її значення для керівників у прийнятті ними управлінських рішень із забезпечення ефективності та сталого функціонування виробництва загалом.

РЕЗУЛЬТАТИ

Управляти будь-яким підприємством дуже складно, адже цей процес супроводжують різні інформаційні потоки даних, які ґрунтуються на оперативній і достовірній інформації, відображеній у звітності. Звітність – це джерело контролю стану досліджуваного об'єкта у частині кінцевих результатів, що визначають ступінь досягнення мети – прийнятті відповідних управлінських рішень [2].

Система управлінських рішень передбачає, що особливої ваги набувають саме фінансові рішення, наслідками прийняття яких є безпосередній чи опосередкований вплив на всі напрями діяльності підприємства: матеріальне забезпечення, виробництво, збутову політику, інвестиційну діяльність, кадровий менеджмент тощо. Фінансовими рішеннями можна назвати й ті рішення, від яких залежить рівень забезпечення під-

приємства фінансовими ресурсами для подальшого функціонування й розвитку, а також ефективного використання сформованого капіталу.

Правовими основами регулювання, організації, ведення фінансової звітності є Закон України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [8], а також прийняті відповідні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку [6].

Під впливом фінансових рішень підприємством розробляється інвестиційна політика, відбувається пошук джерел фінансування бізнесу, підвищується ефективність основних бізнес-процесів. У зв'язку з цим постає проблема оцінювання ефективності даних рішень, яка повинна бути підтверджена точними розрахунками, якісно підбіраною системою показників, заснованою на прогностичній цінності. Фінансова звітність, відображаючи всі суттєві зміни у структурі господарських засобів, джерел їх утворення, а також результатах фінансово-господарської діяльності, komponує та синтезує інформацію, необхідну користувачам для прийняття обґрунтованих дій [5].

Інформаційні потоки підприємств численні, але фінансова звітність займає в них особливе місце, адже вона допомагає оцінити фінансовий стан підприємства для різних зацікавлених груп користувачів. Фінансова звітність забезпечує також загальні інформаційні потреби широкого кола контрагентів підприємства (існуючих та потенційних інвесторів, працівників, кредиторів, клієнтів, урядових установ та громадськості), які покладаються на неї як на основне джерело фінансової інформації для того, аби прийняти відповідні економічні рішення. Варто наголосити, що за цих обставин кожним користувачем переслідуються суто свої специфічні інтереси і вже на цій основі розробляються відповідні висновки та узагальнення з метою прийняття правильних та ефективних управлінських рішень [1].

Отже, основна мета користувачів фінансової звітності – отримати достовірну інформацію про стан справ на підприємстві та на цій основі прийняти правильне, економічно доцільне рішення стосовно підприємства, яке неодмінно вплине на діяльність будь-якого суб'єкта господарювання. Це розкриває залежність процесу формування й подання даних фінансової звітності з рішенням користувачів.

Слід відмітити, що дані фінансової звітності – основа не тільки для оцінки результатів звітного періоду, але й для їх прогнозування. Так, інформацію про поточний фінансовий стан та загальні результати діяльності керівники підприємства використовують як «платформу» для прогнозування майбутньої фінансової стабільності чи нестабільності, ефективності виробничо-господарської діяльності, спроможності вчасно виконувати свої зобов'язання перед кредиторами, сплачувати дивіденди тощо. Аналітичні потреби користувачів, зі свого боку, задовольняються через відповідну структуру фінансових звітів (наприклад, у балансі статті розташовуються в порядку зростання їх ліквідності), надання зіставної інформації за звітний та попередній періоди. Фінансова звітність, завдяки своєму «насиченому» інформаційному об'єму, покликана задовольняти потреби її користувачів, які є змінними у часі. Ці обставини обумовили те, що фінансова ін-

формація повинна систематично вдосконалюватися та модернізуватися [10].

Приймаючи те чи інше управлінське рішення, керівник підприємства обов'язково має не тільки сальдово, але й поточно проаналізувати всі дані. На основі інформації про фінансові показники проводиться тільки сальдовий аналіз ефективності діяльності підприємства і виводяться загальні тенденції його розвитку. Але ж потрібно оцінити ще динаміку, місткість ринку та уподобання основних споживачів підприємства. Тож збір інформації про внутрішній стан підприємства і вплив зовнішнього середовища є також необхідним, а тому використовувати починають різні джерела інформації про фінансовий стан підприємства, які мають обліковий або необліковий характер.

До першої (облікової) групи джерел інформації включається [8]:

- бухгалтерська (фінансова) звітність;
- примітки до фінансової звітності;
- управлінська звітність;
- податкова звітність;
- облікова політика підприємства.

Додатковими (необліковими) джерелами інформації вважають:

- офіційну статистику;
- нормативну базу галузевих міністерств;
- спеціальні аналітичні агентства;
- матеріали аудиторських перевірок;
- бази даних великих підприємств;
- економічні періодичні видання;
- електронні сайти підприємств.

Об'єднавши всі дані до єдиної збалансованої системи, керівник забезпечує зацікавленим користувачам якісну інформаційну базу фінансового положення свого підприємства. Робиться це для того, щоб своєчасно виявити зони ризику виробничо-господарської діяльності і прийняти ефективні управлінські рішення.

Зважаючи на вищевикладене, різноманітні рішення апарату управління приймаються на основі інформації про фінансовий стан, результати діяльності та зміни у фінансовому стані підприємства. Тому інформаційні потреби й обумовили наступний склад фінансової звітності [4]:

- Форма № 1 «Баланс» (звіт про фінансовий стан) (тут відображено активи, зобов'язання та власний капітал підприємства на певну дату);
- Форма № 2 «Звіт про фінансові результати» (надається розкрита інформація про доходи, витрати і фінансові результати діяльності підприємства за звітний період);
- Форма № 3 «Звіт про рух грошових коштів» (де відображено надходження і видаток грошових коштів у результаті операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства у звітному періоді);
- Форма № 4 «Звіт про власний капітал» (розкрито повною мірою зміни всіх складових власного капіталу підприємства протягом звітного періоду);
- Форма № 5 «Примітки до річної фінансової звітності» (наведено показники й пояснення, які деталізують і обґрунтовують статті фінансових звітів, а також іншу інформацію, розкриття якої передбачено відповідними положеннями – стандартами);
- додатки до приміток до річної фінансової звітності.

Компонентами фінансової звітності відображаються різні аспекти господарських операцій і бізнес – процесів підприємства за звітний період, відповідна інформація попереднього звітного періоду, розкривається облікова політика та її зміни, що робить можливим ретроспективний та перспективний аналіз діяльності підприємства.

Сучасний ринок формує такі умови для результативної діяльності кожному господарюючому суб'єкту, коли потрібною стає інформація про економічних партнерів – конкурентів відповідної сфери діяльності. Тому прийняття оптимальних управлінських рішень, спрямованих зменшити витрати фінансових ресурсів, збільшити прибуток і ринкову вартість підприємства можливе лише за наявності вичерпної, достовірної, своєчасної і зрозумілої інформації. Проте фінансова звітність має містити тільки корисну інформацію, без зайвої деталізації. Численні помітки тільки ускладнюють процеси складання звітності й аналізу її показників, використання її в управлінні [7].

Незалежно від групи користувачів фінансової інформації, усі вони зацікавлені в її повноті, правдивості, неупередженості та своєчасності надання. Тож інформація фінансових звітів має відповідати зазначеним вимогам, а тому принципами її передачі є [9]:

- дохідливість – однозначне тлумачення користувачами за умови їх достатніх знань та зацікавленості у сприйнятті цієї інформації;
- доречність, що оцінює минулі, нинішні та майбутні події, підтверджує та корегує їхні дані в минулому;
- достовірність – відсутність помилок та перекручень, здатних вплинути на рішення користувачів цієї звітності.

У розрізі цього виняткової ролі набуває інформаційне забезпечення в процесах управління. Воно стає запорукою підвищеної уваги до даних фінансової звітності як основного джерела інформації про майновий та фінансовий стан підприємства, а також результати його виробничо-господарської діяльності за певні періоди функціонування на цільовому ринку. Приймати правильні фінансові управлінські рішення на рівні підприємства треба потрібно з використанням даних, які відповідають окремим правилам, вимогам і нормам та є зрозумілими та прийнятними для користувачів.

Саме тому мета підприємства – розробити таку облікову політику, яка стане підпорядковуватися потребам його власного внутрішнього менеджменту. Але, як правило, приймаючи певні управлінські рішення, менеджери не обмежуються лише внутрішньою фінансовою інформацією, а порівнюють її з подібними показниками конкурентів чи партнерів з бізнесу. Тому виникає потреба стандартизувати вимоги до фінансової інформації в рамках галузі, регіону й навіть – усієї економічної системи країни [3].

Отже, аналізуючи фінансовий стан підприємства, важливим стає таке інформаційне забезпечення, яке включає не лише дані фінансової звітності, а й всю внутрішню бухгалтерську документацію. З допомогою цього можна покращити якість вихідних аналітичних даних, необхідних для прийняття управлінських рішень.

Останнім часом помічено, що роль фінансової звітності значно підвищилась. Причинами такого є зміна

адресності звітності, розширення кола суб'єктів, які приймають інвестиційні та інші господарські рішення. Відповідно змінюються і вимоги до ведення фінансової звітності. Водночас акцентується увага на якості звітної інформації, що визначається реальністю, змістовністю, оперативністю даних та забезпечується методологічними основами її формування.

Взагалі система інформаційного забезпечення в обґрунтуванні та прийнятті управлінських рішень є безперервним та цілеспрямованим добром необхідних інформаційних показників, що використовуються для того, аби оцінити, проаналізувати, спланувати, а також підготувати відповідні управлінські рішення за всіма напрямками фінансово-господарської діяльності підприємства. Тобто фінансову звітність, яка ґрунтується на узагальнених даних обліку, можна розглядати як ланку зв'язку підприємства із зовнішнім середовищем [5]. Важливою перевагою інформаційного забезпечення управлінського апарату стає можливість контролювати показники фінансової звітності, що гарантує проведення систематичного та повного обліку активів, зобов'язань та капіталу підприємства.

У результаті забезпечується більш достовірна оцінка ринкової вартості підприємства і відповідно підвищуються його переваги на ринку капіталу, зростає курс випущених ним в обіг цінних паперів. Поєднання грамотного внутрішнього контролю із системою фінансової звітності підвищить рівень рентабельності господарських операцій і створить передумови для прийняття ефективних управлінських рішень.

У розрізі цього основними вимогами інформаційного забезпечення управлінських рішень вважатимуть [1]:

- підвищити якість поданої у формах звітності фінансової інформації, забезпечити її реальність та більшу придатність для економічного обґрунтування рішень і попередження ризику у виробничо-господарській та фінансовій діяльності підприємства;
- самостійно обирати облікову політику підприємства і подавати інформацію у найбільш зручному для користувачів вигляді;
- адаптувати систему звітності України до міжнародних стандартів, створити передумови для інтеграції України в систему міжнародного розподілу праці;
- подавати інформацію про результати фінансово-господарської діяльності підприємств та напрями їх розвитку не тільки національним, а й іноземним інвесторам для того, аби залучити додаткові інвестиції.

За належною організацією фінансового та управлінського обліку відповідно до міжнародних стандартів можна ефективно перевіряти фінансову діяльність підприємства. Фінансова звітність виступає за таких умов інструментом об'єктивної та достовірної оцінки фінансово-майнового стану, результатів діяльності та руху грошових коштів підприємства. А у подальшому вдосконаленні принципів складання, змісту форм фінансової звітності, можливості додаткового розкриття інформації підвищується її інформативність та значення.

ВИСНОВКИ

Діяльність будь-якого сучасного підприємства є ефективною та результативною тоді, коли воно має якісне інформаційне забезпечення. Інформація про ді-

лових партнерів, про найближчих конкурентів галузі, про потенційних та лояльних споживачів, про вигідних посередників та інше стає основою для прийняття правильних управлінських рішень. Наслідком цього для підприємства є зменшення витрат, зростання прибутку й укріплення конкурентних позицій у галузі.

Саме тому інформаційне забезпечення у процесах управління є визначальним, адже підвищена увага до фінансової звітності обумовлює вичерпність та досто-

вірність інформації про майновий та фінансовий стан підприємства, а також результати його виробничо-господарської діяльності за конкретні періоди. Пріоритетними напрямками наукових досліджень у сучасному економічному середовищі функціонування підприємства можна вважати розробку способів розширення інформаційного змісту фінансової звітності та впровадження інноваційних можливостей для зовнішніх та внутрішніх користувачів щодо її використання.

Список використаних джерел

1. Гаркуша С.А. Запровадження облікової звітності в систему управлінського обліку підприємства. *Інфраструктура ринку: Бухгалтерський облік, фінанси і аудит*. 2020. № 39. С. 375-378. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/39_2020_ukr/64.pdf
2. Гладій І.О. Управлінська звітність підприємства: принципи формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 604–608. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/118.pdf>
3. Демко І.І. Роль фінансової звітності для прийняття управлінських рішень. *Науковий клуб. Секція 8*. 2016. № 3. С. 16-24. URL: http://sophus.at.ua/publ/2016_03_31_lviv/sekcija_section_8_2016_03_31/rol_finansovoji_zvitnosti_dlja_prijnjattja_upravlinskikh_ri_shen/122-1-0-1836
4. Кустовська О.О. Роль облікової інформації в управлінні підприємством. *Розвиток соціально-економічних систем у геоелектронічному просторі: теорія, методологія, організація обліку та оподаткування: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, ТНТУ ім. І. Пулюя, 11–12 травня 2017 р.)*. Тернопіль. 2017. С. 93-95.
5. Марущак Л. Концептуальні основи формування інформаційних потоків стратегічного управлінського обліку. *Соціально-економічні проблеми й держава*. 2015. Вип. 2 (13). С. 237–244. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2015/15mlasuo.pdf>
6. Національне Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Наказ Міністерства України від 07.02.2013 р. № 73. *Офіційний вісник України*. 2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336>
7. Плахтій Т.Ф. Об'єкти якісного підходу в бухгалтерському обліку. *Вісник Житомирського державного технологічного університету*. 2016. № 1. С. 39–47.
8. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 р. № 996–XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>
9. Онищенко В.О. Статистична звітність підприємства у 2020 р. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7087-statistichna-zvtnst-pdprimstva-u-2019-rots>
10. Цегельник Н.І. Формування облікової інформації з подальшим її відображенням у формах звітності підприємства. *Ефективна економіка*. 2020. № 5. С. 63-72.

References

1. Harkusha S.A. Introduction of accounting reporting in the system of management accounting of the enterprise. *Market infrastructure: Accounting, finance and audit*. 2020. № 39. pp. 375-378. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2020/39_2020_ukr/64.pdf (in Ukrainian).
2. Hladii I.O. Management reporting of the enterprise: principles of formation. *Global and national economic problems*. 2018. № 23. pp. 604–608. URL: <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/118.pdf> (in Ukrainian).
3. Demko I.I. The role of financial reporting for management decisions. *Science club. Section 8*. 2016. № 3. pp. 16-24. URL: http://sophus.at.ua/publ/2016_03_31_lviv/sekcija_section_8_2016_03_31/rol_finansovoji_zvitnosti_dlja_prijnjattja_upravlinskikh_ri_shen/122-1-0-1836 (in Ukrainian).
4. Kustovska O.O. The role of accounting information in enterprise management. *Development of socio-economic systems in the geoeconomic space: theory, methodology, organization of accounting and taxation: materials of the International scientific-practical conference (Ternopil, TNTU named after I. Pului, May 11–12, 2017)*. Ternopil. 2017. pp. 93-95. (in Ukrainian).
5. Marushchak L. Conceptual bases of formation of information flows of strategic management accounting. *Social and economic problems and the state*. 2015. Issue 2 (13). pp. 237–244. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2015/15mlasuo.pdf> (in Ukrainian).
6. National Regulation (standard) of accounting 1 “General requirements for financial reporting”. Order of the Ministry of Finance of Ukraine dated February 7, 2013 № 73. *Official Bulletin of Ukraine*. 2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0336> (in Ukrainian).
7. Plakhtii T.F. Objects of a qualitative approach in accounting. *Bulletin of Zhytomyr State Technological University*. 2016. № 1. pp. 39–47 (in Ukrainian).
8. On accounting and financial reporting in Ukraine: Law of Ukraine of 16.07.1999 № 996–XIV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14> (in Ukrainian).
9. Onyshchenko V. Statistical reporting of the enterprise in 2020. URL: <https://www.golovbukh.ua/article/7087-statistichna-zvtnst-pdprimstva-u-2019-rots> (in Ukrainian).
10. Tsehelnyk N.I. Formation of accounting information with its subsequent reflection in the reporting forms of the enterprise. *Efficient economy*. 2020. № 5. pp. 63–72. (in Ukrainian).

Iryna YEPIFANOVA

PhD in Economics, Associate Professor, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4564-688X>

e-mail: epifodessa@gmail.com

Anhelina PASHKOVA

senior lecturer, Odessa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0974-8456>

e-mail: angelina_pashkova@ukr.net

INFLUENCE OF DATA OF ENTERPRISE'S FINANCIAL STATEMENTS ON CREATING THE EFFECTIVE MANAGEMENT DECISIONS

It is determined that when managing any enterprise in modern business conditions, it is sometimes difficult for its management to make certain decisions, because this process is accompanied by different information data flows, which are based on operational and reliable information reflected in the reporting. The essence of the financial statements of the enterprise is studied and the main legal bases of its regulation, organization and management in Ukraine are determined. Generalized qualitative characteristics that financial information must meet today to make adequate decisions by the company's management. Therefore, coordinated and organized information support determines the effective information service of an individual business entity, as well as its partners, competitors and consumers. It is revealed that the full satisfaction of the information needs of the latter becomes the main source of financial information when making various economic and social decisions. Thus, the company has the opportunity to reduce the cost of various resources, increase profitability and improve competitiveness in the target market. It is substantiated that comprehensive and sufficient financial information of the enterprise is formed on the basis of internal and external statistical reporting, namely on accounting and non-accounting sources. There is also a list of documents that are the main in the preparation of management reports of any modern enterprise. Attention is also focused on the fact that the data from the financial statements reflect information about all the property of the enterprise and the sources of its formation. It is determined that transparent and reliable information about all phenomena and processes that occur in the enterprise is of great importance for the preparation and adoption of management decisions.

Keywords: financial reporting, management decisions, transparency, reliability, property status

Головач В.В., Головач Т.А. "Законотворча діяльність і корупція в Україні". Реферативний огляд статті

V. Holovach, T. Holovach "Działalność ustawodawcza i korupcja na Ukrainie". Abstract review of paper

У статті [Holovach V., Holovach T. Działalność ustawodawcza i korupcja na Ukrainie. *Krytyka Prawa*. 2021. Vol. 13/3. S. 159-175. URL: <https://doi.org/10.7206/kp.2080-1084.478>] піддається критиці сучасний стан запобігання та протидії корупції з огляду недоліків механізму правового регулювання законодавчої діяльності, правотворчості загалом, негативних аспектів функціонування механізму держави у розрізі окремих структурних елементів такого механізму, зокрема бездіяльності центральних органів державної влади.

Не менш важливе значення у статті приділено принципу невідворотності кримінальної відповідальності, оскільки у праці наводяться чіткі приклади відсутності вироків у багатьох резонансних справах, в яких вина обвинувачених була очевидною та цілком доведеною.

Із вказаним твердженням авторів неможна не погодитися. Так, у посібнику Корупційні схеми: їх кримінально-правова кваліфікація і досудове розслідування за редакцією М.І. Хавронюка, що розроблено за підтримки Європейського Союзу в межах проекту Центру політико-правових реформ «Посилення ролі громадянського суспільства у забезпеченні демократичних реформ і якості державної влади», наведено невістиму статистику. За 2017 р. обліковано 104 злочини, передбачені ст. 368-2, водночас 51 провадження про такі правопорушення закрито – всі за п.п. 1, 2, 4, 6 ст. 284 КПК і жодне не направлено до суду; у 2017–2018 рр. засуджених за ст. 368-2 осіб немає.

Вищевказане свідчить про правдивість та обґрунтованість висновків авторів наукової статті стосовно системного порушення та ігнорування принципу невідворотності кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення.

Автори справедливо наголошують на існуванні інституційних проблем та колізій у контексті реалізації кримінально-правової політики боротьби з корупційними злочинами. Незважаючи на істотну кількість спеціальних органів, які мають власну законодавчо визначену юрисдикцію та компетенцію у сфері профілактики, запобігання та протидії корупційним правопорушенням (САП, НАБУ, НАЗК тощо), у статті чітко наголошується, що вказані органи досить часто незаконно втручаються в діяльність один одного і замість того, щоб діяти злагоджено в межах одного механізму протидії корупції, лише саботують спільну діяльність із розслідування фактів корупційних порушень, контролю та нагляду за дотриманням службовими особами вимог антикорупційного законодавства.

У статті детально наводяться форми злочинної взаємодії народних депутатів України різних скликань, серед яких є протиправне лобювання інтересів бізнесу всупереч публічних інтересів, незаконних домовленостей народних депутатів з представниками злочинних груп.

Слід зазначити, що висновки авторів зі злочинної

змови багатьох народних депутатів з корупційними структурами, а також пасивність у питаннях боротьби з корупцією підтверджується тим, що Верховна Рада України досі не ухвалила Антикорупційну стратегію на 2021–2025 рр. загалом, незважаючи на те, що 5 листопада 2020 р. Верховна Рада України ухвалила в першому читанні законопроект «Про засади державної антикорупційної політики на 2020–2024 роки».

У статті чимало висновків присвячено законодавчим змінам, які не лише суперечать основам юридичної (зокрема правотворчої) техніки, але й містять істотні корупційні ризики, серед яких правки до Закону України «Про ринок електроенергії».

Автори звертають увагу на той факт, що кримінально-правова політика боротьби з корупцією має свої прояви на різних рівнях системи органів державної влади, починаючи з слідчих підрозділів Національної поліції України та завершуючи суддями Конституційного Суду України, враховуючи рішення Конституційного Суду України з питань скасування низки положень антикорупційного законодавства.

Одним з важливих чинників негативної тенденції у боротьбі з корупційними правопорушеннями автори вважають низький рівень правової культури та правосвідомості службових осіб. Зокрема, у науковій праці наголошено, що правовий нігілізм і деформація законотворчої діяльності набули тотального поширення. Їх підґрунтям, причинами й умовами є домінування тіньової економіки, корупції та різноманітних проявів економічної злочинності.

Не менш важливим фактором боротьби з корупцією у процесі законотворення автори вбачають необхідність прийняття проектів Законів «Про закони» і «Про нормативно-правові акти» з метою встановлення єдиних вимог до правової термінології, нормопроєктувальної техніки, супровідних документів, обґрунтування доцільності, визначення ризиків і порядку проведення експертизи, а також порядку розгляду Президентом України.

З вказаним також важко не погодитися, оскільки чинне законодавство України містить чимало суперечливих термінів, які мають суттєві корупційні ризики. Так, значна кількість підзаконних нормативно-правових актів передбачає надання оплатних та безоплатних (у частині процентів) бюджетних позичок та бюджетних позик, тоді як Бюджетний кодекс України не містить роз'яснень зі співвідношення цих видів бюджетного фінансування. До того ж застосування такої термінології викликає питання у контексті договорів позички та позики за Цивільним кодексом України.

Автори також наводять аргументи підтримки необхідності законодавчого врегулювання питань лобізму з метою надання останньому ознак правової визначеності та введення в межі правового поля.

огляд здійснив Андрій Недошовенко

ДАЙДЖЕСТ ЛЮТОГО 2022

DIGEST OF FEBRUARY 2022

Україна зробила крок приєднання до ЄС

В останній день зими – 28.02.2022 р. Президент України Володимир Зеленський підписав заяву на членство України у Європейському Союзі (ЄС). Також разом із Головою Верховної Ради України Русланом Стефанчуком і Прем'єр-міністром України Денисом Шмигалем підписано спільну заяву, зазначила прес-служба адміністрації Президента України. Україна проситиме розглянути заяву за спеціальною процедурою, тобто невідкладно почати формальний процес, що приведе до надання нашій державі статусу кандидата на членство. Документи адресовані Еммануелю Макрону, Президентові Франції, яка головує у Раді ЄС, Шарлю Мішелю, Президентові Європейської ради, Урсулі фон дер Ляєн, Президенту Європейської комісії, та Роберті Мецолі, Президенту Європейського парламенту.

Роз'яснення стосовно податків та несвоєчасне подання декларацій в умовах воєнного стану

27 лютого 2022 р. Міністерство Фінансів України та Державна Податкова Служба (ДПС) України повідомили, що ДПС продовжує забезпечення обліку податків, зборів та єдиного внеску з метою наповнення державного бюджету. Також повідомлено про опрацювання механізму врахування обставин воєнного часу та незастосування фінансової відповідальності за несвоєчасне подання декларацій до платників податків.

Крім того, ДПС України у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні, з огляду на військову агресію Російської Федерації проти України, інформує про наступний порядок дій у зв'язку з неможливістю своєчасного виконання податкових обов'язків, передбачених Податковим кодексом (ПК) України.

Торгово-промисловою палатою (ТПП) України повідомлено про засвідчення факту настання форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) з 24 лютого 2022 р.

ДПС інформує, що платники податків відповідно до пп. 112.8.9 п. 112.8 ст. 112 ПК України звільняються від фінансової відповідальності за вчинення податкових правопорушень та порушення іншого законодавства, контроль за дотриманням якого покладено на контро-

люючі органи, у зв'язку із настанням форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили), засвідчених ТПП України.

У випадку відсутності можливості у платника податків своєчасно виконати свій податковий обов'язок, зокрема з дотримання строків сплати податків та зборів, подання звітності, реєстрації податкових накладних в Єдиному реєстрі податкових накладних, акцизних накладних в Єдиному реєстрі акцизних накладних, розрахунку коригування у відповідному Реєстрі, подання електронних документів, що містять дані про фактичні залишки пального та обсяг обігу пального або спирту етилового тощо, платники податків звільняються від відповідальності.

ЄСПЛ оприлюднив негайне рішення стосовно війни в Україні і проти злочинів, які чинить Російська Федерація

28 лютого 2022 р. Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) отримав звернення від України, а вже наступного дня оприлюднено повідомлення суду «вказати Уряду Російської Федерації термінові тимчасові заходи, відповідно до правила 39 Регламенту Суду у зв'язку з «масовими порушеннями прав людини вчинені російськими військами в ході військової агресії проти суверенної території України». Запит зареєстровано за заявою № 11055/22, Україна проти Росії, і розглянуто Головою Суду.

Суд бере до уваги поточні військові дії, які розпочалися 24 лютого 2022 р. в різних частинах України, і вважає, що це створює реальний і постійний ризик серйозних порушень конвенційних прав цивільного населення, зокрема за ст.ст. 2 (право на життя), 3 (заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання) і 8 (право на повагу до приватного та сімейного життя) Європейської конвенції з прав людини.

На головному сайті суду (URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home&c=>) зазначено: «Просимо Уряд Російської Федерації якомога швидше повідомити про заходи, вжиті для забезпечення повного дотримання Конвенції».

Колектив редакції журналу "Економіка. Фінанси. Право" разом із засновниками журналу – АФ "Аналітик" і НА МВС України

висловлюють солідарність та підтримку всім захисникам України, – від громадян до Збройних Сил України,

які боронять Україну від рашистських окупантів.

Інтерв'ю з В. Бондарем – до 30-річчя ВПГО "СПІЛКА АУДИТОРІВ УКРАЇНИ"

Interview with V. Bondar – on the 30th anniversary of "UNION OF AUDITORS OF UKRAINE"

«...обираючи АУДИТОРСЬКИЙ ФАХ, людина повинна усвідомити, що ця професія вимагає великої концентрації розуму, постійного вдосконалення та підвищення кваліфікації...»

До 30-річчя однієї з найпотужніших і найперших професійних спільнот аудиторів ми поспілкувались з його очільником.

Валерій БОНДАР – доктор економічних наук, професор, Президент ВПГО «Спілка аудиторів України», Член ради Аудиторської палати України (АПУ), сертифікований аудитор, сертифікований судово-економічний експерт, експерт з інтелектуальної власності, експерт із ризиків, всесвітньо визнаний оцінювач WAVO-WRV, керуючий партнер мережевої міжнародної аудиторської компанії ТОВ «ЕЙЧ ЕЛ Бі ЮКРЕЙН». Член Громадянської ради при ГУ ДФС у м. Києві. Досвід роботи у сфері бухгалтерського обліку й аудиту – 42 роки, зокрема стаж педагогічної роботи у наукових закладах та закладах вищої освіти – понад 14 років.

30-річчя Спілки аудиторів України – які зараз стоять виклики та завдання для спільноти?

Спілка аудиторів України (САУ) – всеукраїнська професійна громадська організація, яка об'єднує сертифікованих аудиторів України. Активно працюючи з 1992 р., САУ сьогодні об'єднує у своїх лавах понад 1000 членів і має свої відділення в кожному обласному центрі країни.

Підґрунтя створення САУ сягає 1990-х рр., коли в Україні почали створюватися перші аудиторські фірми, які й виступили ініціатором її утворення. З цією метою проведено роботу зі встановлення фірм, які стосуються надання послуг із питань бухгалтерського обліку та оподаткування. Всього в Україні їх виявилось близько 50-ти. Саме представники цих фірм 14.02.1992 р. провели установчий з'їзд Спілки аудиторів України.

Протягом року Спілка аудиторів України плідно працювала під керівництвом В.В. Головача над проектом закону України «Про аудиторську діяльність», який було ухвалено 22.04.1993 р., що дало поштовх припливу в аудиторський рух інтелектуалів: учених, юристів, економістів, високопрофесійних бухгалтерів. Значний внесок у розвиток САУ зробили С. Столярова, О. Редько, І. Пилипенко, Н. Гаєвська, О. Кужель, Ю. Фурянська, Є. Синявський, І. Каштанова, В. Тарас та ін.

Для подальшого розвитку аудиторської діяльності в Україні САУ забезпечила підготовку нормативної бази сертифікації аудиторів, розроблення та впровадження у практику стандартів аудиту, постійне вдосконалення професійних знань аудиторів. Особливу увагу САУ приділяє питанням забезпечення незалежності діяльності аудиторів, дотриманню аудитором норм і стандартів аудиту та вимог Кодексу етики аудитора, а також питанням якості аудиторських послуг.

Місією Спілки є служіння суспільству через сприяння розвитку та поширенню професії незалежних аудиторів, підвищення значення професії аудитора в Україні для задоволення економічних інтересів суспільства.

Спілка підтримує бачення того, що аудиторська професія є дуже важливою для розвитку стійкої та сильної економіки України.

До того ж аудит є одним з інструментів, який допомагає розвивати міжнародні відносини, оскільки забезпечує довіру до перевіреної фінансової інформації для її користувачів різних рівнів (міжнародного, державного, урядового, підприємства).

Сучасним викликом для аудиторської сфери є труднощі, зумовлені глобальною кризою і загальним станом української економіки в умовах війни та пандемії COVID-19; коли відбуваються значні коливання у валютних курсах та зриваються поставки товарів й енергоресурсів.

Інші проблеми представлені специфічними галузевими складнощами. Серед них доцільно виділити відмінності у стандартах роботи українських та міжнародних компаній, відсутність системи страхування аудиторських ризиків, а також недостатній рівень підготовки українських бухгалтерів і аудиторів. Перераховані причини негативно впливають на престиж професії та знижують рівень довіри бізнес-середовища до вітчизняного аудиторського ринку.

Зауважу: незважаючи на багатолітню практику незалежного аудиту та активне запровадження зарубіжного досвіду, в Україні відсутні підручники чи навчальні посібники, які б відповідали сучасному рівню національної практики аудиторської діяльності. Це зумовлює ризик перетворення майбутніх фахових аудиторів на заручників отримання поверхових, недостатніх і неякісних знань, що є ще одним викликом для аудиторської спільноти.

Що найбільше Вам подобається у професії аудитора?

Аудитор – це професія, яка має суспільне значення. Аудиторська діяльність динамічна і різнопланова. Цим вона і приваблива. Ніколи не знаєш, яку додаткову

професію, які нові навички потрібно буде опанувати у процесі чергової перевірки. Також перевагами аудиторського фаху вважаю знайомство з різноманітними видами бізнесу, відчуття значущості професії, гордість за власні знання та досягнення і, звісно ж, постійне вдосконалення професійних навичок та знань, бо, як відомо, «**учіння – світло, а неучіння – ледь світло... і на роботу!**»

Тобто, обираючи аудиторський фах, людина повинна усвідомити, що ця професія вимагає великої концентрації розуму, постійного вдосконалення та підвищення кваліфікації. Необхідно постійно вчитися, здавати професійні тести, складати іспити, та ще більше самостійно навчатися шляхом вивчення великої кількості професійної літератури до останнього дня своєї кар'єри. Далеко не всім людям це може сподобатися.

Як професія трансформується за ці роки?

Світ навколо нас стрімко змінюється, і темп таких змін уже обчислюють не роками, а місяцями. Диджиталізація економіки, різноманітність криптовалют, витіснення людської праці програмами й роботами – ось основні чинники, що визначають загальні тенденції зміни бізнесу й суспільства.

Аудит не може триматися осторонь цих процесів, тому з урахуванням усіх змін залишається або адаптуватися до нових бізнес-реалій, або закритися у своїх старих форматах і з часом зникнути.

Також неможливо розглядати облік окремо від аудиту. Вони взаємопов'язані. Продуктом бухгалтерського обліку є фінансова звітність, продуктом аудиторської перевірки – думка аудитора стосовно такої фінансової звітності. Тобто попит на фінансову звітність безпосередньо кореспондується з попитом на послуги аудиту. Тому трансформації і майбутнє аудиту залежать від розвитку та збільшення попиту на фінансову звітність.

Однак зазначу, що дотепер залишається чимало проблем у сфері українського аудиту, як:

1. Різна якість надання аудиторських послуг суб'єктами аудиторської діяльності нашого ринку, особливо у здійсненні обов'язкових аудитів фінансової звітності, що пояснюється недосконалістю або відсутністю у низки аудиторських фірм єдиної методології, системи внутрішнього контролю якості та недостатньою кількістю методичних розробок з аудиторського контролю, технологій, єдиної soft-програми для виконання аудиторського завдання, практичного досвіду та необхідних якісних ресурсів для проведення аудиторського завдання якісно та вчасно;

2. Формування справедливої ціни аудиторських послуг – надзвичайно важливо коректно оцінювати ресурси та час для забезпечення проведення якісного аудиту з дотриманням усіх необхідних вимог законодавства та міжнародних стандартів аудиту. Ця оцінка часу безпосередньо впливає на формування ціни аудиторських послуг, що особливо важливо для аудитів підприємств суспільного значення. Трапляються випадки,

коли ціна відрізняється до 10 разів, бо формується в тендерах.

Аудит і тендер – це непов'язані речі, оскільки торг ніколи не призведе до об'єктивності в установленні вартості аудиторських послуг. Також потрібно враховувати й те, що процес підготовки кваліфікованих спеціалістів досить дорогий, адже ми витрачаємо в середньому до 1600 год. (близько 3 років) і понад 60 тис. грн в рік на програми підвищення кваліфікації, не враховуючи отримання професійної кваліфікації на кшталт АССА, проходження сертифікації аудиторів України тощо. Вважаю, що питання формування справедливої ціни суттєво впливає на якість та довіру до самого продукту, який отримує суспільство за результатами аудиту, на можливість користувачів фінансової звітності робити коректні висновки;

3. Різні рівні дотримання вимог законодавства та міжнародних стандартів аудиту до незалежності та надання неаудиторських послуг клієнтами, САДами, НБУ, НКЦПФР, ОСНАДом, АПУ тощо.

Сподіваюся, що такі дії регуляторів, як контроль за якістю, відкриті дискусії щодо проблемних питань та розроблення методичних рекомендацій, інспекції та дисциплінарні провадження, якісна атестація аудиторів, стануть рушійною силою та мотиватором зміни й підвищення якості аудиту в Україні, адже фундамент для майбутніх змін уже було закладено. Окрім того, з 2022 р. набувають чинності нові міжнародні стандарти управління якістю, які мають підняти планку в управлінні якістю надання послуг аудиторських фірм. Сподіваюся, це стане також додатковим поштовхом для аудиторських фірм у нашій країні прислухатись, переглянути свою систему контролю якості та покращити її.

Насамкінець зауважу, що єдиною реальною силою, яка може й повинна впливати на розвиток професії в країні, є самі аудитори та бухгалтери. Від їхньої активності та здатності чітко донести свою думку до регуляторів залежатиме розвиток і майбутнє цієї професії. Важливо створити сильний професійний рух, що стане головним контролером і рушієм цього процесу.

Користуючись нагодою, хочу привітати всю аудиторську спільноту з 30-річчям ВПГО «Спілка аудиторів України». Наші спільні зусилля призвели до створення в державі системи незалежного фінансового контролю – аудиту та захисту прав акціонерів. Кожен із нас щодня робить свій безцінний внесок у зміцнення авторитету аудиторської професії.

Всі ви відданні нашій справі, а для мене ви є надійними партнерами і просто добрими друзями.

Нехай усі поставлені перед вами завдання будуть продуктивними, вирішуйте їх із легкістю. Випадкові перешкоди долайте без зусиль. Цілеспрямовано рухайтесь до успіху!

Щиро вітаю зі святом! Бажаю щастя, здоров'я, любові, а також позитивного вам грошового потоку, успішних проєктів, невичерпного оптимізму, миру і добра!

Розмову вела Леся Такіда

КОНФЕРЕНЦІЯ "АУДИТ ТА ЗМІНИ У ПРОФЕСІЇ: ПРАКТИКА ТА ВІДПОВІДЬ ПРОФЕСІЇ НА НОВІ ВИКЛИКИ"

CONFERENCE "AUDIT AND CHANGES IN THE PROFESSION: PRACTICE AND RESPONSE OF THE PROFESSION ON NEW CHALLENGES"

З приводу 30-ї річниці створення першої спільноти аудиторів ВПГО «Спільнота аудиторів України» (САУ) організувала 22.02.2022 р. конференцію з нагоди поважної дати. Зібравши аудиторів зі всього світу ознайомила учасників із міжнародним досвідом та системами аудиту окремих країн, охопивши глобальні виклики.

«Світова спільнота проводить і проведе аудит тим подіям, що відбуваються у світі»

Дмитро Лук'яненко ректор КНЕУ ім. Вадима Гетьмана

«Сьогодні цифрові технології замінили рутинну роботу. Проте важливим залишається ціль – аудитор має дати своє судження, використовуючи його скептичний погляд... Сьогодні аудити свердлять до самої серцевини.»

Піппа Ріллі, Британія

«Фінансова галактика неможлива без якісного аудиту, який відповідає найкращим світовим стандартам»

Катерина Рожкова, один із керівників з НБУ

«Тепер процеси робить комп'ютер, а люди роблять професійні судження, з'явилося місце і час для суджень»

Джон Хупер з ЄС

«...на пострадянському просторі український аудит був флагом»

Вахід Новрузов, Голова Палати аудиторів Азербайджану

«Хоч аудитор і не має бути експертом у всіх сферах, він має зв'язати всі ризики, що виникають у зв'язку з ними»

Саулюс Лапшинкас, член правління Литовської палати аудиторів

Конференція пройшла у форматі онлайн та складалась із привітальних слів та чотирьох сесій (панелей). Багато присутніх запрошених експертів з-за кордону поділились своїм досвідом, паралельно йшов переклад, що стало подарунком для аудиторів. Розпочала конференцію **Валентина Левченко, виконавчий директор САУ**, і привітала 900 учасників.

З вітальним словом виступив **Валерій Бондар**, діючий Президент САУ, д.е.н., професор. Він нагадав, що 1992 р. створено спільноту більш як 1000 аудиторів, високопрофесійних особистостей що об'єдналися задля зростання професії і побажав усім розвитку, і, користуючись нагодою, запропонував підготувати «Звернення учасників конференції до світової спільноти про недопустимість порушення території та кордону нашої держави».

Наталія Гасвська, почесний Президент САУ, також виступила із привітальними словами та нагадала, що спільнота вже декілька років отримує консультативну допомогу закордонних експертів, багато з яких стали учасниками зібрання.

Виступили у привітальній частині шановні гості:

Марта Васкес-Піменталь, директор проєкту ЄС «Впровадження практики ЄС з бухгалтерського обліку, фінансової звітності та аудиту в Україні», зазначила, що сучасний закон розпочав нову систему аудиту та відкрив роботу на зовнішніх ринках для закордонних інвестицій, і нагадала, що зараз ще працює декілька проєктів фінансового плану;

Якуб Бейнарович, регіональний директор – Європа, Асоціація Міжнародних Професійних Бухгалтерів АІСРА-СІМА (СІМА – Велика Британія, АІСРА – США), нагадав, що професія робить непросту роботу. Поважне об'єднання світу налічує зараз 690 тис. учасників і Україна співпрацює з цим об'єднанням офі-

сом, яке продовжує підтримувати професію в Європі й Україні. Він підкреслив: *«Ми співпрацюємо з аудиторами і зараз наша штаб-квартира у Варшаві. З 2015 р. робота йде і в Україні»*, й зазначив, що багато років до цього, приїжджаючи в нашу країну, вже тоді побачив фантастичний рівень роботи. Нині у пріоритеті *«надалі надавати технічну підтримку та іншу необхідну допомогу і бути відданими друзями»*, персонально передав також вітання усієї спільноти САУ.

Наталія Гасвська нагадала, що НБУ розширило свої функції до керування і страховим ринком і небанківські й інші фінансові сфери.

Далі надали слово **Катерині Рожковій, першому заступнику Голови НБУ, члену Ради нагляду ОСНАД**, яка зазначила, що прозорий, потужний фінансовий сектор є важливим і сильним фактором для країни, в цьому важлива складова аудиту, і фінансова галактика неможлива без якісного аудиту, який відповідає найкращим світовим стандартам. Зазначила, що якість аудиту у сфері банківської сфери має як регулятор 95 % впевненості й наразі є нові виклики саме до стандартів у сфері небанківського і страхового сектору, а також в Уряді запроваджується 2-й рівень пенсійної системи і страхова сфера є одним із її варіантів і якість аудиту як ніколи актуальна. Важливим є запровадження міжнародного стандарту і тільки спільна робота і зусилля з впорядкування та підвищення якості за допомогою колег з-за кордону дасть впевненість користувачів і якість інклюзії для багатьох. Вона висловила з нагоди річниці САУ свої побажання «підвищували рівень усім і збудувати сильну, прозору фінансову систему з кращими світовими практиками».

Максим Лібанов, кандидат юридичних наук, член НКЦПФР, зазначив, що саме 30-річчя є уніка-

льним заходом і він радий бути учасником поважного зібрання спільноти. Адже основне завдання аудитора надати впевненість, і ця оцінка – потрібна саме в теперішніх умовах. Якість і впевненість в тому, що аудитор виконують всі процедури і міжнародні стандарти і саме спілка надає цю підтримку.

Дмитро Лук'яненко, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор ДНВЗ «Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана», привітав з визначною подією. Сказав що *світова спільнота проводить і проведе аудит тим подіям, що відбуваються у світі*. Виокремив також три тези у світлі конференції:

1. Ринкова система може існувати, якщо є прошарок громадських організацій у кожній професії й від цього залежить економіка, бо вони співпрацюють і з регулятором і ринком.

2. Ми представляємо світу науку і маємо окремий навчальний напрям аудиту, наше завдання скоротити цей час підготовки навчання, і САУ важлива для формування і підготовки компетентних фахівців.

3. Суспільство не може прогресувати, якщо нема спільнот і мостиків громадянського суспільства і є чутливим до потреб ринку, людей і розвитку.

Він відзначив, що конференція стала глобальним заходом.

Свого часу САУ утворила Аудиторську палату України (АПУ) як методологічний орган, а сьогодні вона здійснює вплив на всіх аудиторів України.

Виступила на заході й **Тетяна Каменська, доктор економічних наук, Голова АПУ**, і привітала з ювілеєм найстарішу спільноту. Саме 30 років тому представники перших 50-ти компаній зібрались і тоді вперше визнано було професію аудитора. 22 квітня саме завдяки закону, що готував САУ з'явився аудит. І наступні 15 років спілка формувала АПУ делегувавши своїх представників і є лідером з підготовки кадрів.

Петро Кричун, Президент «Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів України» передав привітання і зазначив, що 30-років – це час набуття досвіду і це ювілей молодості, сил і впевненості. Як представник федерації подякував за співпрацю з питань навчальних і святкових заходів, імплементації і пояснень міжнародних норм, побажав довголіття і репутації розвитку. Як фінансовий директор в агрокомплексі він зазначив, що досвід показує найвищий рівень українських аудиторів. Є професійні зірки, які поєднують і мають досвід бути і фінансовим менеджером, і юридичним податковим консультантом, і тут є максимально комплексно підготовлені фахівці, і це дуже складні бізнес-задачі, які вирішує професія. Знаходячись сьогодні під Слов'янськом, сказав, що зараз потрібна єдність і маємо бути разом, оскільки ж приказка «разом і батька легше бити» зараз актуальна і зазначив, що ми маємо бути оптимістами і докласти зусиль, щоб наша країна стала ще сильнішою ніж була раніше.

Леонід Рубаненко, Президент ВГО «Спілка податкових консультантів України», сказав, що така конференція є проявом та наполегливої праці для зростання професії. Окремо додав що підтримує заклик підготувати звернення до міжнародної спільноти щодо агресії в бік України.

Валерій Жук, Голова Ради ВПГО «Федерація аудиторів, бухгалтерів та фінансистів Агропромислового комплексу України», щиро привітав з ювілеєм і сказав, що хоч є і багато спільнот, але спільнота САУ є найкраща, найтолерантніша, подякував за підтримку у 1993 р. за підтримку і підписання угод про співпрацю. Адже проблем в аудиті чимало, і важливо хоч є їх об'єднання в Аудиторській палаті України, закликав до об'єднання й зазначив «адже багато є лідерів у САУ, і саме вона як найповажніша спільнота може зробити це, аби вирішувати найважливіші проблеми».

Наталія Гаєвська сказала, що від перших керівників спільноти надійшло безліч привітань, а також посадовців і ці привітання розміщені на Youtube каналі і сайті спілки, де кожен з ними може ознайомитись, прийнято високі нагороди – списки оприлюднено на сайті спілки. САУ також продовжує приймати привітання, як і нагороди, й це визнання вашого вкладу.

Свої вітання передав і **Володимир Головач**, – один із ініціаторів і співзасновників САУ:

«З нагоди 30-ї річниці Спілки аудиторів України. Від імені ветеранів вітчизняного аудиту, вітаю з тридцятю річницею Спілки аудиторів України, яка зробила вагомий внесок у становлення професії аудитора і вправі може пишатися своїми досягненнями.»

У складних умовах розбудови незалежної України – Спілка аудиторів України спромоглася внести на розгляд Верховної Ради України проєкт Закону «Про аудиторську діяльність». Такий законодавчий акт був першим на теренах колишнього радянського союзу і багато років слугував розвитку аудиторській діяльності в нашій державі.»

Ми усвідомлюємо, що, незважаючи на значні зобов'язання, не всі проблеми вдалося вирішити як належно. Плекаємо надію, що нове покоління аудиторів не тільки збереже попередні досягнення, а докладе максимум зусиль для розбудови єдиної національної організації аудиторів України під проводом і на чолі Спілки аудиторів України.»

З надією на краще, Володимир Головач»

Перша частина (панель) заходу пройшла за темою «**Забезпечення якості аудиту: найкраща практика**».

Модератором став **Джон Хупер – керівник команди експертів проєкту ЄС «Впровадження практики ЄС з бухгалтерського обліку, фінансової звітності та аудиту в Україні»**, EU-FAAR. За його словами, Україна – це його друга батьківщина і в такі часи професіонали в Британії разом з Україною. Розповів історію: «Коли Рим був під загрозою, підійшов до стін Ганнібал, двоє римлян вийшли з-під завалу і один з них продав землю, під якою стояв Ганнібал. Те, що ми робимо сьогодні, ми будемо говорити про нашу професію і справу і покажемо призначення до того, що вони роблять. І важливо, що ми працюємо в нормальному режимі». Він відзначив: «Зі спілкою ми працюємо 15 років, – це підживлення спілки з вами і зараз у нас є три регулятора».

Представив також доповідачів, що є представниками з основних країн, що працюють на найвищому рівні: з Грузії, Румунії і України.

Перший доповідач – **Олег Канцуров, виконавчий директор Інспекції із забезпечення якості ОСНАД**,

член Ради нагляду ОСНАД, зазначив, що ми в пошуку, і САУ – це дискусійна площадка, ідеологічний центр і рушійна сила з реформування аудиту, підкріплення знаннями і досвідом. З приводу ситуації в країні, для посилення може кожен докласти зусиль професійною роботою на своєму місці. Свою доповідь: *«Стан та перспективи розвитку контролю якості аудиторської діяльності»* виклав широкому загалу конференції. Зазначив, що сьогодні вже є правові засади і європейська модель функціонує всього за три роки. *«Коли започаткували практичну роботу майже з нуля, ми показали що ця ноша посильна. Це не тягар. Контроль якості – це допомога, її інституції, покликані здійснювати оцінювання контролю якості, сформували підзаконну нормативну основу. Підготовлено базу для завершення першого циклу перевірок для забезпечення рівних умов»*. Звернув увагу на нове визначення аудиторської діяльності, яка з підприємницької діяльності перейшла до професійної, оскільки вони вирізняються. *«Так, це також підприємницька, але тут є і професіоналізм, і репутація. Те, що приходить з новою моделлю це репутація, вона монетизується і має грошовий вираз. Один з векторів розвитку кожної аудиторської діяльності може бути внутрішній контроль і зовнішній рівень якості»*.

Якщо подивитись на перші результати, проведено 78 перевірок підприємств. На сьогодні є 4 розділи в реєстрі і ці цифри зрівнялись. Якщо більшість пройшли контроль якості, четверта частина компаній не пройшли і вони вже не є в реєстрі. У планах – перевірки, і ми вважаємо, що цей перелік має зрости і завершити перший цикл перевірок. Щоб ті, хто пройшли перший етап контролю якості, дозволив вийти вже інший етап. Якщо на першому етапі ми всі вчилися, то на другому – ми вже разом маємо працювати над підвищенням якості. Ми діагностуємо і видаємо рекомендації з їх вдосконалення, і сподіваємося, що інспекція сформує більш поглиблені вимоги, і будуть нові стандарти якості. Більшість компаній після перевірок взяли за вдосконалення і підвищення інвестицій у вдосконалення якості всередині. Прислухались до рекомендацій, і це не тільки механізм, який карає, а забезпечує рівність умов і вимог до суб'єктів для тих, хто надає такі послуги. На найближчу перспективу спільно із професійними організаціями ми обговорювали заходи більш поглибленого введення стандартів. Протягом цього року мають бути нові стандарти контролю якості і з грудня 2022 р. працюємо над тим, щоб отримати переклад якісних цих стандартів і організувати низку заходів з впровадження цих стандартів. Працюємо і над делегуванням представників профспільнот до обов'язкового аудиту, і над внесенням у закон змін на терміни до ризик-орієнтованого аудиту. Досвід показує, що такі перевірки мають бути частіші. Також є наміри запровадити перевірки на окремі напрямки».

Юрій Долідзе, член Ради SARAS, Служби нагляду за обліком, фінансовою звітністю та аудитом Грузії, розповів, що у Грузії є 270 фірм, 450 аудиторів і 900 бухгалтерів, всі стандарти прийняті, як і етичний кодекс. Майже на 90 % ринку провели перевірки. Зараз діє дві професійні організації, які визнані й де відбувається підвищення кваліфікації. Зараз один із плюсів

– це діючий **портал звітності**, де майже 80 тис. звітів. Основні гравці – це споживачі, і сама суть реформи у створенні доступу до цих документів, і всі сторони створюють свій продукт на основі аналізу. Як результат цієї реформи бачимо, що повертаються інвестиції, стає більшим доступ до фінансування. Професія показує, що через реформу, яку підтримали через усі спільноти і бізнеси, аудит став громадською послугою, якій довіряють.

Стовпи реформи – це сертифікація, де провідна роль професійних організацій, а реєстрація – як державний фільтр. А практика дає відповідність міжнародним стандартам, управлінню якістю та етичному кодексу.

Наступний стовп – це підвищення кваліфікації – інструмент й частина нашого професійного життя і всі ці інспекції можуть передавати гарний аналіз, що покращує системи внутрішнього контролю.

Прозорість – теж стовп, що стосується розкриття основних досягнень. Для цього є відповідна звітність та індикатори аудиту.

Індикатор якості аудиту – поки що нерозвинутий і тільки у процесі. Є декілька прикладів, що рекомендовані ЦЕНТРОМ ЯКОСТІ АУДИТУ.

Наступні кроки розвитку за словами Юрія Долідзе такі:

- посилення статусу органу нагляду і посилення автономності, а також створення окремого комітету розгляду спорів.

- делегування ролі з контролю якості професійним бухгалтерам: профоргани не були готові це робити, хоча цей напрям буде взаємовигідний професіоналам.

Родіка Якоб, Голова Департаменту моніторингу, контролю та професійних навиків, Палата фінансових аудиторів з Румунії, привітала спільку від їх профспільноти й подякувала за запрошення. Виступила із доповіддю на тему *«Досвід Румунії – країці практики аудиту»*.

Розповіла про плани, виклики і напрями. *«Орган нагляду проводить перевірки, хоч і є складнощі у зв'язку з «ковідом», сьогодні перейшов на міжнародні стандарти. Палата розробила систему перевірки через департамент, де є поки що сім інспекторів. Перевірку здійснюють два інспектори, що готують висновки. Є три перевірки, юридичний перегляд якості і цільові перегляди на основі скарг держоргану чи звернень. За її словами, у них є різні види санкцій після перевірок, й, крім виключення, це і потреба у навчанні чи виправлення. Зауважень і перевірок у них зменшилось з 300 до 100.»*

Наприкінці виступу вона подякувала учасникам конференції і висловила своє захоплення системою аудиту України.

Друга панель заходу пройшла під назвою: **«Традиційний аудит – зміни, методи та підходи»**. Модератором став **Валерій Бондар, доктор економічних наук, професор, Президент ВПГО «Спілка аудиторів України», член Ради АПУ**, який нині працює ще й як Генеральний директор і Керуючий партнер HLB Ukraine.

Першим у цій частині заходу виступив **Джон Хупер, керівник команди експертів проєкту ЄС «Впро-**

вадження практики ЄС з бухгалтерського обліку, фінансової звітності та аудиту в Україні», EU-FAAR, з доповіддю «Майбутнє бухгалтерського обліку та регулювання». Він висловив бажання поговорити про виклики у майбутньому. Адже кожен сам уявляє своє майбутнє: «Коли я почав працювати у 1997 р., то ще тоді 25 років тому люди по-різному думали і передбачували майбутнє. Тоді прогнози були чіткі, думали, що не буде бухобліку і аудиту, і щорічні звіти не існуватимуть, їх замінять звітами у реальному часі. Дивились з надією, що це зробить комп'ютер і замінить всіх людей. Тоді відчуття буде, що всі компанії переймуть це на себе і все замінять машини. Але так казали тоді, й дивно, я часто їжджу на конференції і міжнародні конференції бухгалтерів впродовж професійної підготовки, і вони думають те ж саме й дають ті самі передбачення. Це говорить, що аудит і облік не міняється. І дають ті ж прогнози через 5 і 10 років, що нам треба змінитись чи нас замінять. І кажуть це якісь консультанти, які не є самі працівниками цієї сфери, яким платять за те, щоб вони це казали. І зараз фундаментально концепція не змінилась. Ми підтримуємо бізнес, щоб показати, що там вже є. Звичайно, ми й робота змінилися, але кількість людей у сфері не змінилась. Тепер процеси робить комп'ютер, а люди роблять професійні судження, з'явилось місце і час для суджень. Звичайно, є певні виклики і вони не змінилися. МСФЗ каже, що має бути достатньо доказів і основні принципи залишились, як і 25 років тому. Будь-яка комп'ютерна система, що ти в неї закладеш, те з неї і вийде. Робота буде та ж сама, але потрібно буде адаптуватися до змін.

Зміниться не багато, стандарти ті ж самі, просто виходить нова версія. Потрібно фокусуватись на тому, які зміни у світі, й фокусуватись на покращенні себе і на тому, що потрібно робити зараз.»

Другим доповідачем став **Вахід Новрузов, професор, доктор економічних наук, Голова Палати Аудиторів Азербайджану**, й доповів про «Досвід та нову практику Палати аудиторів Азербайджану». Зазначив, що у пострадянському просторі Український аудит був флагманом. Побажав успіху як аудиторам, так і усьому народу, подякував за запрошення і розповів, що вони також відзначили ювілей, хоч українські аудитори старші. За його словами: «На державному рівні навіть Президент країни нагороджував 11 наших членів. Це говорить, що ми маємо перейти у більш класичну сферу у цифровому світі, хоч є нарікання з приводу незалежного рівня і не завжди йде дотримання міжнародних стандартів, проте розроблено концепцію розвитку, дорожню карту зі зменшення тіньової економіки, що заважає розвитку й роботі аудиту. Ми підготували концепцію і документи для розроблення заходів проти недобросовісної конкуренції.»

Далі надано слово азербайджанському колезі Гошгару Ахмадову, який розповів про досвід створення системи «Кабінет аудитора» з великим функціоналом як створення звіту й низка інструментів у роботі аудитора. За його словами «створено кабінет на сайті, де у кожного аудитора є свій індикатор. Заповнюється персональний договір, перелік послуг, дати, вартість, оборот і кількість працівників і різні до-

повнення. Після прийняття договору йде процес перевірки, заповнення звіту й аудиторського висновку. Для такої аудиторської роботи видається код, де на сайті аудиторської палати перевіряються такі аудити. Завдяки кабінету це дозволяє аудитору не готувати окремі звіти для аудиторської палати. У цій системі присутня система переписки, де є можливість пересилання файлів. Існує тут зв'язок з палатою і з аудитором. У кабінеті присутні для аудитора новини, семінари, вебінари, документи й методичні рекомендації».

Третій доповідач **Наталія Гасвська, почесний Президент ВПГО «САУ», партнер ПКФ Україна (PKF International Limited)**, виступила з доповіддю «Еволюція українського аудиту – віддзеркалення світових тенденцій у професії». Вона розповіла про історичний шлях, й що відбулося за 30 років технологічних змін. Відзначила, що починали з паперового аудиту. «Дали поштовх створенню професії вихідці з ревізії і юристи й потрохи перейшли з підтвердження і підпису до національних й міжнародних стандартів. 30 років тому ці компанії перейшли до суттєвого регулювання і сьогодні український аудит майже світового рівня і далі знаходиться у русі. На сьогодні, як і в усьому світі, відбувається постійний рух у контролі. Хоч нині це слабка автоматизація аудиту, інколи він робиться в «Ексель», а іноді й в паперовому вигляді, потрібні ще інші продукти. Виклик перед аудитором – це великий обсяг інформації, яку потрібно обробити. Технології ускладнення інформації здійснюють тиск на аудитора, й це виклик як і мінливе бізнес-середовище. Впроваджуються нові стандарти, та очікується з січня 2023 р. новий стандарт, хоч і нові ще не повністю впровадженні, – вони вимагають змін самого бізнес-середовища. Сьогодні ми використовуємо традиційну технологію, узгоджуємо умови, робимо звірку, збираємо докази і робимо висновки, проте бізнесу це не достатньо. Традиційна методика має особливість, де ми робимо спостереження й покладаємось на інформацію від керівництва, а чим більше ми покладаємось на управлінський персонал, тим більше ми втрачаємо незалежного аудиту. Постає питання, чи можемо ми здійснювати дистанційний аудит і «ковід» підштовхнув нас на цей крок.»

Третя панель пройшла під гаслом «Цифровий аудит». **Наталія Коноваленко, консультант з фінансового управління Центру реформ фінансової звітності (Відень), зі Світового банку** була модератором панелі.

Перший доповідач **Піппа Рілі, старший консультант Міжнародної команди з розбудови потенціалу ICAEW, екзаменатор ICAEW ACA**. Сертифікований аудитор з Британії поділився своїм досвідом. Хоч також починав з того, що ручкою робив корективи, сьогодні займається навчанням норм у світі «Цифрового аудиту». «Сьогодні цифрові технології замінили рутинну роботу. Проте важливим залишається ціль – аудитор має дати своє судження, використовуючи його скептичний погляд.

Що ж змінилось у цифровому аудиті – технологія змінила аудит, бо йде за даними від того етапу коли заповнювались галочки. Зараз аудити свердлять до самої серцевини, роблячи акцент на даних, а не тільки

правилах і регламенті. І тут все лежить у поведінці й на тому, як ведуть себе всередині компанії. До ради Британії ми звернулись із тим, що маємо перевіряти, як ведуть себе, й перевірити операції, які намагаються приховати. Нам потрібен цифровий потенціал, відійти від рутинної роботи. І ми відходимо від того, що спеціалісти, особливо молодші виконують якісь певні операції, не бачачи всього процесу. І це є очікування й від клієнтів.

Сьогодні є програми для аналізу, – туди аудитор завантажує всі транзакції і операції, і це дає можливість проаналізувати всі операції, якісь відхилення. Аудитор аналізує рутинні операції, наприклад розрахунок тих змін, що відбувались за роки, і тому час аудитора використовується для критичного мислення і це робиться за рахунок візуалізації. Всі погоджуються, що програми даних дозволяють краще показати проблеми. Вплив на оцінки ризику сильний і тепер не потрібно постійно смикати клієнта і просити дані, – програма звіряє рутинні і дозволяє аналізувати тільки проблемні моменти. Створюються карти взаємозалежностей. Якщо, наприклад, є якісь проблемні аспекти, система відразу покаже взаємозв'язки. Ризик є, автоматизація цих програм дає запитання, чи не дуже ми покладаємось на програми, і як це впливає на регулювання аудиту, – тому тут вплив не дуже великий. Адже аудит має мету зібрати підтвердження, і МСА стоїть на принципах, щоб відобразити реальні сфери і говорити, що професійний скептицизм неможна делегувати комп'ютеру.»

Саулюс Лапшинкас, член правління Литовської палати аудиторів, презентував доповідь «Вплив технологій на процес аудиту», передав вітання від литовських аудиторів і поділився своїм баченням технологічних інновацій. Він зазначив, що їх вплив ламає застарілі принципи й відкрив нові методи роботи. «Підприємство збирає і аналізує велику кількість інформації, що дало можливість заглибитись і знайти більш глибокі сфери. Змінилось багато, доводиться пристосовуватись до нових систем, програмного забезпечення. Дає це можливості для аналізу й розглядати нові ризики. Хоч аудитор і не має бути експертом у всіх сферах, він має зв'язати всі ризики, що виникають у зв'язку з ними.

Почались дискусії і стосовно штучного інтелекту. Крупні аудиторські компанії почали впроваджувати його у роботу, аби замінити певні функції, – це скоротить ручні операції, наприклад зчитування тексту. Водночас їх запровадження може діяти на якість із впливом зовні чи чимось непередбачуваним, а також може бути те, що аудитор занадто довірятиме роботам. Тому у процесі навчання важлива наявність скептицизму і впровадження для ефективності аудиту надійності й захисту даних.

На професію аудитора технології мають великий вплив, водночас робота з технологією є більш цікавою для роботи молодому поколінню. Проте аудитор матиме низку проблем: «Чи довіряти, чи не вплине це на незалежність?». Великий аспект – це і навчання аудитора. Програми аудиту залежать від того чи вистачить сил і ресурсів. Проте їх впровадження впливає на швидкість, покращення умов аудиту. Це професія, яка покращиться завдяки технологіям.»

Також представник Литви побажав миру нашому дому. Виступив і **Вадим Дончевський, партнер Crowe DNW з Естонії**, з доповіддю «Автоматизація аудиту». Розповів, що їх організація зареєстрована і в м. Одеса. Давно працюючи в Естонії і в Україні, він особисто добре ознайомлений, як аудит робиться в Україні. Не повторюючи, що говорили попередні спікери, розповів про впровадження в Естонії.

«Стосовно автоматизації аудиту ми побачили, що є речі, які повторюються у кожному аудиті й також відбувається перехід на «хмарні сервіси». Ми побачили, що е-мейл – це один із небезпечних сфер пересилки. Краще – це надання доступу на них, а не пересилка великих файлів». Вадим Дончевський зізнався стосовно оптимізації, що спеціалізовані програми для нас не завжди прийнятні, тому що вони передбачають перевіряти велику кількість операцій, а ми перевіряємо все ж мікробізнес, і декілька компаній не завжди виправдовують наладку складних програм, що вимагають по 100 годин наладки.

«Стосовно контролю і аудиту частину на себе взяла держава. Певні технічні помилки, наприклад у річних звітах, через форми на порталах такі технічні помилки виключаються і аудитор вже дивиться у суть, оскільки звірка чи сходиться за цифрами вже виключається. Відеоформат також почав вже включатися як доказ в аудиті і формат Zoom поставив нові виклики.

Стосовно криптовалют у Латвії умови ужесточили, оскільки прийшли нові невідомі компанії, – з березня місяця ввели для них проведення аудиту і необхідність наявності певного права власності і повне відображення всіх адрес і гаманців. Щоб все, що проходило через бухгалтерію, відображалось.»

Четверта панель «Сталий розвиток – підходи до аудиту нефінансової звітності» проходила модератором **Наталією Вовчук, Головою Представництва Асоціації Міжнародних Сертифікованих Професійних Бухгалтерів – АІСРА-СІМА**, що є представником США, яка виразила підтримку Україні: «Сьогодні у нашій спільноті 190 країн беруть участь у цих організаціях, яким понад 30 років. Вони створені 1919 р. в Британії і в 1970-х рр. у США». Подякувала модератор і за підтримку в 100-річчя, яке вони відзначили нещодавно.

Перший виступ провів **Хенінг Драгер**, що очолював більше 10 років **Henning services, BDO Global**, з доповіддю: «Better investment stewardship through quality and comparable ESG reporting and assurance – the road to a low carbon and fairer world». Він розповів про тенденції і подякував за можливість участі. Його доповідь торкнулась і болючої теми, де він зазначив: «Поточна ситуація із Донецьком і Луганськом показує, що ми бачимо повторення із Кримом. Це вплине на стан справ, так, наприклад, що сталось з інвестиціями, де побачили спад у Криму з 4,5 млрд до 4,5 млн. Бачимо, що ми постійно дивимось на захід і на практики, прозорість електронного урядування і геополітичні процеси дають процес виходу від вугілля до відновлювальних джерел. До 2035 р. потрібно вийти від спалювання вугілля, потрібно інше джерело енергії. З професійного погляду потрібно відновлювальне чи ядерна

енергетика, аби вийти на 3-5 градусів у світі. 3-й тренд на основі цілей 0-х викидів, для державних, приватних і недержавних до 2050-го р. звітувати і перевіряти – це потрібно саме аудиту. В нас є директива зі сталості руху, й регулятори будуть вимагати дотримання директив і стосовно звітності. Ми сьогодні не бачимо звіти з таких технологій у звітності керівництва великих підприємств. Тому аудитори мають впливати на такі процеси.

Крім того, є ризик «ковід», і з'явилися нові ризики для відповідальних ланцюгів поставок, що мають бути спочатку проаналізовані. Аудитори показують, що вони хочуть вийти на цей ринок, щоб зробити ланцюги поставок менш ризикованими. Великий виклик – це диверсифікація, де такі матеріали як цинк, нікель, мідь, які потрібні для електромобілів, показують нам, що потрібно працювати у сферах, де є активна флора і фауна, і стимулювати бізнес на те, що, якщо ви руйнуєте природні ресурси, – це не дає створити нову економіку, низькокарбонну.»

Виступив із доповіддю **Чак Ханфілд**, живий фахівець з **Вашингтону** (Charles T. Canfield, Principal Corporate Governance Officer, IFC Corporate Governance Team, USA “The emergence of ESG/Sustainability Reporting and the growing need for Adequate Assurance”), який має членство глобального управлінського персоналу й вже 30 років очолює компанію, 6 років прожив в Україні на початку незалежності і мав можливість долучитись до становлення аудиту.

Він зазначив, що основні виклики це зміни клімату і біорізноманіття. Зміни системи і добробут взаємопов'язані. «Ефекти пандемії й рішення мають приймати і країни, і компанії, і окремий персонал. Ще є концепція «подвійної матеріальності». Я, як бухгалтер, раніше аналізував тільки матеріальну частину, але змінилось багато відтоді і зараз маємо враховувати вплив екологічних і соціальних аспектів. Крім того, як компанії впливають на екологію і зміну клімату. Сьогодні нові вимоги до багатьох сторін, зокрема і зелені облігації.»

Далі **Суміта Шах**, міжнародний експерт з бухгалтерського обліку та аудиту, колишній старший менеджер у державному секторі IACEW (з Британії, зараз працює в Малайзії) виступила із доповіддю «Сталий розвиток: надання впевненості у нефінансовій звітності». Вона розповіла, що зараз працює в багатьох організаціях, і, маючи досвід працювати з багатьма міжнародними організаціями, зазначає, що важливим є підтвердження достовірності звітності сталого розвитку. Важливо і від експертів, чи відповідає дійсності те що вони говорять чи є докази їх слів.

Алла Папайка з комісії цінних паперів подякувала за участь і розповіла про заходи НКЦПФР з метою сталого розвитку. Підкреслила, що Україна працює у цьому світовому тренді і оновлено кодекс корпоративного управління. «Комісія приєдналася до міжнародної спільноти і розроблено рекомендації щодо теми «Зелених облігацій» для тих компаній, які хочуть бути у ресурсі. Розроблено керівні принципи з розкриття інформації і проект змін до положення з розкриття інформації. Розроблено таблиці для оцінювання емітентів. Вони є поки необов'язковими – для того, щоб

за декілька років компанії самі могли себе оцінити, а далі буде введено як обов'язок для певних компаній. Звернула увагу аудиторів на 6-й розділ рекомендацій, на зовнішній контроль. Такі рекомендації можна знайти у джерелі, шукаючи «Рішення комісії від 7 липня 2021 року». Воно невелике, проте там є живі вкріплення на періоджерела, і, якщо прийде клієнт, тут є стандарти аудиту й методика до такого аудиту. Якщо компанія приймає рішення для випуску таких зелених облігацій, емітент має звітувати про вплив на зовнішнє середовище, наскільки дійсно проект впливає позитивно на зовнішнє середовище, соціальне, гендерне і цей звіт може бути таким підтвердженням, варифікатором. Має також бути звітність щодо використання такого інструменту.»

Богдан Лукасевич з НБУ виступив зі своїми думками, задав питання про те, яка різниця і специфічні питання саме для аудитора зараз?

На що **Чак Ханфілд** відповів. «Тут має бути Рівень достовірності, що показує стандарт 3000, і частка цього процесу – це частина внутрішнього контролю.»

Тема наступної конференції, підсумувала **Наталія Вовчук**, і має стати центром такого розуміння. Конференція має бути орієнтовно три дні і очною, бажано за Києвом.

Сергій Поліщук підсумував, що важливо, щоб стандарти були перекладені й діяли для кореспонденції. Запитав, чи були моменти, коли були відкликані звіти і висновки аудитора. На що американські колеги відповіли, що як інвестор він може не приймати звіт. Звичайно прецедентів відкликання не було, але це має бути на майбутнє, зокрема і для зелених облігацій.

Наталія Гасвська завершувала свій виступ наприкінці конференції. Говорила про статистичну вибірку і зазначила, що саме Міжнародні стандарти мають показати не тільки такі аудити про те, що сталося, а важливо робити аудит того, що може бути. Важливий виклик й збільшується потреба зменшення вартості аудиторських послуг. Підняла теми і шахрайства. І є очікування, що аудитори працюватимуть над вдосконаленням професійного скептицизму, підвищуватимуть свою незалежність. Від аудиторів очікується розширення обсягу корисної інформації і сьогодні компанії очікують не тільки думку аудитора і фінансову звітність, а й як досягти більшого прибутку і покращити загальні процеси, покращити комунікації. І ще найбільше цього очікують регулятори. Потрібно говорити і про вбудований аудит і віртуальний. Важливо розвивати спеціалізацію аудитора, тобто розвиток певних спеціалістів у певних аудитах. Обговорено і про те, що потрібно впровадити в Україні, бо зараз інколи аудитори розвиваються стрімко, а інколи бізнес не завжди готовий до технологічних змін. Важливо на майбутнє – це розвиток і на це аудитори готові.

Наприкінці конференції присвяченій 30-річчю найповажнішої аудиторської спільноти України, очільник САУ подякував за організацію **Наталії Величко** та **Валентині Левченко** та усім присутнім з усього світу та України й побажав миру і нових зустрічей.

Репортаж підготувала *Леся Такіда*